

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

2013

Michal Bihary

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

NÁSILNÁ KOLEKTIVIZACE NA CHRUDIMSKU

Michal Bihary

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

NÁSILNÁ KOLEKTIVIZACE NA CHRUDIMSKU

Bc. Michal Bihary

Vedoucí práce:

PhDr. Martin Franc, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

V Plzni, duben 2013

.....

Rád bych poděkoval vedoucímu své diplomové práce, PhDr. Martinu Francovi, PhD. za pomoc a cenné rady, které mi umožnily tuto práci vytvořit.

OBSAH:

1. ÚVOD	7
2. HISTORICKÝ KONTEXT	11
3. ZEMĚDĚLSKÉ DRUŽSTEVNICTVÍ V ČESKOSLOVENSKU	12
3.1. Počátky družstevnictví a předchůdci družstev	12
3.2. Role družstev v Československu	13
3.3. Zemědělská družstva v Československu	14
3.4. Družstevní principy ve srovnání s praxí Jednotných zemědělských družstev	16
4. ZEMĚDĚLSKÁ POLITIKA KSČ: „ĎURIŠOVY ZÁKONY“ A „HRADECKÝ PROGRAM“	20
5. ZÁKONNÁ ZÁŠTITA KOLEKTIVIZACE	25
6. ADMINISTRATIVNĚ-ORGANIZAČNÍ STRÁNKA KOLEKTIVIZACE NA PŘÍKLADU OKRESU CHRUDIM	29
6.1. Geografické vymezení a charakteristika regionu	29
6.2. Poválečné poměry a uchopení moci KSČ na Chrudimsku	30
6.3. Situace ve východních Čechách před spuštěním kolektivizace v zemědělství	33
6.4. Počátek kolektivizace na Chrudimsku	34
6.5. Desetiletí kolektivizace na příkladu regionu Chrudimska	41
7. PERZEKUCE SEDLÁKŮ NA PŘÍKLADU REGIONU CHRUDIMSKA	48
7.1. Hlavní nepřítel socializace vesnice – „kulak“	48
7.2. Vyústění třídního boje v procesech a akce „K“	55
7.3. Jiné formy perzekuce selského stavu	61
7.4. Případová studie rodiny Vyskočilových ze Stičan	65
8. ZÁVĚR	72
9. SEZNAM ZKRATEK A AKRONYM	75
10. SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ	76
11. RESUMÉ	83
12. PŘÍLOHY	85

1. ÚVOD

Práce o kolektivizační problematice československého zemědělství je teritoriálně zaměřena na územně správní region okresu Chrudim, v širších souvislostech pak samozřejmě na české země. Československo i ostatní země východního bloku podléhaly v dané době ve všech klíčových věcech rozhodnutím z centralistické Moskvy. Lze tedy říci, že v tom zásadně určujícím byl nejen v otázce zemědělské politiky vývoj ve všech zemích tohoto mocenského bloku víceméně totožný, a to navzdory určitým specifikám jak na úrovni států, tak i krajů a samotných okresů. Násilná kolektivizace zemědělství, tedy přechod od individuálního vlastnictví a hospodaření ke kolektivnímu, probíhala v Československu v letech 1949–1960.

Práce je vedena ve třech větších tematických částech s příslušnými podkapitolami. První část se bude věnovat zemědělskému družstevnictví, které mělo v našich zemích dlouhou tradici, z níž KSČ chtěla těžit při zavádění Jednotných zemědělských družstev. Vrcholní představitelé této strany svou klamavou propagandou vyjadřovali družstevnictví podporu a ve svých slibech zemědělské veřejnosti vyvraceli pravou podstatu JZD, tj. státem řízených velkovýrobních organizací, které měly svůj předobraz v sovětských kolchozech. V tomto tematickém bloku bude podrobně analyzován rozdíl mezi družstvy podle principu a „družstvy“ (JZD), která ve skutečnosti žádnými družstvy nebyla, protože postrádala základní zásady družstevních myšlenek. V tomto oddílu bude využito literatury a odborných článků věnujících se předmětu družstevnictví.

Druhá, větší část práce, se zaměří na administrativně-organizační stránku kolektivizace na příkladu okresu Chrudim a předpokladům, které posléze vedly ke vzniku Jednotných zemědělských družstev v Československu. Chronologické těžiště bude spočívat v letech 1949, kdy byl přijat zákon o JZD a tím spuštěn proces socializace vesnice, a rokem 1953, kdy tento letopočet znamená určitý mezník v postupu kolektivizace. Druhá polovina padesátých let a závěrečná fáze socializace venkova bude popsána krátce, pouze za účelem

uzavření okruhu problému. Záměr předkládané práce směřuje k pochopení a popsání situace s koncem válečného konfliktu až k mezníku – ustanovení JZD, specifické výrobní instituce, a její následné prosazování na vesnici. Důležitým faktorem, kterému se zde dostane patřičného místa, je aspekt politické agitace, která sehrála klíčovou roli po celou dobu tohoto převratného procesu. Toto bude demonstrováno převážně za užití soudobého tisku, tištěných pramenů a archivních materiálů. Na příkladu regionální studie Chrudimska zde bude zároveň analyzován a zobecněn mechanismus ustanovení kolektivního hospodářství.

Třetí část sondy do problematiky socializace vesnice se bude věnovat perzekuci sedláků a jejich rodin ve sledovaném okrese. Chronologicky bude jádro tohoto většího celku spočívat opět v první třetině let padesátých. V tuto dobu docházelo k největším zvůlím ze strany státního aparátu, především prostřednictvím tzv. „směrnice tří ministrů“, která umožňovala vystěhovat sedláka a jeho rodinu z vesnice. Na základě literatury a archivních, především soudních spisů prokuratur, bude demonstrováno, na jaké zákonné platformě docházelo k procesům s „kulaky“. Cílem tohoto oddílu bude také přiblížit se číslu perzekuovaných osob v chrudimském okrese. Příběh jednoho z odsouzených zde bude podrobně vylíčen opět prostřednictvím archivních pramenů a osobního svědectví syna „vesnického boháče“, který pokračuje v násilím přerušené rodinné tradici do dnešních dnů.

Události dvou výše zmíněných částí práce, tedy organizačního rámce zavádění JZD a perzekuce soukromých zemědělců, jsou však natolik provázané, prakticky neoddělitelné, že rozdělení do těchto větších bloků bude možná působit až násilně. Záměrem práce bude zachovat kompaktnost tématu a zároveň se pokusit zkoumanou problematiku zpřehlednit. Práce si nečiní nárok na úplné zpracování daného tématu. To koneckonců ani není možné, neboť osudy každé vesnice i rodin postižených násilnou kolektivizací jsou hlavně z hlediska geografického umístění, politického, náboženského a osobního přesvědčení či historických zkušeností jedinečné. V práci je kladen důraz na postup stranického aparátu KSČ na všech úrovních vedoucích k přestavbě venkova podle sovětského vzoru na příkladu východočeského okresu Chrudim. Cílem diplomové práce je předložit syntézu administrativně

organizační stránky procesu kolektivizace československého venkova s rovinou lidsko-právní, a to prostřednictvím metody sběru dat všech kategorií pramenů, se zaměřením na využití především zdrojů primárních.

Jak již bylo výše nastíněno, předkládaná diplomová práce se opírá o několik kategorií pramenů. V této úvodní kapitole budou krátce představeny a uvedeny nejzákladnější primární i sekundární prameny, prozatím bez uvedení citačního aparátu, kterého se jim dostane až s konkrétními odkazy v práci.

Pro pochopení faktických rozdílů mezi myšlenkami družstevnictví, které se koncipovaly v průběhu minulých staletí a formou organizace zemědělského podniku v podobě JZD, jsou důležité práce Antonína Václavů – *Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v Československu* a Ladislava Feierabenda – *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. V otázce procesu kolektivizace zde mají své pevné místo publikace historika Karla Jecha, který se problematice československého zemědělství dlouhodobě věnoval. Z jeho práce je pak stěžejní kniha *Soumrak selského stavu* a pozdější doplňující rozšířené vydání *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Z mladších, ale velice fundovaných autorů, zde má v oblasti perzekuce selského stavu své místo sborník *Akce „K“ od kolektivu autorů*, kde vedle mladších historiků, Petra Blažka, Michala Kubálka atd., opět nacházíme jméno Karla Jecha. Dále pak studie *Administrativní opatření – jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem* od Šárky Rokosové nacházející se ve sborníku *Securitas Imperii 10. Z literatury*, která mapuje sledovanou problematiku ve východních Čechách, je to dobová kniha *Když mizely meze* od kolektivu autorů, kterou ovšem podmiňuje rok jejího vydání – 1987. Z polistopadové produkce sledující kolektivizaci na Chrudimsku jsou to pak *Osudy sedláků na Chrudimsku a Hlinceku po roce 1948* od Josefa Němečka.

Vzhledem k tématu předložené práce byla nezastupitelným zdrojem sebraných archivních dokumentů ediční řada Jany Pšeničkové mapující dlouhou cestu k ustanovení Jednotného zemědělského družstva, instituce zaváděné „shora“. K vlastnímu archivnímu průzkumu byl směřodatný Státní okresní archiv v Chrudimi. Zde byl předmětem zájmu především Fond ONV Chrudim, který obsahuje podobnou škálu dokumentů jako řada Pšeničkové, ale je samozřejmě omezen na správní oblast Chrudimska. Ve zmíněném fondu

byla pozornost soustředěna na dokumenty správně institucionálního rámce JZD v regionu. Fond obsahoval také přínosné doklady agitační činnosti, ale rovněž osobní spisy týkající se soukromých zemědělců a jejich seznamy. Takřka nepřehledné množství (více jak 8 kartonů) nařízení, pokynů oblastním složkám, směrnic (např. opis „směrnice tří ministrů“ atd.) je dostupné k bádání ve Státním oblastním archivu v Zámrsku, konkrétně ve fondu Krajské prokuratury Pardubice. V případové studii „kulaka“ Josefa Vyskočila byl shromážděn materiál na jeho osobu z obou zmíněných institucí a rozšířen o spisové složky deponované v Národním archivu v Praze na Chodovci, fakticky se jednalo o osobní vězeňský spis Josefa Vyskočila a složky „skupiny“, v jejímž rámci byl souzen Státním soudem. Pevnou část případové studie tvoří dále rodinný archiv Vyskočilových. Mediální odraz procesu pak zprostředkovávají dobová periodika. V práci je použito velké množství autentických citací ze spisových složek či dobového tisku, které jsou ponechány prakticky v původním znění, tzn. ve „stranickém jazyku“ a v zastaralých formách. Tento text z primárních pramenů je pro odlišení psán povětšinou kurzívou. Je potřeba zmínit, že snaha o unifikovaný zápis citací archiválií se setkala s rozdílnou katalogizací. Počáteční představu o zápisu citací dokumentů splnil pouze archiv v Zámrsku, kde jsou složky vedené standardně pod kartonem a evidenčním číslem. V jeho chrudimské pobočce používají jinou kategorizaci a položku „karton“ zde nepoužívají. Složky v Národním archivu týkající se Josefa Vyskočila nejsou ještě katalogizovány vůbec. Jeho osobní spis má prozatím status nezařazeného dokumentu. Z tohoto vyplývá, že se v diplomové práci objevuje nejednotná citace archivních materiálů, tímto však ozřejměná.

Další samostatnou a již zmíněnou kategorií použitých pramenů, které tvoří důležitou součást struktury práce, je dobový tisk. Ten zde má především úlohu propagandistického vykreslení atmosféry padesátých let na venkově. Z nejvíce citovaných se jedná o stranický list *Rudé právo*. Regionální pohled pak dokládají články z periodika *Východočeská zář*.

Orální historie je zde prezentována prostřednictvím cenného svědectví pana Jaromíra Vyskočila – syna odsouzeného a vystěhovaného „kulaka“ Josefa Vyskočila. Úvodní výčet primárních a sekundárních pramenů není samozřejmě

úplný, obsahuje však nejzákladnější kostru a oporu ke studiu problematiky diplomové práce „Násilná kolektivizace na Chrudimsku“.

2. HISTORICKÝ KONTEXT

Vzápětí po skončení druhé světové války rozdělila demarkační čára nejen bývalé spojence, ale i evropský kontinent v jeho pomyslném středu. Československo se nacházelo na straně vítězů, nicméně pro jeho budoucí vývoj bylo určující, že převážnou část území obsadila Rudá armáda. Že jejímu hlavnímu vůdci nešlo pouze o samotné osvobození dokládá Stalinův výrok: „Každý zavádí svůj systém tam, kam vstupuje jeho armáda. A jinak tomu být nemůže“.¹ V zemích střední a východní Evropy získaly komunistické strany díky přítomnosti Rudé armády klíčové pozice,² v ČSR pod záštitou Národní fronty. Za této situace a v živé paměti na postoj, který zaujaly západní demokracie při tzv. mnichovské krizi, pak již nebylo pro KSČ příliš těžké dosáhnout mocenského monopolu. Hlavní politickou linii v utvořeném sovětském bloku stanovovala Všesvazová komunistická strana (bolševiků) tj. VKS(b).³ Tato politická strana si podrobila na sto milionů Evropanů „osvobozených“ Rudou armádou.⁴ Zemí, která si udržela určitou rozhodovací samostatnost o svých záležitostech, byla Jugoslávie. Prezident federativní republiky, maršál Josip Broz Tito si za svou nepoddajnost Stalinovi vysloužil ve všech „poslušných“ zemích takovéto invektivy – „imperialistický lokaj“, „kat jugoslávského lidu“ a „krvavý pes Tito“. Byla to právě Titova snaha o nezávislejší politiku na

---

¹ GEBHART, Jan. KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek XV. B. 1938–1945. Praha: Paseka 2007, s. 540.

² Na tomto konstatování nic nemění fakt, že z ČSR Rudá armáda odešla s podzimem roku 1945, její (ne)přítomnost byla trvale patrná v její dislokaci v sousedních státech stejně jako před samotnou okupací v srpnu 1968.

³ Po roce 1952 přejmenovaná na Komunistickou stranu Sovětského svazu (KSSS).

⁴ RAYMOND, Aron. *Historie XX. Století*. Praha: Academia 1999, s. 186.

Moskvě, která vyvolala ostrou rezoluci Informbyra a přiměla ostatní země východního bloku k povinnému následování SSSR ve všech oblastech lidského konání, zemědělství nevyjímaje.

Kolektivizace venkova podle sovětského vzoru se v Československu odehrávala v rozmezí let 1949, kdy byl přijat zákon o JZD, kterým byl oficiálně zahájen proces kolektivizace, a rokem 1960, kdy tento rok představoval ukončení budování „základů socialismu“. Tento proces vzešel z nejvyšších míst státní struktury a spočíval v řízeném zavádění centrálně administrativního systému do zemědělství. Byl ztotožňován se združstevňováním, které se ovšem ve skutečnosti od kolektivizace zásadně liší. V následující kapitole budou ozřejměny základní rozdíly mezi „družstvy“ uzákoněnými po únorovém převratu komunistickou stranou, jejichž předobrazem byly sovětské kolchozy a myšlenkou družstevnictví sahající do poměrně daleké minulosti, která s budoucími Jednotnými zemědělskými družstvy nemá v základních principech téměř nic společného.

3. ZEMĚDĚLSKÉ DRUŽSTEVNICTVÍ V ČESKOSLOVENSKU

3.1. Počátky družstevnictví a předchůdci družstev

Potřebu sdružování slabších vrstev včetně živnostníků do organizovaných jednotek, tzv. družstev, které fungovaly jako obranný mechanismus k vzrůstajícím hospodářským a sociálním protikladům, vyvolal počátek průmyslové revoluce ve Velké Británii v 18. a převážně pak v 19. století. S touto radikální změnou přístupu k zemědělství, výrobě a exploataci surovin byla spjata také revoluce sociální. Snaha o vzájemnou výpomoc, o spojení sil k zdolání překážek a o zmírňování rizika ovšem provázela lidstvo od starověku. Konkrétně ze starého Říma máme doloženy cechům podobné společnosti živnostníků – *collegia*. Odborná literatura uvádí jako předobraz

pozdějších družstevních myšlenek různé náboženské obce. U nás má v této souvislosti velký význam Jednota bratrská, která vznikla v Kunvaldě v Čechách r. 1457. Za předchůdce družstev jsou všeobecně považovány středověké cechy, sdružující živnostníky od stejného řemesla a poskytující jim a jejich rodinám zároveň sociální zázemí. Z našeho geografického prostředí se cechy datují od 13. století, kdy vznikala města a v nich samostatné živnostnictvo.⁵

V moderní historii, jak už bylo řečeno, vznik družstev souvisel se vzestupem průmyslové revoluce. Nikoho tedy nepřekvapí, že první pokusy o zakládání družstev jsou známy z Anglie, kde si v roce 1844 osmadvacet chudých tkalců v městečku Rochdale nedaleko Manchesteru otevřelo obchůdek. Šlo o družstvo spotřební, které mělo za cíl zásobovat své členy moukou, rýží, chlebem a máslem. Našemu západnímu sousedovi pak kupříkladu patří primát v založení družstva úvěrového. Zakladatelem byl roku 1849 Friedrich Wilhelm Raiffeisen,⁶ jméno velmi dobře známé i v našem prostředí.

3.2. Role družstev v Československu

Svépomocné družstevnictví bylo klíčovým prvkem, který umožnil ekonomickou emancipaci československé společnosti. Od 19. st. bylo v českých zemích moderní družstevní hnutí se svými zákonitostmi pevně zakořeněno. Díky němu získali malí a střední rolníci a živnostníci určitou míru nezávislosti na velkých rakouských průmyslových a úvěrových koncernech. Družstva zemědělců však byla jen jednou entitou v rozlehlé československé družstevní síti. K dalším podstatným článkům patřila družstva úvěrová, spotřební, dále bytová a živnostenská. Po roce 1918 nastává rozkvět družstevnictví. Přibývala družstva, jejichž cílem byl společný nákup surovin,

---

⁵ NĚMCOVÁ, Lidmila a kol. *Vybrané kapitoly z českého družstevnictví*. Praha: Družstevní asociace ČR 2001, s. 9-14.

⁶ Tamtéž, s. 17.

technického vybavení a zásob. Lze oprávněně konstatovat, že v roce 1938 bylo zhruba šest milionů z celkového počtu patnácti milionů obyvatel Československa přímo nebo nepřímo spojeno s nějakým družstevním hnutím.⁷

Je to zde uvedeno hlavně proto, aby bylo vysvětleno, na jakou historickou reminiscenci se posléze komunistická strana snažila navazovat svoji proklamovanou podporou družstevnictví. Nutno předznamenat, že jí v tom výrazně napomohlo začínající geopolitické rozdělení světa, vzrůstající vliv Sovětského svazu a z toho vyplývající nálada ve společnosti vedoucí k rozložení politických sil v Československu a zákaz především strany agrární,⁸ která byla do té doby v oblasti podpory zemědělského družstevnictví dominantní.

3.3. Zemědělská družstva v Československu

V oblasti zemědělského podnikání pomáhala českým rolníkům řada jimi vedených a dobře spravovaných družstev, především úvěrových, díky nimž si mohli pořizovat potřebné stroje i polnosti. Družstva úvěrová neboli spořitelní lze definovat jako „demokratická finanční družstva vlastněná jejich členy“.⁹ Vznikala u nás od poloviny 19. století a byla nejvíce reprezentována tzv. kampeličkami, jejichž propagátorem byl František Cyril Kampelík čerpající inspiraci v německých „raiffeisenkách“. Dále zde existovala družstva pastvinářská, lesní, meliorační a elektrářenská. Během hospodářské krize v třicátých letech dvacátého století se rolníků v Československu začalo dotýkat snižování

---

⁷ FEIERABEND, Ladislav. *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Volary: Stehlík 2007, s. 11-17.

⁸ Celým názvem – Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu byla vyloučena Košickým programem, přičemž největšího nuceného odlivu voličstva od této strany se v květnu 1946 těšila díky svým slibům v oblasti agrární právě KSČ. URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knutou*. Okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu. Praha: Vyšehrad 2010, s. 59-60.

⁹ Takto spořitelní družstvo definuje celosvětové sdružení družstevních záložen *World Council of Credits Unions* [online]. Cit 2012-21-07. < <http://www.woccu.org> >.

výkupních cen. Vzniklo zde velké množství družstev spotřebních – zemědělských družstevních prodejen potravin a spotřebního zboží organizujících odbyt zemědělských výrobků. Příkladem družstva spotřebního v meziválečném období mohou být pražská družstva Včela a Rovnost či Ústřední konsum v Hradci Králové a Budoucnost v Pardubicích. V naší současnosti je na podobných základech postavena činnost spotřebního družstva skupiny COOP, která tvoří 54 spotřebních družstev s prodejny po celé republice.¹⁰

V Československu bylo poměrně málo zemědělských družstev, která by sdílela strojní vybavení, ačkoliv statky nad 10 hektarů byly již před druhou světovou válkou relativně dobře vybavené zemědělskou technikou. Proč tomu tak bylo, musíme hledat v počátcích 20. století, kdy rakouské ministerstvo orby – *Ackerbauministerium* poskytlo zemědělským družstvům poměrně vysokou finanční pomoc, aby podpořilo mechanizaci v zemědělství. Subvence napomohla založení tisíce družstev, ale ta téměř všechna do deseti let zkrachovala. Investice samotných sedláků byla tak nízká, že necítili potřebu stroje patřičně udržovat a opravovat. Technika bez potřebné údržby tak velmi záhy přestala sloužit. Tato zkušenost značí, že československý rolník upřednostňoval individuální vlastnictví zemědělských strojů před kolektivní údržbou mechanizace. Český průmysl mu navíc nabízel techniku, která měla menší velikost, byla kvalitní a cena umožňovala osobní vlastnictví.¹¹

S ohledem na téma této práce je zajímavé zmínit, že v období první republiky existovalo také několik málo zemědělských družstev výrobních, jejichž vznik ovšem neiniciovala KSC, nýbrž strana sociálně demokratická, která v letech 1922–1923 založila třicet šest zemědělských výrobních družstev. Tato strana měla požadavek, aby se po první pozemkové reformě půda velkých panství nedělila a obhospodařovala se na kolektivní nebo družstevní bázi. Výrobní družstva však nevykazovala dobré výsledky a i přes podporu sociálních

---

¹⁰ Dostupné [online]. Cit 2012-21-07. < <http://www.skupina.coop/cz/O-skupine/Clanek/204-Historie-spotrebnich-druzstev-do-r-1945>>.

¹¹ FEIERABEND, Ladislav. *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Volary: Stehlík 2007, s. 52.

demokratů a státních orgánů se většina výrobních zemědělských družstev postupně ocitla v likvidaci.¹²

Uvedená fakta z historie strojních a výrobních družstev zde posloužila jako příklad toho, že Československo mělo předúnorovou zkušenost s kolektivním sdílením strojů a výroby, ovšem i přes velkou podporu státních úřadů se tento kolektivistický princip v demokratickém tržním prostředí neprosadil.

V poválečných letech 1946 a 1947 se koncipoval zemědělský program KSČ, který zahrnoval širokou podporu a rozšíření pomocného družstevnictví. V tomto programu či slibech veřejnosti nešlo o družstva výrobní, nýbrž družstva pomocná, která by individuálně hospodařícím rolníkům poskytovala služby v jejich činnosti i celkovém životě. V tomto ohledu bylo na co navazovat, neboť Československo se svým silně rozvinutým zemědělským družstevnictvím zaujímalo jedno z čelných míst v Evropě. V celé republice bylo tehdy skoro deset tisíc zemědělských družstev. Polovinu z nich představovala družstva peněžní a úvěrová neboli též spořitelní. Takto koncipované pomocné družstevnictví mělo být podle zemědělského programu KSČ ještě rozšířeno.¹³

3.4. Družstevní principy ve srovnání s praxí Jednotných zemědělských družstev

Je zapotřebí uvést stále u mnoha lidí panující přesvědčení, že v případě družstva a JZD se jedná o synonyma. K vyjasnění těchto pojmů je třeba definovat původní význam slova *družstvo*:

„Družstvo je dobrovolným autonomním sdružením osob, vytvořeným za účelem uspokojování jejich společných hospodářských, sociálních a kulturních potřeb

---

¹² Tamtéž, s. 52-53.

¹³ VÁCLAVŮ, Antonín. *Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v Československu*. Studie z hospodářských dějin č. 10. Praha 1999, s. 20-22.

*a cílů, a to pomocí demokraticky řízeného podniku ve společném vlastnictví. Družstva jsou založena na hodnotách svépomoci, vlastní odpovědnosti, demokracie, rovnosti, spravedlnosti a solidarity“.*¹⁴

Principy družstevních myšlenek, které jsou obsaženy v předcházejícím citátu, pochází z doby nedávné, přesto výstižně definují původní zásady družstevnictví. Protože u nás probíhala kolektivizace na základě sovětské předlohy, je namístě srovnání s kolchozy,¹⁵ které byly předobrazem k budování Jednotných zemědělských družstev.

Sovětské kolchozy, a tím pádem ani JZD, podle koncipovaných myšlenek družstevnictví ve skutečnosti nikdy družstvy nebyly. Dokonce neměly ani jediný ze základních atributů skutečného družstva. Těmito znaky jsou dobrovolný vstup, družstevní samospráva a členské podíly. Dobrovolnost v SSSR neexistovala a v ČSR byla valná část rolníků vystavena takovému tlaku, že se o nezávislém rozhodnutí také nedá hovořit. Družstevní samospráva znamená naprostou samostatnost navenek a demokracii uvnitř družstva. V podmínkách direktivního systému řízení a plánování je samostatnost prázdným pojmem, neboť všechno je závazně určeno shora – co se bude vyrábět, v jakých objemech a proporcích, co se bude prodávat a za kolik, s jakým inputem neboli vklady do výroby bude možné počítat. Z člena JZD bylo sňato jeho vlastní riziko, stal se zaměstnancem postátněného družstva, nikoli družstevníkem, který také o celém družstvu a veškeré jeho činnosti spolurozhoduje a nese za jeho činnost plnou zodpovědnost. Aby bylo v otázce rozhodování zcela jasno, stal se hlavní postavou JZD předseda a nikoliv představenstvo, jak tomu ve skutečném družstvu musí být. Družstevní samosprávu nahradila tzv. vnitrodružstevní demokracie. V jejím rámci zůstaly členské schůze a valné hromady, představenstva a revizní komise, avšak

---

¹⁴ Definice družstva z oficiálního dokumentu ze sjezdu Mezinárodního družstevního svazu v Manchesteru v roce 1995. NĚMCOVÁ, Lidmila a kol. *Vybrané kapitoly z českého družstevnictví*. Praha: Družstevní asociace ČR 2001, s. 12.

¹⁵ Ruský termín kolchoz – kolektivnoje chozjajstvo (kolektivní hospodářství) neobsahoval v názvu slovo „družstvo“, ale byl pokládán za hospodářství družstevního typu. PRŮCHA, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*. 2. díl. Období 1945–1992. Brno: Doplněk 2009, s. 351.

všechny tyto orgány podléhaly předsedovi a ten byl nomenklaturním kádrem okresního výboru KSČ. Mluvílo se sice o jeho volbě, ale ve skutečnosti šlo pouze o jeho schvalování. Naproti tomu rozvoj, fungování a správa družstva v pravém slova smyslu, tzn. jako autonomní organizace, byl zbaven politických zásahů. Dalším důležitým základním atributem je vlastnictví členského podílu, kterým člen za družstvo společně s ostatními ručí, který ale také při správném hospodaření přináší užitek. V kolchozech a obdobně i v JZD nic takového nenajdeme. U nás dokonce nebylo za celých 40 let vyřešeno ani vlastnictví půdy, kterou zemědělci do „družstva“ vložili. Pozemky sice formálně nadále zůstávaly soukromým vlastnictvím členů družstva, avšak JZD k nim získalo tzv. užívací právo. Podle premis, tak jak je ve své knize uvedl Antonín Václavů, můžeme tedy tuto pojmovou nevyjasněnost stručně shrnout – v případě zakládání Jednotných zemědělských družstev nešlo o združstevňování. JZD byla zemědělskými výrobními organizacemi specifickými pro direktivně administrativní systém tzv. reálného socialismu. Družstva se označovala jen dle jména, nikoliv na základě skutečnosti. V dalším výkladu proto již bude používáno převážně zkratky JZD. Pokud v nějaké souvislosti, citaci apod. bude užito tvaru družstvo, eventuálně družstevní, pak je již zřejmé, že o skutečné družstvo nejde, že je tím ve skutečnosti myšleno pseudodružstvo.¹⁶

Je paradoxem, že komunističtí funkcionáři, konkrétně například Josef Frank, člen předsednictva ÚV KSČ v letech 1946–1952, použil termín pseudodružstvo v klasifikaci právě opačné, tzn. jako označení pro družstvo, které ještě nepřešlo od forem obchodních k formám výrobního podniku.¹⁷ Družstevnictví zosobněno v podobě JZD bylo v padesátých letech zahrnuto Mezinárodním družstevním svazem do kategorie nepravého družstevnictví, pro

---

¹⁶ VÁCLAVŮ, Antonín. *Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v Československu*. Studie z hospodářských dějin č. 10. Praha 1999, s. 23-24. O procesu „združstevňování“ zemědělství dále např. BUREŠOVÁ, Jana. *Zemědělství v českých zemích a na Slovensku v podmínkách „kolektivizace“ 1949–1960*. Poznámky k převratu v životě a práci zemědělců. In: Česko-slovenská historická ročenka. [Ed.] GONĚC, Vladimír. Brno: Masarykova universita 1998, s. 198-199.

¹⁷ Komunistický aparát v této souvislosti používal i termín „padružstvo“. PŠENIČKOVÁ, Jana. JUNĚCOVÁ, Jiřina. *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Vznik JZD 1948–1949*. Praha: Státní ústřední archiv 1995, s. 41, 73.

keré bylo typické řízení státem a z jeho strany bylo také výrazně dotováno.¹⁸ Vedle dobového pojmu *združstevňování zemědělství*, který z výše položených argumentů není adekvátní, bývá v současnosti používán termín *kolektivizace zemědělství* převzatý ze Sovětského svazu pro označení procesu vytváření kolchozního systému. Dále se pro charakteristiku společenských procesů v zemědělství po roce 1948 používá termín *socializace zemědělství*. Zde se jedná o širší pojem zahrnující také výstavbu státních statků,¹⁹ strojních²⁰ a traktorových stanic (STS) a dalších státních zemědělských podniků.²¹

Z výše napsaného je nanejvýš patrná snaha KSČ zneužít družstevní tradice první republiky, snažila se budit dojem, že JZD zakládána násilím vyrůstala z kořenů domácího zemědělského družstevnictví, a nikoliv z kořenů kolchozního zřízení vybudovaného v SSSR J. V. Stalinem.²²

---

¹⁸ SLEZÁK, Lubomír. *Úspěchy a prohry zemědělského družstevnictví*. In: Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 15.–16. května 2002 věnovaný Lubomíru Slezáčkovi k 70. narozeninám. Studie Slovákckého muzea č. 7. [Ed.] RAŠTICOVÁ, Blanka. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum 2002, s. 12.

¹⁹ Československé státní statky (ČSSS) byly socialistické zemědělské podniky všelidového vlastnictví, které byly zřízeny 1. ledna 1949 jako jeden národní podnik. Státní statky postupně přejímaly půdu zejména bývalých velkostatků, zbytkových a církevních statků, atd. Měly být vzorem, ukazatelem předností socialistické zemědělské výroby. ČSSS zajišťovaly výrobu na opuštěné, neobdělávané půdě, zejména v neosídlených pohraničních oblastech. Docházelo také k převodu ekonomicky slabých nerentabilních JZD pod správu ČSSS. Ústředním řídicím orgánem pro ČSSS (mimo krátké období, kdy existovalo samostatné ministerstvo státních statků), bylo ministerstvo zemědělství. Více o ČSSS: *Naučný slovník zemědělský*. Sv. 10. [Ed.] STEHLÍK, Václav a kol. Praha: Státní zemědělské nakladatelství 1984, s. 115-117.

²⁰ Zemědělské strojní stanice byly předchůdcem STS. Více o jejich zřizování za účelem vyřešení „svízelných poměrů“ v zemědělské výrobě např. „*Přípis IV. odboru ministerstva zemědělství odboru VII., týkající se zřizování strojních stanic*“, ze srpna 1945. Dále: „*Návrh první směrnice vydané ministerstvem zemědělství, vztahující se k výstavbě státních a družstevních strojních stanic*“, ze září 1945. PŠENIČKOVÁ, Jana. *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Podmínky pro vznik JZD 1945*. Praha: Státní ústřední archiv 2003, s. 92-150; 158-160.

²¹ Více o vymezení pojmů např. PRŮCHA, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*. 2. díl. Období 1945–1992. Brno: Doplněk 2009, s. 351.

²² Podrobněji o teoretickém základu k JZD také: URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knutou*. Okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu. Praha: Vyšehrad 2010, s. 242-245.

4. ZEMĚDĚLSKÁ POLITIKA KSČ: „ĎURIŠOVY ZÁKONY“ A „HRADECKÝ PROGRAM“

Již od jara 1945 měli komunisté obsazeny rezorty v klíčových ministerstvech vnitra a zemědělství. Vedoucí straničtí představitelé KSČ soustavně vyjadřovali podporu družstevnictví a vyvraceli, že by se ve výsledku poválečná republika měla vydat kolektivizační cestou sovětského typu. Z 2. října 1945 pochází prohlášení ministra zemědělství Júlia Ďuriše, které učinil na družstevní anketě ve Smetanově síni v Obecním domě hlavního města Prahy: *„Družstevnictví může očekávat od nové vlády, od nového státu plnou podporu... Znepokojuje Vás neprávem, že bude zkolektivizováno a zesocializováno celé naše hospodářství, neboť nám jde o věc i zájmy nejen Vás, zemědělců, ale i celého našeho národního hospodářství a státu“*.²³ Ve stejném měsíci roku následujícího pak připravilo ministerstvo zemědělství, které si po volbách roku 1946 udržela KSČ, respektive ministr Július Ďuriš, návrh osnov šesti zákonů, kterým se také říká „Ďurišovy zákony“. Těmito vládními opatřeními se Gottwald s Ďurišem snažili získat na svoji stranu venkovské obyvatelstvo. A slibovali reformní kroky, jejichž alfou a omegou mělo být dokončení prvorepublikové pozemkové reformy.²⁴ Mezi navrhované zákony patřil především zákon o revizi pozemkové reformy,²⁵ který měl prověřit

---

²³ PŠENIČKOVÁ, Jana. *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Podmínky pro vznik JZD 1945*. Praha: Státní ústřední archiv 2003, s. 182-183.

²⁴ Z prvorepublikové pozemkové reformy stále ještě zůstávalo nedotčeno na 2 miliony 300 tisíc hektarů, tj. víc než polovina původního záboru. JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad 2008, s. 43.

²⁵ K naplnění tohoto kroku došlo až dne 21. března 1948, kdy Klement Gottwald předložil na schůzi Ústavodárného Národního shromáždění program nové pozemkové reformy a změn v zemědělství, který stanovil nejvyšší možnou výměru půdy v soukromém vlastnictví jednotlivce nebo společně hospodařící rodiny na 50 hektarů. Téhož dne byla přijata řada dalších zemědělských zákonů, jimiž byl definitivně prosazen „Hradecký program“. KUKLÍK, Jan a kol. *Vývoj česko-slovenského práva 1945–1989*. Praha: Linde 2009, s. 196.

rozhodování o záboru velkostatků²⁶ a zbytkových statků a půdu přidělit sociálně vhodným zájemcům, zákon o technicko-hospodářských úpravách pozemků (THÚP, jinak také tzv. scelovací zákon), zákon o myslivosti, zákon o zaknihování přiděleného majetku, zákon o zajištění zemědělského výrobního plánu a zákon o úpravě dělení zemědělských podniků v pozůstalostním řízení a o zamezení drobení zemědělské půdy.²⁷

Ve vládě a v Národní frontě došlo k řadě diskuzím a sporům ohledně komunisty navrhovaných vládních opatření. KSČ si tvrdě prosazovala provedení revize pozemkové reformy tzn. přijetí „Đurišových zákonů“ a následné plnění „Hradeckého programu“. K prosazování svých zájmů, ve stupňujícím se politickém napětí roku 1947, nešla KSČ cestou demokratické debaty v rámci Národní fronty, nýbrž využila „masy“, tak jako tomu bylo v únoru 1948. Před několikatisícovým shromážděním vyhlásil ministr zemědělství J. Đuriš 4. dubna 1947 ve východočeské metropoli tzv. „Hradecký program“, v němž bylo vyřčeno heslo: „Půda patří těm, kdo na ní pracují“. Toto prohlášení v sobě obsahovalo požadavek zabírání půdy bez zřetele na výměru, na níž vlastníci trvale ne hospodaří. Mělo se jednat o půdu pronajatou a ve vlastnictví právnických osob. Program si získal velkou podporu zejména na venkově díky příslibu přidělu půdy (rozdělení veškeré zemědělské půdy nad 50 hektarů) a jejich zaknihování.²⁸ Zároveň ministerstvo zemědělství příslibilo využívání traktorů a moderní techniky soustředěných do strojních a traktorových stanic za

---

²⁶ Při projevu v Padařově 23. dubna 1946 Július Đuriš zmínil, že první pozemková reforma od záborového zákona v roce 1919 dosud nebyla ukončena. Byly ponechány 70 000 hektarové velkostatky Liechtensteinů, Colorado-Mansfeldů atd. PŠENIČKOVÁ, Jana. *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Podmínky pro vznik JZD 1946*. Praha: Státní ústřední archiv 2004, s. 136-138.

²⁷ Podrobněji o hlavních zásadách 6 nových zemědělských zákonů připravených ministerstvem zemědělství k publikování a veřejné diskusi: Tamtéž, s. 230-248.

²⁸ V roce 1948 byli ve třetí fázi pozemkové reformy zbaveni své půdy všichni statkáři, velkostatkáři, zbytkáři a zemědělstí podnikatelé. Vyvlastněná půda byla přednostně přidělena státním statkům, JZD a národním výborům. Původní uchazeči o tuto půdu tak byli v podstatě nuceni vstupovat do JZD, aby vůbec mohli na půdě pracovat. BUREŠOVÁ, Jana. *Politický a institucionální rámec kolektivizace zemědělství v Československu se zaměřením na historická východiska*. In: Akce „K“. Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty. [Eds.] BLAŽEK, Petr a kol. Praha: Pulchra 2010, s. 23.

výhodných podmínek i pro soukromé zemědělce a kromě toho se v něm ministr dotkl i podpory družstevnictví. Souběžně s tím Klement Gottwald opakovaně veřejně vylučoval združstevňování sovětského typu.²⁹ K tomuto klamu měli vrcholní komunističtí představitelé důvod, neboť před „znevlněním“, tedy vznikem kolchozů a sovchozů opakovaně na vesnických shromážděních varoval například meziválečný národohospodář a představitel družstevnictví Ladislav Feierabend.³⁰ „Hradecký program“, tj. koncepce zemědělské politiky KSČ, nebyl do února 1948 ve svém celku realizován. Politika KSČ však vytvořila na parlament tlak, aby ještě do poloviny roku 1947 projednal a přijal pokud možno většinu z výše zmíněných šesti připravených osnov „Ďurišových zákonů“.³¹ Objevilo se dokonce heslo hlásající, že parlament „nesmí dříve na dovolenou“, než tyto otázky dořeší. „Dohlížet“ pak na něj chodila celá řada rolnických deputací.³²

Ještě krátce po *Vítězném únoru*, jak zejména sami komunisté označovali převzetí moci v zemi 25. února 1948, se KSČ držela svého zemědělského programu, který ji v českých zemích značně napomohl vyhrát volby v květnu 1946. Odklon od zvolané specifické československé cesty k socialismu pak

---

²⁹ Ještě 28. února 1948 Klement Gottwald na celostátním sjezdu rolnických komisí v Praze prohlásil: *„Při tom soudruzi chceme, aby v nové ústavě bylo výslovně napsáno, že soukromé vlastnictví k půdě těm, kdož na ni sami pracují, je ústavně zaručeno a aby tak byly rázně a jednou provždy vyvráceny povídačky o tom, že u nás někdo chce zavádět nějaké kolchozy“*. Rudé právo, 29. 2. 1948.

³⁰ Bývalý ministr zemědělství Ladislav Feierabend se pro tyto aktivity dostal do „hledáčku“ KSČ, jak dokládá např. zpráva o jeho projevu na schůzi venkovského lidu dne 1. 12. 1946 v Havlíčkově Brodě, která byla zaslána informátorem z řad členů Komunistické strany Československa Rudolfu Slánskému do sekretariátu ÚV KSČ. PŠENIČKOVÁ, Jana. *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Podmínky pro vznik JZD 1946*. Praha: Státní ústřední archiv 2004, s. 285-289.

³¹ Příslušný odbor KSČ monitoroval reakce veřejnosti na tyto připravované zákony. Dokládá to zápis ze schůze předsednictva zemědělského oddělení ÚV KSČ, konané dne 16. ledna 1947. Do tohoto data odbor obdržel 2 700 rezolucí. Na schůzi bylo usneseno *„zaslati do krajů seznamy obcí, odkud došly rezoluce záporné, aby naši soudruzi provedli zásah“*. PŠENIČKOVÁ, Jana. *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Podmínky pro vznik JZD 1947*. Praha: Státní ústřední archiv 2005, s. 63-64.

³² KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945–1989*. Praha: Auditorium 2011, s. 58-60.

přišel s rezolucí, která vzešla ze zasedání Kominformy v Bukurešti v červnu 1948 a byla namířena proti Jugoslávii. Ta zde byla obžalována z nevráživé politiky vůči SSSR, z nacionalismu a z odchýlení se od marxismu-leninismu. Velká část usnesení se věnovala zemědělské politice, konkrétně problému třídního boje na vesnici. Dokument obsahoval mimo jiné i tuto tezi: „*Drobné individuální hospodářství rodí kapitalismus a buržoasii neustále, každodenně, každou hodinu, živelně a hromadně*“. K vyřešení problému socializace na venkově je tedy bezpodmínečně nutné přistoupit k likvidaci poslední kapitalistické třídy – třídy kulactva a nedopustit tak již „vykořisťování člověka člověkem“. Dále se zde praví, že tento úkol nelze řešit, dokud nejsou připraveny podmínky pro hromadnou kolektivizaci, a to podle sovětského vzoru, který je zde předkládán jako jediný možný. Sověti dali svým satelitům prostřednictvím rezoluce najevo, že socialismus v zemědělství znamená masovou kolektivizaci sovětského typu a že každá „specifická cesta“ bude mít za následek stejné odsouzení, jakému byli vystaveni komunističtí představitelé Jugoslávie.³³

Je otázkou, zda nejvyšší představitelé KSČ se opravdu domnívali, že Československo bude moci jít vlastní specifickou cestou k socialismu,³⁴ či zda jejich četná prohlášení o tom, že soukromé vlastnictví půdy do 50 ha pro ty, kdo na ní pracují, je zaručeno, byla pouhým předvolebním kalkulem KSČ.³⁵ Musíme vzít v potaz, že mnozí vrcholní představitelé KSČ pobývali od začátku doposud

---

³³ Více o Resoluci Informačního byra o situaci v Komunistické straně Jugoslávie např. Rudé právo, 29. 6. 1948.

³⁴ K tomuto termínu se vrátil například Eduard Friš, člen KSS, když charakterizoval situaci po změně na postu prvního tajemníka a nástup Alexandra Dubčeka do této funkce v lednu 1968. Tento první krok k demokratizaci československé společnosti označil jako signál k návratu na specifickou cestu k socialismu. JANÁČEK, František. MORAVEC, Jan. *Leden 1968 a spor o jeho smysl*. In: Československo roku 1968. 1. díl. Obrodný proces. [Ed.] KURAL, Václav. Praha: Parta 1993, s. 31-32.

³⁵ Srovnej: Projev A. Zápotockého na schůzi předsednictva ÚV KSČ ze dne 14. října 1948 zabývající se zemědělskou politikou KSČ po únoru 1948: „*Třeba si uvědomit, že politika, kterou jsme v zemědělství dosud dělali, že nebyla socialistická politika. To byla politika, kterou jsme dělali v daných poměrech, kdy se nám jednalo o získání politické moci, abychom mohli k budování socialismu přikročit*“. PŠENIČKOVÁ, Jana. JUNĚCOVÁ, Jiřina. *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Vznik JZD 1948–1949*. Praha: Státní ústřední archiv 1995, s. 38.

nejničivějšího globálního konfliktu v SSSR. Muselo jim proto být jasné, že žádná odchylka od koncepce moci J. V. Stalina není možná. Naopak se zdá, že se museli ztotožnit se sovětským pojetím nejenom v řešení zemědělské otázky.

V tomto kontextu musíme poznamenat, že na podzim roku 1993 objevily ruské historičky v moskevských archivních fondech dokumenty, ve kterých je zvažováno pranýřování KSČ namísto KS Jugoslávie. Není zatím objasněno, zda to tehdy vědělo vedení KSČ. Musíme však konstatovat, že K. Gottwald od svého letního pobytu a rozhovoru s J. V. Stalinem na Krymu v roce 1948 již na ruskou půdu nevstoupil, a to až do roku 1952, kdy se konal XIX. sjezd KSSS. Místo sebe posílal náhradníky R. Slánského a pak A. Čepičku.³⁶

Jak již bylo řečeno, usnesení Informačního byra *O situaci v Komunistické straně Jugoslávie* se týkala z valné části právě zemědělství. Rezoluce prohlásila kolektivizaci zemědělství za obecně platnou zákonitost socialistické výstavby a tedy za závazný úkol pro všechny ty, kdo si dali za cíl vybudovat socialismus. Tuto tezi nepřijal Wladislaw Gomulka, který byl následně odvolán z funkce generálního tajemníka Polské sjednocené dělnické strany a pak i internován.³⁷ Všechny ostatní komunistické strany satelitních zemí rezoluci přijaly jako závaznou, buď hned a bez rozpaků, nebo po určité výměně vedoucích funkcionářů. KSČ vydržela s ujišťováním zemědělského obyvatelstva a jakousi přechodnou politikou až do podzimu 1948.³⁸ Od počátku však přijala základní tezi rezoluce proklamující cestu k socialismu nutně doprovázenou zostřujícím se třídním bojem. Směrnice pro zemědělskou politiku, které 17. listopadu 1948 stanovil ÚV KSČ a na zasedání je přednesl Klement Gottwald, již byly v tomto duchu. Mocenský aparát se měl vytvořením příznivých předpokladů postarat o omezování a zatlačování kapitalistických elementů na vesnici. Ty měly být postihovány v politice daňové, cenové i v politice přidělové atd. V projevu se hovoří o vytvoření materiálně technické základny v podobě

---

³⁶ VÁCLAVŮ, Antonín. *Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v Československu*. Studie z hospodářských dějin č. 10. Praha 1999, s. 44.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Srovnej: Ještě v létě 1948, když už se KSČ musela ztotožnit s výsledky vyplývajícími z rezoluce Informbyra, Július Ďuriš po přijetí zemědělců z Kolínska prohlásil: „Nedejte se strašit šeptandou o kolchozech... Musíme si u nás vymýšlet nové uspořádání, nové ulehčení, ale vše podle našich potřeb“. *Zemědělské noviny*, 1. 8. 1948.

státních traktorových stanic, veřejných výkrmen vepřínů a ostatního dobytka a drůbeže, aby bylo možno zlomit případnou sabotáž těch, kteří to dosud mají v rukách, tj. „vesnických boháčů“. Na venkově se měla podporovat zejména družstva pro společnou výrobu „a postarat se za každou cenu, aby v těchto družstvech nerozhodoval venkovský boháč, nýbrž náš spojenec – drobný a střední rolník“.³⁹

Zde už se jednalo o naprosto zřejmou změnu kurzu směrem k přípravě kolektivizace a to způsoby a metodami, jakými se prováděla kolektivizace sovětská.

5. ZÁKONNÁ ZÁŠTITA KOLEKTIVIZACE

Pro uskutečnění myšlenky socializace vesnice vládnoucí komunistický aparát po únorovém převratu v roce 1948 využil a po svém si vyložil celou řadu starších zákonů a přijal k tomu vhodné novelizace, výnosy, směrnice a zákony zcela nové, které měly drastický dopad na rolnický stav, československé zemědělství a podobu vesnice.

*„V zájmu zajištění blahodárného rozvoje zemědělského družstevnictví a odstranění dosavadní roztržitosti družstevní činnosti v zemědělství jako dědictví minulosti budou zakládána na podkladě dobrovolnosti jednotná zemědělská družstva, která mají sjednotiti dosavadní různá zemědělská družstva a přinéstí významný prospěch pracujícím zemědělcům“.*⁴⁰

---

³⁹ Projev na zasedání ÚV KSČ 17. listopadu 1948, GOTTWALD, Klement. *Spisy XV. 1948–1949*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury 1961, s. 158-160.

⁴⁰ *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. Zákon č. 69/1949 Sb. o jednotných zemědělských družstvech. Částka 22. Ročník 1949, s. 207-209.

Takto začínal § 1 zákona o Jednotných zemědělských družstvech přijatý Národním shromážděním v únoru 1949.⁴¹ V tomto úvodním paragrafu se vyskytují minimálně dvě problémové formulace. A to pojem „družstvo“, které se v kolektivizační praxi značně vzdálilo svému původnímu významu a poté proklamace „dobrovolnosti“, ke které se nejdou vrátit a za slovo byl vzat Antonín Zápotocký. Nicméně tento zákon dal povel ke kolektivizačnímu nástupu v Československu a určil směr zemědělské politiky na dlouhá desetiletí.

Z ještě před únorem přijatých zákonů, které bylo ovšem třeba vykládat optikou poválečného stavu, byl k represi nepohodlných soukromých zemědělců využit především zákon č. 55/1947 Sb. o pomoci zemědělcům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu ze dne 1. dubna 1947. Podle § 3 tohoto zákona měly místní a okresní národní výbory pravomoc přidělovat pozemky k obdělávání do nucených pachtů, které „zemědělský podnikatel jest povinen přijmout“. Dále zákon dával výše zmíněným orgánům pravomoc odebírat „zemědělská provozní zařízení a ve výjimečných případech též koňských a volských potahů“, které se stále hojně využívaly i v druhé polovině let padesátých k provedení nutných zemědělských prací. Je zde ovšem vymezeno, že toto se nevztahuje na držitele zemědělských strojních stanic zřízených ministerstvem zemědělství.⁴² V praxi to znamenalo, že zákon sloužil k oslabování technického vybavení třídně nevyhovujících rodin, a to formou nuceného výkupu traktorů, samovazů, mlátiček apod. Toto ustanovení šlo stejně tak použít na odnímání stodol, stájí a chlévů, dalšího inventáře a vybraných pozemků.⁴³ Na obávanou „pětapadesátku se dalo narazit kde co“,

---

⁴¹ Na Slovensku byly otázky vzniku zemědělských družstev řešeny poněkud odchylně, zde se jednalo o zákonná opatření a nařízení v kompetenci SNR (zejména zákon č. 81/1949 Zb. n. SNR) a Sboru pověřenců. Na Slovensku se také hovořilo o JRD – Jednotných rolnických družstvech. KUKLÍK, Jan a kol. *Vývoj česko-slovenského práva 1945–1989*. Praha: Linde 2009, s. 205.

⁴² *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. Zákon č. 55/1947 Sb. o pomoci zemědělcům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu. Částka 29. Ročník 1947, s. 383-386.

⁴³ K březnu 1951 takto získala JZD v celé ČSR celkem 18 106 ha, Československé státní statky (ČSSS) 15 200 ha a jednotlivci 19 395 ha. ROKOSOVÁ, Šárka. *Administrativní opatření – jedna*

jak konstatoval Josef Somr v roli funkcionáře v trezorovém filmu „*Smuteční slavnost*“ z konce let šedesátých zabývající se problematikou socializace vesnice.

K účelu kolektivizace dále sloužil zákon č. 46 o nové pozemkové reformě⁴⁴ (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě) a tzv. scelovací zákon č. 47 z 21. března 1948. Tento scelovací zákon donutil „vesnické boháče“ „vyměnit“ jejich pole v katastru tak, aby komasací vznikly souvislé pozemkové celky, které přešly do správy JZD, ČSSS nebo do nucených pachtů a „kulaky“ vytlačil do méně výhodných poloh na okraj honů. Rozhodnutí o výměně pozemků, jestliže nedojde k dohodě, dával § 94 do rukou oblastní komisi.⁴⁵

Jak ve správní tak trestní rovině se v protikulackých opatřeních dal dobře použít zákon č. 15. ze dne 13. února 1947 o stíhání černého obchodu a podobných pletich.⁴⁶ Pletichami zde bylo myšleno nezákonné keřasení, hromadění zásob, jejímž důsledkem by došlo k neúměrnému zdražení předmětu na trhu, ohrožení plynulého zásobování obyvatelstva, tudíž k ohrožení životů lidí. S ohledem na to jde-li o přečin či zločin umožňoval zákon vysoké finanční pokuty, odnětí svobody, dokonce doživotí i trest smrti. Jeho výklad dovolil postihovat velké sedláky i za nevelký volný prodej masa, mouky a dalších produktů. Zákon, jenž byl svou podstatou namířen proti všeobecnému

---

z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem. In: *Securitas Imperii* 10. [Ed.] TÁBORSKÝ, Jan. Praha 2003, s. 153.

⁴⁴ Ve vztahu k nové pozemkové reformě zákon operoval s pojmem „nuceného výkupu“, tj. zvláštního druhu vyvlastnění za náhradu. Nová pozemková reforma byla provedena postupně v letech 1949 až 1951. Do počátku května 1951 bylo podle zákona o nové pozemkové reformě vykoupeno více než 250 000 hektarů půdy, z toho 214 000 ha půdy zemědělské. Nejvíce půdy: 42, 1 % získaly v přidělech státní statky a státní lesy, poté JZD – 34,6 %, drobní přidělenci 3,6 % a ostatní kategorie oprávněných osob 19,7 %. KUKLÍK, Jan a kol. *Vývoj česko-slovenského práva 1945–1989*. Praha: Linde 2009, s. 197-200.

⁴⁵ *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. Zákon č. 46/1948 Sb. o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě) a Zákon č. 47/1948 Sb. o některých technicko-hospodářských úpravách pozemků (scelovací zákon). Částka 21. Ročník 1948, s. 425-457.

⁴⁶ *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. Zákon č. 15/1947 Sb. o stíhání černého obchodu a podobných pletich. Částka 9. Ročník 1947, s. 149-151.

poválečnému nedostatku, umožňoval kriminalizovat rolníka kupříkladu za objevený pytel pšenice při domovní prohlídce, což bylo vyloženo jako nezákonné hromadění zásob.

Ovšem zdaleka nejvíce bylo v zosťrujícím se třídním boji na vesnici využíváno nařízení o *výkupu a dodávce zemědělských výrobků podle smlouvy ze dne 25. ledna 1949* zavedené vládním výnosem č. 7/1949 Sb. Toto nařízení dovolovalo národním výborům za účasti zástupce ONV zavádět úmyslně nesplnitelné normy „na podkladě příslušných předpisů“ pro soukromé zemědělce, kteří odmítali vstoupit do JZD.⁴⁷ Za neplnění dodávek pak bylo možné stíhat „vesnické boháče“ v souladu s již uvedeným zákonem o černém obchodu nebo dokonce jako za zločin „rozvratu hospodářské soustavy republiky“ dle neblaze proslulého zákona na ochranu lidově demokratické republiky, *zákona č. 231/1948*.⁴⁸

Tato zákonná opatření byla přijata s jasným záměrem, a to účinně postihnout všechny projevy odporu proti stranické linii na venkově a dát jim punc a zdání legitimacy. Vyústěním tohoto vývoje bylo přijetí dvou trestních zákoníků. Jednalo se o *trestní zákon soudní č. 86/1950 Sb.*⁴⁹ a *trestní zákon správní č. 88/1950 Sb.*⁵⁰ Oba přijaté 12. července 1950 na návrh ministerstva spravedlnosti. Podle těchto zákonů bylo možno člověka odsoudit hlavním trestem k odnětí svobody a trestem vedlejším k propadnutí jmění, vyhoštění či zákazu pobytu. To se hojně praktikovalo především v tzv. Akci „Kulak“. Aby došlo k naplnění těchto legislativních opatření, byl výnosem ministerstva vnitra nařízen vznik tzv. bezpečnostních trojek při okresních a bezpečnostních pětích při krajských výborech. Tyto komise vedené referenty pro vnitřní záležitosti a bezpečnost měly stejnou kompetenci vést trestní řízení jako soudy. Tím došlo k vytvoření systému duality trestního řízení. Výsledkem byl růst počtu trestních

---

⁴⁷ *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. Vládní nařízení č. 7/1949 Sb. o výkupu a dodávce zemědělských výrobků podle smlouvy. Částka 4. Ročník 1949, s. 73-74.

⁴⁸ *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. Zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky. Částka 85. Ročník 1948, s. 1461-1473.

⁴⁹ *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. Zákon č. 86/1950 Sb. Trestní zákon. Částka 39. Ročník 1950, s. 218-263.

⁵⁰ *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. Zákon č. 88/1950 Sb. Trestní zákon správní. Částka 40. Ročník 1950, s. 309-331.

rozhodnutí proti zemědělcům ve správním řízení a tzv. kulackých procesech. V této atmosféře strachu pak podepisovali méně resistantní hospodáři přihlášky do JZD. Přesto byl s koncem roku 1950 shledán sekretariátem ÚV KSČ dosavadní průběh přechodu od individuálního soukromého hospodaření na kolektivní za neuspokojivý.⁵¹

6. ADMINISTRATIVNĚ-ORGANIZAČNÍ STRÁNKA KOLEKTIVIZACE NA PŘÍKLADU OKRESU CHRUDIM

6.1. Geografické vymezení a charakteristika regionu

Území okresu Chrudim tvoří jihozápadní část Pardubického kraje, z pohledu zemědělského obhospodařování půdy je tvořen souborem různých typů krajiny. Geologicky velice různorodé prostředí s pestrou mozaikou krajinných typů je dáno přechodem mezi Labskou nížinou a Českomoravskou vrchovinou.

V roce 1948 byla provedena územně správní reforma, v jejímž důsledku vznikly od 1. ledna 1949 nové kraje a v jejich rámci nové okresy. Ze soudního okresu Chrudim a z části soudního okresu Nasavrky byl vytvořen k 1. 2. 1949 okres Chrudim, který měl 95 obcí a 52 osad s 51479 obyvateli.⁵² Správní území chrudimského okresu prošlo až do současnosti několika transformacemi. Některé vesnice, například obec Lozice náležící dnes do územně-orientačního okresu Chrudim, patřily v období zavádění kolektivizace do okresu Ústí nad Orlicí a jurisdikcí pak pod soud ve Vysokém Mýtě. V této práci je region

---

⁵¹ Problematikou zákonných opatření vůči „kulakům“ se zabývá např. JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001, s. 22-27.

⁵² Státní okresní archiv (SOKA) Chrudim, Fond Okresního národního výboru (ONV) Chrudim, Dílčí inventář, s. 3.

Chrudimska s jeho vesnicemi definován na základě současného administrativně správního vymezení.

6.2. Poválečné poměry a uchopení moci KSČ na Chrudimsku

S ohledem na snahu o ucelenost a s přihlédnutím k tématu práce zde nebude zacházeno do daleké minulosti. Samozřejmě pro pochopení vývoje a charakteru venkova je potřeba znát historické souvislosti, které po staletí venkov utvářely a formovaly návyky jeho obyvatel, které s nástupem komunistů k moci a jimi zamýšlené přestavby vesnice, vzaly za své. Nicméně je alespoň nutné vzít v potaz religiozitu selského obyvatelstva, ať už katolictví, či protestantství a její vliv na utváření charakterů a zvyků rodin. Dále hluboký dědičný vztah k půdě, k hospodářství, v tomto zúročený nezměrný odkaz po předcích a zároveň očekávání v pokračování rodové tradice. To vše může pochopit jen člověk s vysokým stupněm pro odpovědnost sám za sebe a svoji rodinu.

Již od podzimu 1944 se území Chrudimska stalo jedním z center partyzánského boje ve východních Čechách. K nejvýznamnějším partyzánským skupinám patřila jednotka Mistr Jan Hus, která vyvíjela svou činnost v severozápadním cípu Železných hor a posléze na širokém prostoru Českomoravské vrchoviny. Kromě této skupiny, kterou vedl major Fomin a politický komisař Pich-Tůma⁵³, na území chrudimského okresu postupně seskočily ještě partyzánské skupiny Krylov, Šubin, Žděržděv a další. Do protinacistického odboje však významně zasáhly i skupiny vyslané z Anglie. Komunistický odboj a jím řízené skupiny vyvíjely kromě diverzní, zpravodajské

---

⁵³ Tento pozdější vyšetřovatel StB byl se 7 spolupracovníky v počínajícím obrodném procesu v prosinci 1968 postaven před Vyšší vojenský soud v Příbrami a obžalován z vraždy a z podílu na vraždě dvou vězňů v roce 1948. BÁRTA, Miloš. *Pokus o záchranu reformního programu*. In: Československo roku 1968. 2. díl. [Ed.] MENCL, Vojtěch a kol. Praha: Parta 1993, s. 46.

a bojové činnosti také intenzivní činnost politickou. Partyzánská skupina Mistr Jan Hus bezprostředně po seskoku navázala styk s obyvateli Lipovce a Licoměřic a z jejich popudu zde místní občané již 29. října 1944 ustavili ilegální národní výbor. V ilegalitě působící a komunisty ovládané revoluční národní výbory se začaly s koncem války ujímat moci. Pátého května se tak stalo například v Hlinsku, Nasavrkách, Chroustovicích, Luži, Hrochově Týnci, Podlažicích, Rosicích atd. Revoluční výbor zahájil 5. května činnost i v Chrudimi. Vedle komunistů se snažily organizovat národní výbory i jiné skupiny, patrný byl vliv sociálně demokratické strany od roku 1947 vedené rodákem z Chrudimska, Bohumilem Laušmanem.⁵⁴ Ten reprezentoval centristické křídlo v sociálně demokratické straně, tedy proud vymezující se proti Fierlingerovu prokomunistickému křídlu. Bohumil Laušman byl za tyto své aktivity později komunisty perzekuován a po mnohaletém věznění za záhadných okolností zemřel v roce 1963 v ruzyňské věznici, pohřben byl v Chrudimi.⁵⁵

Brzy po konci války docházelo na Chrudimsku ke konfiskacím majetku. V okrese bylo ustaveno 42 národních správ, z toho 22 na základě usnesení národních výborů. Zápas o národní správy mnohde přerostl v politický konflikt definitivně „vyřešený“ až po únoru 1948. V rezoluci odeslané z jedné předvolební schůze v Chrudimi účastníci požadovali důsledné plnění Košického vládního programu a znárodnění klíčového průmyslu. Dílčím výsledkem této aktivity se stalo znárodnění firem Polický⁵⁶ a Wiesner⁵⁷ v Chrudimi, továrny na

---

⁵⁴ SOMMER, Jiří. *Východočeský kraj – Chrudimsko*. Hradec Králové: Kruh 1989, s. 162-166.

⁵⁵ O osobnosti Bohumila Laušmana vyšla minulý rok obsáhlá monografie: HORÁK, Pavel. *Bohumil Laušman. Politický životopis. Riskantní hry sociálnědemokratického vůdce*. Praha: Mladá Fronta 2012. Dále: KOBETIČ, Pavel. *Osobnosti Chrudimska*. Okresní muzeum Chrudim 2002, s. 124.

⁵⁶ Firma Polický (původně tzv. "Popprovka") byla nejvýznamnějším chrudimským podnikem v oblasti obuvnické a textilní výroby. V roce 1945 byl podnik znárodněn a následně skončila obuvnická výroba. Souběžně s tím byla zahájena výroba punčoch v národním podniku EVA. Více [online]. Cit 2013-22-03. <<http://evona.cz/historie-spolecnosti-evona>>.

⁵⁷ Od poloviny 50. let 19. století působila v Chrudimi zámečnická dílna, později strojírenská továrna Františka Wiesnera (1832–1880), která dodávala části strojního vybavení do řady cukrovarů. Wiesnerova firma se také stala subdodavatelem pražské Daňkovy strojírny, která

výrobu koberců Klazar v Hlinsku a znárodnění chrudimského cukrovaru dekretem prezidenta republiky 24. října 1945.⁵⁸

V roce 1947 propuklo v regionu několik konfliktů kolem konfiskátů a voleb do závodních rad. Rozpory a srážky mezi demokratickými stranami a KSČ vyvrcholily v 2. pol. roku 1947. Protikomunisticky aktivní zde byli hlavně národní socialisté v Chrudimi a Hlinsku a část sociálně demokratické strany s přímými kontakty, na již zmíněného Bohumila Laušmana. Únorové události měly svůj dopad i na Chrudimsku. Dne 21. února 1948 vznikla v závodě Transporta Chrudim hlídka Lidových milicí. Měla za úkol střežit závod, okresní sekretariát KSČ, ONV a ostatní významné budovy ve městě. Téhož dne se chrudimští delegáti zúčastnili sjezdu závodních rad a odborových organizací. Bezprostředně po jejich návratu následovalo znárodnění podniků s více než padesáti zaměstnanci.⁵⁹

Třístránkový dopis ze sousedního kraje Vysočina z 1. 3. 1948 uvádí postupy k řešení výše zmíněného politického konfliktu v krizovém období koncem let čtyřicátých. Tento dopis na „okres“ směřoval z místní organizace KSČ v Rybné k předsedovi okresního akčního výboru. Vedle požadavků na odstranění konkrétních nespolehlivých lidí ve správě obce list obsahoval jasný požadavek: *„Jednat vždy tvrdě a bezohledně! Vyčistit všechny úřady od živlů n.s. a lid., v duchu rozvratu“!*⁶⁰

---

zajišťovala kompletní zařízení cukrovarů. Fr. Wiesner se podílel na správě dalších chrudimských podniků (např. cukrovaru) a založil i veřejnou obchodní společnost, která roku 1875 koupila zkrachovalý cukrovar v Močovicích a v následujícím roce cukrovar v Libici nad Cidlinou. Od počátku 20. století se však firma Fr. Wiesner v Chrudimi postupně přeorientovala na jiný výrobní program (parní kotle, transportní a vážicí zařízení) a zaujala pozici středně velkého českého strojírenského podniku (po r. 1945 Transporta Chrudim). JOUZA, Ladislav. JOUZOVÁ, Miroslava. *Wiesnerové a cukrovarnictví ve středních a východních Čechách*. In: *Listy cukrovarnické a řepařské* 126, 2010 (9/10), s. 304-308.

⁵⁸ SOMMER, Jiří. *Východočeský kraj – Chrudimsko*. Hradec Králové: Kruh 1989, s. 162-166.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Pod zkratkami „n.s. a lid.“ jsou zde míněni členové Československé strany národně socialistické (ČNS) a Československé strany lidové (ČSL). Akční výbory měly přehled o všem – co se mezi lidmi děje, o čem se mezi lidmi mluví – povolovaly schůze spolků, vydání zbrojního pasu k honitbě, zjišťovaly politický postoj každého občana, vydávaly povolení k zastávání funkcí, studia, měly v rukou hlášení ze všech hospodářských institucí, jak se plní dodávky.

V poválečném vývoji Československa, které se již nevrátilo k prvorepublikovému demokratickému zřízení, je viditelná dlouhodobá a cílevědomě připravovaná cesta k moci komunistické strany řízené a instruované ze Sovětského svazu. Tato cesta byla završena převzetím moci v zemi a téměř následnou očištěnou státní správou. Již v únoru 1948 měly akční výbory obce pod naprostou kontrolou.

6.3. Situace ve východních Čechách před spuštěním kolektivizace v zemědělství

Československé zemědělství pochopitelně nemohlo zůstat stranou celospolečenským změnám, které následovaly po komunistickém převratu. Stejně jako i v jiných oblastech, tak i zde komunisté postupně ukrajovali manévrovací prostor pro soukromé podnikání s cílem dostat celý zemědělský sektor pod státní kontrolu. Zákon o jednotných zemědělských družstvech přijatý roku 1949 inicioval vznik státem/KSČ direktivně řízených zemědělských výrobních závodů. Tento zákon je v dnešní době hodnocen jako právní podklad začátku dlouhodobého procesu přestavby českého venkova, státem vynucený přechod od po staletí zažitého individuálního hospodaření ke kolektivnímu.

Východní Čechy byly nedílnou součástí tohoto procesu, však v určitých aspektech měly svá specifika. V roce 1947 byl vyhlášen „Hradecký program“, vzniklo zde i tzv. chlumecké hnutí později známé jako chlumecko-nitranské⁶¹ a po osvobození se zde vytvářely traktorové stanice uváděné jako jedny z prvních v republice. Avšak přes tyto aktivity byl v této oblasti zažitý silný

KLUKANOVÁ, Ludmila. *Likvidace selského stavu*. In: *Komunismus na Vysočině*. Stalo se v době nesvobody a třídní nenávisti III. [Ed.] JAKUBÍČKOVÁ, Alena. Jihlava: Parolaart 2001, s. 64-66.

⁶¹ Mělo se jednat o iniciativu rolníků za splnění dodávek a zvýšení zemědělské výroby. Formálně vzešel popud z východočeské obce Kosičky na Chlumecku, kde 15 obcí podepsalo 18. března 1948 závazky ke zvýšení dodávek a celkové zemědělské výroby a zároveň vyzvaly další obce v republice k soutěži. Více: Pochodeň, 23. 2. 1979.

klerikalismus v politickém životě reprezentovaný stranou lidovou. Agrární strana zde také měla silné předválečné pozice a byl zde patrný vliv strany národně socialistické. Toto politické naladění východočeského obyvatelstva se projevilo ve volbách v roce 1948, a to především v kraji Pardubickém. Zatímco Hradecký kraj nijak nevybočoval z celostátního průměru, v Pardubickém kraji, kam náleží okres Chrudim, bylo 25 % volitelů proti jednotné kandidátce Národní fronty a stal se tak předmětem zájmu samotného Klementa Gottwalda.⁶²

6.4. Počátek kolektivizace na Chrudimsku

Vývoj ve všech jednotlivých regionech kopíroval centrální poúnorovou politiku. V červenci 1948 byla zřízena Ústřední rada družstev (ÚRD) se sídlem v Praze.⁶³ Předchozí družstevní svazy byly zrušeny a družstevní hnutí bylo tímto krokem centralizováno a bylo umožněno přímé státní a stranické zasahování do jeho činnosti.⁶⁴

V návaznosti na tento vývoj byl přijat 23. února 1949 zákon o zakládání JZD. Ta měla, navzdory proklamacím, již málo společného s původními myšlenkami družstevnictví. Tímto došlo k zahájení procesu kolektivizace i na

---

⁶² KMONÍČEK, Josef a kol. *Když mizely meze*. Kapitoly z kolektivizace východočeského zemědělství v letech 1949–1960. Hradec Králové: Kruh 1987, s. 11.

⁶³ Pro Slovensko existovala „odbočka“ – Slovenská rada družstev se sídlem v Bratislavě.

⁶⁴ Již v roce 1945 existovaly snahy představitelů všech družstevních svazů o vytvoření centralistické organizace, která by byla vrcholným orgánem jednotného družstevního hnutí. Více k tomuto tématu např. PŠENIČKOVÁ, Jana. *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Podmínky pro vznik JZD 1945*. Praha: Státní ústřední archiv 2003, s. 92-100. Ke schválení zákona o ÚRD však došlo až o tři roky později při změně politické konstelace. ÚRD hrála důležitou roli v procesu vzniku a zániku družstev a formulace jejich stanov, tak i právních předpisů týkajících se družstev. Existující i nově vznikající družstva totiž musela být ÚRD podřízena. Ovšem ÚRD svoji kompetenci při řízení družstev definitivně ztratila v říjnu 1950. Tato její pravomoc byla přenesena na ministerstvo zemědělství a jeho Hlavní správu JZD a referáty národních výborů. KUKLÍK, Jan a kol. *Vývoj česko-slovenského práva 1945–1989*. Praha: Linde 2009, s. 202, 207.

Chrudimsku. Oficiálně zde byla kampaň spuštěna na přelomu března a dubna 1949. Koncem března bylo z východočeských fabrik vybráno 36 politicky vyspělých dělníků – komunistů, kteří se v následujících týdnech zapojili do přesvědčování vesnice. Kampaň se také vedla prostřednictvím řady článků ve východočeském tisku.⁶⁵

V důsledku zhoršující se hospodářské situace země související s přeorientováním československé ekonomiky na těžký průmysl⁶⁶ byl posléze znovu plně obnoven lístkový systém, který byl v roce 1949 zrušen pouze částečně. Nevalné hospodářské výsledky měly dopad na rolníky ve formě tlaku úřadů na plnění dodávek. Někteří ze strachu, aby se propagovaná JZD nepřeměnila v kolchozy sovětského typu, začali hromadně odcházet ze zemědělství do průmyslu. Jiní výkupní smlouvy podepsali, ale s opodstatněným tvrzením, že zemědělskou výrobu nelze s ohledem na počasí a další faktory plánovat. Doufali, že se kontrolní orgány o tom samy přesvědčí.⁶⁷ V okrese Chrudim tento první rok započítí kolektivizace východočeského zemědělství nepodepsalo smlouvy o výkupu 92 zemědělců. Místní i okresní orgány se snažily dále tyto rolníky přesvědčovat o zanechání starého způsobu

---

⁶⁵ NĚMEČEK, Josef. *Osudy sedláků na Chrudimsku a Hlinceku po roce 1948*. Akce StB Kulak. Chrudim 2009, s. 9.

⁶⁶ O důsledcích nadměrných investic do těžkého průmyslu začátkem 50. let na československé hospodářství například: KALINOVÁ, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu*. K sociálním dějinám v letech 1945–1969. Praha: Academia 2007, s. 300.

⁶⁷ A skutečně se o tom kontrolní úřady přesvědčily, jak se dozvídáme například z úředního záznamu, kde pro okres Chrudim byl v roce 1953 ustanoven vládní termín pro dokončení výkupu na den 31. 8. Ovšem, jak se praví ve zprávě plnomocníka ministerstva výkupu: „V pohorské části chrudimského okresu dodávky vážnou, kdežto v bezprostředním okolí Chrudimě, v nížinách, výkup se daří. Příčinu tohoto lze vidět nikoliv v rozdílu úrodě, neb ve vině zemědělců, nýbrž v tom, že ve zdejších okrese jsou značné půdní rozdíly, avšak dodávkové normy byly postaveny bez ohledu na tyto přírodní podmínky. Situace je taková, že diferenciaci neodpovídá dodávkovým možnostem“. SOkA Chrudim, Fond Okresní prokuratury (OP) Chrudim, Inv. č. 7. To co bylo roditelům sedlákům naprosto zřejmé, nekompetentním lidem, kteří kolikrát neměli k zemědělství žádný vztah, nikoliv.

hospodaření.⁶⁸ V řadě obcí se pod taktovkou agitátorů organizovaly uvědomovací schůze na podporu vzniku přípravného výboru, prvního kroku k ustanovení Jednotného zemědělského družstva v obci. Na činnost agitátorů si ovšem nejedna vesnice stěžovala a situace na Chrudimsku dospěla až po hromadný bojkot stranických schůzí. Kritiku vystihující celkovou situaci ohledně přesvědčování rolníků máme z obce Orel, která se nachází v blízkosti Chrudimi: *„Podle výroků tamějších členů by příkladně problém zřízení JZD byl vyřízen mnohem snadněji, kdyby místo tří referentů, kteří byli do obce vysláni, přišel třeba jeden, ale skutečně takový, který věci rozumí a může ji řádně vyložit a osvětlit“*.⁶⁹ Pod vlivem agitace se část rolníků, která dosud váhala se vstupem do JZD, začala zabývat myšlenkou, zda by přeci jen nebylo lepší vstoupit a tímto krokem se vyhnout osobní zodpovědnosti za plnění dodávek.⁷⁰

Ve zprávě pro generální sekretariát ÚAV NF z konce března 1949 o situaci a potížích při zakládání JZD v krajích je ve vztahu k Pardubicku uvedeno, že i komunističtí rolníci se velmi často staví proti JZD. Jejich postoj je ovlivňován lidovci, kteří zde mají velký vliv. Schůzí se zde také zúčastňují faráři a ostatní se nechají ovlivnit jejich postojem. Negativně je zde zmíněn i vliv zahraničního rozhlasu. Z jara 1949 byla v Pardubickém kraji ustanovena pouze 3 JZD.⁷¹

Přesvědčovací kampaň byla tedy kritizována nejen zemědělci, ale i samotnými místními kádry. Rolníci přítomným instruktorům vytýkali, že KSČ ustoupila od dřívější proklamované politiky a argumentovali potížemi kolektivizace v SSSR. Agitující referenti, častokrát neznalí zemědělské problematiky, nedokázali přesvědčit rodilé sedláky o výhodách vstupu do

---

⁶⁸ Zemědělské smlouvy se začaly na Chrudimsku podepisovat koncem února 1949 a to za účasti předsedy MNV, předsedy JSČZ a předsedy místní organizace KSČ. NĚMEČEK, Josef. *Osudy sedláků na Chrudimsku a Hlinceku po roce 1948*. Akce StB Kulak. Chrudim 2009, s. 8.

⁶⁹ Východočeská zář, 10. 6. 1949.

⁷⁰ To měl být případ Josefa Jetmara z Tuněchod, který se dle trestního oznámení o ohrožení JHP *„na podzim 1952 přihlásil do JZD, aby se zbavil zodpovědnosti a nesnažil se v tomto JZD pracovat poctivě“*. SOkA Chrudim, Fond OP Chrudim, Inv. č. 15.

⁷¹ Tomuto počtu ustanovených JZD předcházelo na Pardubicku na 700 přípravných uvědomovacích schůzí. PŠENIČKOVÁ, Jana. JUNĚCOVÁ, Jiřina. *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Vznik JZD 1948–1949*. Praha: Státní ústřední archiv 1995, s. 90.

družstva a nemálo bylo případů, kdy i místní funkcionáři ztráceli o družstvo zájem.

Počátkem února 1949 byl vydán zákon o mechanizaci zemědělství s cílem budování traktorových stanic, které měly být pomocníky JZD. Ovšem ani toto opatření se neseťkalo s patřičnou odezvou. Rolníci upřednostňovali starý způsob obdělávání půdy za pomoci koňských potahů. Paradoxně zájem o služby traktorových stanic projevovali větší sedláci, což bylo v rozporu se stranickými liniemi a direktivami ohledně postupu ve vedení třídního boje. Tyto směrnice byly nedílnou součástí procesu budování socialismu na vesnici a nahlíželo se na ně se stejnou důležitostí jako na samotný proces budování JZD. V mnoha direktivách, které byly vydávány z centrálních stranických úřadů a distribuovány do oblastních poboček, bylo zdůrazněno třídní hledisko a byl zde uměle vytvořen termín „vesnický boháč“ a jeho synonymum „kulak“.⁷² Pod tímto pejorativním označením se měl skrývat největší nepřítel přerodu venkova. O specifikaci tohoto termínu se vedly dalekosáhlé teoretické debaty na nejvyšších úrovních, do nichž se zapojovali přední straničtí představitelé včetně Antonína Zápotockého či Václava Kopeckého.⁷³ Nejednalo se o problém marginální, neboť strana se na vesnici chtěla opřít o drobné a střední zemědělce a s jejich pomocí vybudovat JZD. Zde nešlo o nic menšího než vymezit hranici, kdo je ještě střední zemědělec, tudíž opora strany, a kdo je už velký sedlák, tedy objekt perzekuce a třídního boje. Vzhledem k šíři problému zde budou uvedena pouze základní hlediska „výběru“. Těmi byla výměra půdy.

---

⁷² Slovo „kulak“ znamená rusky „pěst“ a Příruční slovník naučný z roku 1963 jeho význam charakterizuje takto: „Velký sedlák, představitel vesnické buržoazie. Jeho hospodářství se zakládá na vykořisťování cizí, zejm. námezdní práce. Liší se od statkáře n. zemědělského velkokapitalisty především velikostí svého kapitálu. Mnohdy sám také ještě pracuje, také však obchoduje a půjčuje peníze i výrobní prostředky na vysoký úrok, apod. *Příruční slovník naučný*. II. díl. [Ed.] PROCHÁZKA, Vladimír. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1963, s. 712.

⁷³ Více o teoretické debatě o vymezení termínu „kulak“ např: JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001, s. 19. Dále o problému definice termínu např: SVOBODA, Libor. *Perzekuce vesnického obyvatelstva v procesu kolektivizace na Jindřichohradecku*. In: Akce „K“. Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty. [Eds.] BLAŽEK, Petr a kol. Praha: Pulchra 2010, s. 155.

Zde opět panovala nejasnost, kde začíná „kulak“: od 15, či 20 hektarů?⁷⁴ Dále vlastnictví mechanizace a využívání lidských zdrojů. V této souvislosti bylo „kulakům“ vyčítáno vykořisťování lidí, zatímco střední zemědělci, kteří si také někdy najímali lidi na výpomoc, byli omlouváni, že v jejich případě nejde o vykořisťování, ale o nezbytnost v době sezónních prací. Důležité zde bylo také hledisko plnění dodávek, i zde však platilo, že s jejich plněním měli v mnoha případech větší problém tzv. střední zemědělci. Nicméně právě jim musely být časté nedodávky odpouštěny, jelikož byl ve stranických direktivách proklamován svazek rolníků a dělníků.⁷⁵ Už jenom z pouze nastíněné problematiky s označením třídního nepřítel na vesnici termínem „kulak“ je jasné, že jeho výklad, jak na místní,⁷⁶ tak na nejvyšší úrovni, byl naprosto rozostřený. Ponechával tak represivním orgánům, konkrétním lidem na konkrétních místech, značnou benevolenci a docházelo tedy k značným zvlím na lidských osudech. Zpráva vypracovaná okresním akčním výborem Národní fronty v Chrudimi, ze dne 29. srpna 1948 uvádí, že mnoho lidí, dokonce ani straničtí funkcionáři, nedostatečně pochopilo hledisko třídního boje a domnívalo se, že přerodu společnosti lze dosáhnout pouze vyřešením otázky hospodářské.⁷⁷

První družstva v chrudimském okrese vznikla ve Vlčnově, Dědové, Rané, Svobodných Hamrech a Svatouchu již v roce 1949.⁷⁸ Vedení KSČ dospělo

---

⁷⁴ Srovnej: V roce 1945 se v dopise „Budujeme zemědělské družstevnictví“ pocházejícího z resortu J. Ďuriše a určenému pro Jednotný svaz českých zemědělců, za drobné zemědělce označují rolníci do 20 ha, „kterých je přes 90% všech zemědělců“. PŠENIČKOVÁ, Jana. *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Podmínky pro vznik JZD 1945*. Praha: Státní ústřední archiv 2003, s. 92-150; 194-195.

⁷⁵ V článku: „*Pracující z měst pomáhají rolníkům*“ R. Slánský zdůrazňuje, že „*jedině utužování svazku pracujících z průmyslu a měst s drobnými rolníky nám pomůže politicky izolovat vesnické boháče a ukázat jejich reakční tvář*“. *Východočeská zář*, 10. 6. 1949.

⁷⁶ Místní organizace jsou v článku: „*Vesnické organizace KSČ musí učit zemědělce znát třídního nepřítel a vést je v boji proti němu*“ kritizovány, že si neumí udělat ani správný obraz o svém třídním nepříteli natož, aby učily zemědělce tyto vesnické boháče zatlačovat a omezovat. *Východočeská zář*, 23. 3. 1950.

⁷⁷ KMONÍČEK, Josef a kol. *Když mizely meze*. Kapitoly z kolektivizace východočeského zemědělství v letech 1949–1960. Hradec Králové: Kruh 1987, s. 13.

⁷⁸ SOMMER, Jiří. *Východočeský kraj – Chrudimsko*. Hradec Králové: Kruh 1989, s. 217-218.

v této době k rozhodnutí dále nepodporovat drobné a střední rolníky ve formách malovýrobních a směřovalo své úsilí k budování Jednotných zemědělských družstev, která měla nahradit všechny dosavadní typy družstev. V první fázi kolektivizace bylo třeba postupně převychovat rolníka z forem individuálního hospodaření na kolektivní, a proto byl rozpracován plán postupného začleňování, který obnášel čtyři typy Jednotných zemědělských družstev, odstupňované právě mírou zainteresování rolníka. Poslední dva vyšší typy JZD se mimo jiné již vyznačovaly hromadným svodem hospodářského zvířectva ke společnému ustájení.⁷⁹ Cílem JZD bylo sloučení všech družstev na vesnici v družstvo jediné,⁸⁰ které mělo sloužit jako instrument k budování socialismu v zemědělství. Náplň činnosti Jednotného zemědělského družstva uvádí § 2 zákona o vzniku JZD. Jde zejména o scelování půdy, mechanizaci zemědělské práce, součinnost při rozvrhu a plnění výrobních úkolů v zemědělství, zvyšování kulturní a sociální úrovně venkova atd. Samotnému vzniku JZD předcházela tzv. přípravný výbor o pěti až deseti členech, pokud možno politicky spolehlivých.⁸¹ Postup při zakládání JZD byl následující – po založení družstva se převzal

---

⁷⁹ Typy JZD: I. typ: výroba většinou individuální, spolupráce při osevu a sklizni, společné využívání soukromých i družstevních potahů a strojů. II. typ: scelování pozemků rozoráním (tzn. hospodářsko-technickou úpravou půdy), společné obdělávání půdy, živočišná výroba zůstává soukromá. III. typ: společná rostlinná i živočišná výroba. IV. typ: cílová podoba JZD, odměňování výlučně podle množství a kvality vykonané práce.

Podrobněji např. PRŮCHA, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*. 2. díl. Období 1945–1992. Brno: Doplněk 2009, s. 358-359.

⁸⁰ „... při čemž mají zůstatí nedotčena družstva spotřební, řemeslnická, živnostenská a bytová.“ § 6 Zákona č. 69/1949 Sb. o jednotných zemědělských družstvech. Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé. Ročník 1949. částka 22, s. 207-209.

⁸¹ V akčním plánu zakládání JZD vypracovaném družstevním odborem ministerstva zemědělství ze 4. února 1949 je doporučeno, aby byl přípravný výbor složen z člena MNV, ze zástupce stávajícího družstva v obci, z člena JSČZ, ze zástupce akčního výboru Národní fronty a KSČ. Kádrový dozor nad tímto měl mít okresní sekretariát KSČ ve spolupráci s okresním akčním výborem Národní fronty. PŠENIČKOVÁ, Jana. JUNĚCOVÁ, Jiřina. *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Vznik JZD 1948–1949*. Praha: Státní ústřední archiv 1995, s. 59-64.

majetek bývalých strojních družstev⁸² a nově zřízené družstvo dostalo zkonfiskovanou půdu od MNV. Na základě přijatých zákonů docházelo k nuceným výkupům od všech dosavadních majitelů, pokud jejich prostory a stroje nesloužily k plnění výrobního nebo vyživovacího plánu či jich údajně nebylo plně využito. Tento postup ilustruje např. soupis a ocenění zemědělských strojů statku v Řestokách vyhotovený 11. ledna 1949 zemědělskou strojní stanicí ve Slatiňanech. Statek v Řestokách čp. 1. patřil p. Rostislavu Vácovi, kterému bylo revizí pozemkové reformy ponecháno 0 ha⁸³ půdy a v důsledku toho byl přebytečný mrtvý inventář statku sepsán, oceněn a vykoupen. Z vykoupené mechanizace se mimo jiné jednalo o úplný traktorový pluh, dále traktor Lanz Bulldog, mlátičku Galus atd.⁸⁴ Ve stejném kontextu a s použitím stejného zákonného opatření je i o rok starší zápis ze schůze Okresní komise pro zemědělskou výrobu a výkup konané v Chrudimi 4. října 1950, kdy je v sedmém bodě požadavek, aby ONV za použití 55/47 Sb. zajistilo prostor pro stroje STS ve Slatiňanech.⁸⁵ Pro změnu problém se stájovým prostorem byl v roce 1952 „vyřešen“ také v Chrasti, kde zdejšími „vesnickými boháčům“ Bedřichu Krejcarovi a Josefu Homolkovi bylo vysloveno propadnutí jmění a jejich pozemky, chlévy a ostatní hospodářské budovy převzalo do užívání místní JZD.⁸⁶

Přes veškerou snahu vládnoucí komunistické strany byly však výsledky v zakládání Jednotných zemědělských družstev s přelomem let čtyřicátých a padesátých na chrudimském venkově značně neuspokojivé, a to navzdory

---

⁸² Konkrétním příkladem zde může být transformace Zemědělského strojního družstva v Bylanech, které se přetvořilo dle ustanovení zák. č. 69/49 Sb. (Zákon o jednotných zem. družstev) dne 22. června 1949 v Jednotné zemědělské družstvo v Bylanech, čímž veškerá práva a závazky tohoto družstva přešly bez likvidace na JZD v Bylanech. Okresní soud na základě tohoto sdělení pak v odpovědi provedl „výmaz tohoto družstva ze společenstevního rejstříku“. SOKA Chrudim, Fond ONV Chrudim, Inv. č. 2032.

⁸³ Již v roce 1949, před „tažením“ proti „kulakům“ v podobě procesů a směrnic tří ministrů, tak místní rolnické komise při MNV dokázaly „zbavit“ sedláky nemovitého i movitého majetku.

⁸⁴ Národní archiv (NA) Praha, Fond Ústředí pro mechanizaci zemědělství (ÚMEZ), Kart. 331, Inv. č. 730.

⁸⁵ SOKA Chrudim, Fond ONV Chrudim, Inv. č. 310.

⁸⁶ Státní oblastní archiv (SOBA) Zámorsk, Fond Krajské prokuratury (KP) Pardubice (1948) 1949–1960, Výnos ze dne 14. listopadu 1952, Kart. 70, Inv. č. 745.

obrovské agitační kampani v širokém měřítku a všemožnému poskytování výhod JZD a jejím členům.⁸⁷

6.5. Desetiletí kolektivizace na příkladu regionu Chrudimska

V nadcházejících padesátých letech se prohloubil boj o kolektivizaci venkova. Jinými slovy řečeno, zostřil se třídní boj, který byl nadále signifikantní pro celou první třetinu let padesátých.

Z třídního hlediska se již od roku 1949 přistupovalo k rozpisům dodávkových povinností. V oblastních novinách nacházíme pravidelně se opakující propagandistické články o vychytralosti „*statkářů a zbytkářů*“, kteří se porůznu vymlouvají na nepřízeň počasí a přitěžující okolnosti, díky nimž nemůžou plnit své dodávkové povinnosti vůči státu.⁸⁸

Termínem „*novodobí páni*“ byli ve východočeském periodiku pod názvem „*Sedláci a revoluce*“ označení hospodáři, kteří v meziválečném období „*šli s naším agrárním a průmyslovým panstvem*“ a „*táhli český venkovský lid až k Mnichovu*“.⁸⁹ Třídní přístup se projevil i v přidělování šatenek, na které měli nárok drobní a střední rolníci, kteří „*řádně plní své občanské povinnosti a mají stejné právo na přednostní zásobování, jako dělníci na závodech. Proto odběrný list obdrží všichni rolníci do 15 ha*“.⁹⁰

---

⁸⁷ Jednalo se např. o výhody v oboru mechanizace zemědělství (příděl strojů, JZD měla obdržet o 20 litrů nafty na 1 ha více než soukromníci...), v oboru rostlinné výroby (přednostní příděl strojených hnojiv, osiv...), v oboru živočišné výroby (přednost při nákupu užitkových a hospodářských zvířat...) atd. Podrobněji: PŠENIČKOVÁ, Jana. JUNĚCOVÁ, Jiřina. *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Vznik JZD 1948–1949*. Praha: Státní ústřední archiv 1995, s. 119–124.

⁸⁸ Více o třídně předepisovaných kontingentech např. v článku: „*Znovu k rozpisu mléka*“. Východočeská zář, 21. 1. 1949.

⁸⁹ Východočeská zář, 14. 1. 1949.

⁹⁰ Východočeská zář, 21. 1. 1949.

Dobové tiskoviny byly plné úspěchů sovětských kolchozníků a výsledků jejich práce. Dočítáme se v nich, že v roce 1947 přesáhl peněžní důchod kolchozu „Borec“ poblíže Moskvy 3 milionů rublů, a tím bylo umožněno vložit velké peněžní vklady do hospodářství.⁹¹ Začátkem let padesátých zde byla šířena literatura, která informovala o úspěších sovětských rostlinářů a chovatelů. Zde se mohli čtenáři například dozvědět o úspěchu zemědělců jaroslavské gubernie, kteří vyšlechtili plemeno vysoce dojivé krávy, která je známa světu pod jménem jaroslavská. Již roku 1941 dosáhly jaroslavské krávy světového rekordu dojivosti. Uváděla se vysoká dojivost, a to až 82 litrů mléka u jedné krávy za čtyřiaadvacet hodin.⁹²

Zemědělský referát při ONV Chrudim⁹³ se snažil všemi možnými způsoby přesvědčovat dosud stále početné soukromě hospodařící rolníky ke vstupu do JZD. Zemědělský odbor organizoval například i manifestační svozy brambor, jak je to zaznamenáno v denním hlášení ku dni 6. 10. 1950. Svozu se za účasti tehdejší ministryně výživy ing. Ludmily Jankovcové zúčastnilo 86 obcí a bylo získáno 65 vagónů brambor, které byly dovezeny na 36 autech, 32 traktorech a 114 povozech s potahy.⁹⁴ Ze stejné složky pochází další zápis, kde důvěrník pro zemědělství zdůrazňuje, že *„okresní komise pro výrobu a výkup má mít přehled, jak vypadá situace v jednotlivých obcích, podívat se zejména na zemědělce, kteří nemají dosud kladný postoj k JZD a dohlédnout rovněž na venkovské boháče“*.⁹⁵

---

⁹¹ Tamtéž.

⁹² BOLCHOVITINOV, Viktor a kol. *Vyprávění o ruských vynálezcích a objevitelích*. Praha: Svět sovětů 1954, s. 600. Pro srovnání je zde uvedena nejvyšší průměrnou denní dojivost v České republice za rok 2007. Zaznamenali ji farmáři v Moravskoslezském kraji a činila 19, 8 litrů na krávu [online]. Cit 2012-14-05. <http://www.agroweb.cz/Nejvyssi-dojivost-je-na-Moravskoslezsku__s43x28881.html>.

⁹³ Od počátku roku 1949 hrály zemědělské referáty při ONV, vedle ÚRD a krajských zemědělských referátů, rozhodující roli ve státní správě pro oblast zemědělství. Byly vytvořeny na základě vládního nařízení č. 12/1949 Sb. a podřízeny byly zároveň orgánům ONV, tak i krajským referátům a ty poté ministerstvu zemědělství. KUKLÍK, Jan a kol. *Vývoj československého práva 1945–1989*. Praha: Linde 2009, s. 206-207.

⁹⁴ Na zde citovaném zápisu je také vidět poměr mezi mechanizací a potahy taženými koňmi v roce 1950. SOKA Chrudim, Fond ONV Chrudim, Inv. č. 310.

⁹⁵ Tamtéž.

Ke dni 16. 4. 1950 bylo v chrudimském okrese schváleno 5 PV– JZD, 8 JZD bez typu, 8 JZD I. typu, 10 JZD II. typu, 8 JZD III. typu, tj. 39 JZD.⁹⁶ V těchto JZD bylo 458 členů s vlastnictvím půdy do 2 ha, 276 členů od 2–5 ha, 186 členů od 5–10 ha, 49 členů od 10–15 ha, 17 členů od 15–20 ha a 14 členů nad 30 ha. Ostatní členové v počtu 1 131 byli bezzemci, dělníci, učitelé, zřízení atd. V uvedeném roce byla v deseti JZD provedena HTÚP.⁹⁷ Dále se ve výroční zprávě z dubna 1950 praví, že „některá JZD v našem okrese pochopila družstevní podnikání velmi dobře nejen po stránce rostlinné, ale i po stránce živočišné výroby, jako například Vápenný Podol, kde přešlo JZD k III. typu. Zde byla na schůzích vyřešena otázka společného ustájení dobytka“.⁹⁸ Rozorání mezí a tím pádem přechod do II. typu a posléze JZD přecházející na úroveň III. a IV. byl jedním z úkolů kolektivizační politiky k podzimu 1950.

Vedle snahy o zakládání družstev nových, dále družstev tzv. vzorných⁹⁹ a náborů členů do již existujících, bylo ve zrychlující se transformaci československého zemědělství nadále hlavním úkolem roku 1951 přechod na vyšší výrobní formy hospodaření spojené se spuštěním náborových kampaní se zesíleným tlakem na ty, kdo setrvali ve starém způsobu hospodaření. Do stále se opakujících náborových akcí byly kromě funkcionářů začleněny všechny zaměstnanecké posty, na které mohl režim silově zapůsobit. Mimo

---

⁹⁶ Srovnej: V celé ČSR v létě 1950 existovalo téměř 4 000 JZD (většinou menšinová) a přes 1500 přípravných výborů. PRŮCHA, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*. 2. díl. Období 1945–1992. Brno: Doplněk 2009, s. 360.

⁹⁷ A to v JZD: Honbice, Hroch. Týnec, Chacholice, Libanice, Slatiňany, Úhřetice, Váp. Podol, Vlčnov, Žumberk, Dvakačovice. SOkA Chrudim, Fond ONV Chrudim, Inv. č. 310.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Ze zprávy družstevního odboru ministerstva zemědělství o akci zakládání JZD z konce června 1949 je požadavek „pokud možno ve všech okresech vytvořit vzorná JZD, jež by řešila úspěšně otázky produktivity zemědělské práce a plánování i organizace zemědělské výroby postupně ve všech hlavních odvětvích zemědělského podnikání a sloužila tak za vzor ostatním JZD i mase rolníků“. PŠENIČKOVÁ, Jana. JUNĚCOVÁ, Jiřina. *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Vznik JZD 1948–1949*. Praha: Státní ústřední archiv 1995, s. 149–159.

zaměstnanců okresních novin, místního rozhlasu to byli například také učitelé na všech stupních škol.¹⁰⁰

Nátlak směřoval i na místní organizace Jednotného svazu československých zemědělců. Oblastní pobočky JSČZ byly pod pohrůžkou odebrání razítka svazu vyzvány vyššími orgány k intenzivnějšímu přijímání nových členů.¹⁰¹ JSČZ neměl již po únoru 1948 podobu demokratické organizace a stal se významným činitelem při uskutečňování kolektivizace venkova.¹⁰² Přijímání členstva pod tíhou přesvědčovacího tažení nabíralo začátkem padesátých let na obrátcích¹⁰³ stejně jako výkup „nevyužitých“ strojů od „vesnických boháčů“, kteří byli v tuto dobu již prakticky zbaveni své mechanizace. Přesto se ve zprávách zemědělského referátu ONV v Chrudimi z roku 1951 opakují neuspokojivá hodnocení práce důvěrníků, kteří „*v mnoha případech podléhají náladě vesnice a nekonají svoji funkci tak, jak byli školeni*“.¹⁰⁴

V roce následujícím se z výnosu o hospodaření některých JZD v okrese Chrudim dozvídáme, že například konkrétně družstvo v okresním městě „*má malou členskou základnu a v důsledku toho musí zaměstnávat cizí pracovní síly, neboť výměra půdy jest na počet členů veliká a HTÚP byla provedena teprve na podzim letošního roku. Bylo zde provedeno několik náborových akcí*

---

¹⁰⁰ Okresní osvětový inspektor v Chrudimi byl pověřen komisí pro zemědělskou výrobu a výkup, aby vyzval všechny učitelé všech stupňů škol k aktivní spolupráci při plnění pětiletky v zemědělství. Ti dostali za úkol zajistit v obcích tabule „cti a hany“. Přímou ve škole pak měli učitelé jmenovitě uvádět na tabulích cti pokrokové rolníky a na tabulích hany „zpátečníky“. SOkA Chrudim, Fond ONV Chrudim, Inv. č. 310.

¹⁰¹ Ze zápisu schůze, která se konala na OV KSČ v Chrudimi dne 9. ledna 1951 se v pátém bodu praví, že každých 14 dní bude pověřený funkcionář podávat přehled o náboru nových členů do JSČZ. Dále pak, že Okresní vedení JSČZ v Chrudimi „*odebere razítka těm místním organizacím v obcích, kde při náboru do JSČZ nevstoupil žádný zemědělec*“. Tato akce měla být provedena do 31. 1. 1951. Tamtéž.

¹⁰² Členové JSČZ v chrudimském okrese byli například radou ONV pověřováni a OV KSČ politicky proškoleni k zajišťování rozpisu dodávkových úkolů v obcích, a to hlavně z třídního hlediska. Tamtéž.

¹⁰³ Od ledna do února 1951 hlásí místní organizace zemědělskému referátu ONV Chrudim 1500 nových členů do JSČZ. Tamtéž.

¹⁰⁴ Například zpráva z 22. 6. 1951. Tamtéž.

za účelem rozšíření členské základny, ale doposud bezvýsledně.“ Stejná situace s malou členskou základnou a špatnou pracovní morálkou je zmiňována i v JZD v Chrasti, Podlažicích, Slatiňanech, Dvakačovicích, Chacholicích a Dobrkově. Ve všech těchto družstvech se ke konci roku 1952 vlivem popsané situace se „jeví nenávratný úvěr“.¹⁰⁵

Jisté uvolnění a zmírnění postupu vůči venkovu přišlo v roce 1953, kdy po smrti Stalina a následně i Gottwalda došlo také ke změně postu na pozici prezidenta republiky. Antonín Zápotocký ve svých projevech několikrát zopakoval princip dobrovolnosti vstupu do JZD obsažený v samotné preambuli zákona o JZD. Nejznámější je jeho projev z 1. srpna 1953 při příležitosti otevření Klíčavské přehrady na Kladensku, kde srovnal budovatelské úsilí v průmyslu s budováním JZD. Zápotocký zde dává za negativní příklad družstvo v Sýkořici, které zanedbalo „celé desítky hektarů“. Tento nezáměr a lhostejnost o veřejný zemědělský sektor je podle něho zaviněn vynucenými vstupy do JZD. Ovšem na základě prostudovaných materiálů a historických zkušeností (viz například Owenova socialisticko-utopistická empirie¹⁰⁶ či zkušenosti rakouského ministerstva orby s kolektivně sdílenou mechanizací uvedené v podkapitole 3. 3.) je zcela namístě se domnívat, že se již zde projeví základní nedostatky a celá špatná koncepce komunistického přístupu k zemědělství nezohledňující lidský faktor, konkrétně povahové vlastnosti lidí, které jsou v zásadě egoistické. Potvrzení této myšlenky máme i z trpké zkušenosti *kibucim*¹⁰⁷ v Izraeli koncem 80. let 20. století, kdy tento experiment na kolektivní bázi shrnul jeden dlouholetý osadník následovně: „Dneska si myslím, že systém byl chybný, protože ne každý odvede nejlepší práci, když může dostat věci zadarmo. Pokoušeli jsme se změnit lidskou povahu a vytvořit nového člověka. K mé lítosti v tomto úkolu *kibuc* neuspěl“.¹⁰⁸ Nicméně Zápotocký byl přesvědčen, že systém je funkční, chyby hledal jinde a ve

¹⁰⁵ Okresní prokurátoři měli za povinnost ve svém přiděleném obvodu „bdíti nad řádným chodem národních podniků, jakož i JZD“ a v případě neprospérité JZD měli hledat příčiny této situace. SObA Zámorsk, Fond KP Pardubice, Kart. 70, Inv. č. 745.

¹⁰⁶ Více o snahách Roberta Owena zavést hospodářství na kolektivní bázi v 19. st. v USA např. MURAVCHIK, Joshua. *Nebe na zemi*. Vzestup a pád komunismu. Praha: BB art 2003, s. 38-62.

¹⁰⁷ Plurál hebrejského podstatného jména *kibuc*. Tamtéž, s. 292.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 306.

zmíněném projevu nabádal proti zakládání družstev bez rozmyslu, „*bez ohledu na to, jestli jsme přesvědčili ty, které do družstev získáváme, o nutnosti té myšlenky*“. Ve svém proslovu uvedl, že nebude bráněno těm, kdo družstva chtějí opustit, a to mělo za následek poměrně hojné odhlášky z JZD. Toto prohlášení způsobilo na venkově velký ohlas a zcela zastínilo Zápotockého dodatek, že „*za několik roků budete muset družstva, ze kterých dneska třeba utečete, znovu budovat*“.¹⁰⁹

V roce 1954 se nadále nedařilo zastavit vystupování z družstev. Někteří družstevníci při senoseči již svázeli do svých stodol, protože hodlali družstvo po žních opustit. Zasedání krajského výboru KSČ v Hradci Králové 3. dubna 1954¹¹⁰ označilo jako příčiny stagnace kolektivizace zemědělství nesprávné pochopení projevu A. Zápotockého ve Stěžerách,¹¹¹ nepořádky v odměňování a organizaci práce a v neposlední řadě nedostatečný boj proti „kulakům“. Nadále přetrvávaly ekonomické obtíže družstev, stejně jako neustaly agitační kampaně všeho druhu. V následujících letech pak byly navyšovány dotace do zemědělství v řádech miliard korun, zejména v letech 1954 a 1955 byly investovány značné částky do zemědělských staveb. Zadluženým družstvům, tzn. špatně hospodařícím, byl umožněn odklad splácení dlouhodobých investičních úvěrů a placení úroků.

Do své další a poslední fáze vstoupila kolektivizace v roce 1957, kdy byl nejvyšším stranickým a zároveň státním představitelem Antonín Novotný, který byl i v oblasti zemědělské politiky názorový rival Zápotockého. Novotný spatřoval budoucnost československého venkova v Jednotných zemědělských družstvech a učinil tak ráznou přítrž jistému uvolnění za jeho předchůdce. Příčiny stagnace kolektivního hospodářství na vesnici spatřovalo Novotného vedení v podceňování třídního nepřítele, v nízké politické úrovni zodpovědných pracovníků, v jejich „malé bojovnosti při zakládání JZD“ atd. V podstatě se

---

¹⁰⁹ Rudé právo, 2. 8. 1953.

¹¹⁰ KMONÍČEK, Josef a kol. *Když mizely meze*. Kapitoly z kolektivizace východočeského zemědělství v letech 1949–1960. Hradec Králové: Kruh 1987, s. 79–80.

¹¹¹ O návštěvě Antonína Zápotockého v okrese Hradec Králové 26. září, kde v podstatě zopakoval projev z Klíčavské přehradě, referuje Rudé právo z 27. 9. 1953. Nicméně už nezmiňuje jeho „kontroverzní“ výroky o zakládání JZD bez uvážení a možnost družstvo opustit.

setkáváme se stejnými a stále se opakujícími problémy se zaváděním kolektivizace, jak byly popsány již od začátku samotného procesu.¹¹² Politické byro ÚV KSČ nicméně konstatovalo, že s těmito nedostatky je třeba „rychle a rozhodně skoncovat“. Celostátní konference KSČ v červnu 1956 navíc přijala usnesení o nutnosti dosažení převahy socialistického způsobu hospodaření do roku 1960. Již v průběhu roku 1956 se podařilo založit, respektive obnovit 1 227 družstev, to jest 11, 1% jejich celkového počtu.¹¹³ Po znovu zkonsolidování sovětského bloku po „polských a maďarských událostech“ tak vstoupila kolektivizace rokem 1957 do svého posledního dějství. V březnu téhož roku se konal III. celostátní sjezd JZD, na kterém ministr zemědělství a lesního hospodářství Michal Bakuľa oznámil, že po jedenácti letech od druhé světové války československé zemědělství konečně dosáhlo předválečné úrovně a dokonce ji „mírně překročilo“. Násilné kolektivizaci se nemohlo z úst jednoho z nositelů tohoto procesu dostat příznačnějšího hodnocení. V roce 1960 byla za

---

¹¹² Vedle problémů technicko-administrativních to byly problémy politického a organizačního proškolení. Z tohoto období pochází například stížnost členské schůze JZD ze Smrkového Týnce na špatnou spolupráci a pomoc ze strany ONV Chrudim, kdy jim opakovaně nebyl přidělen instruktor. V zápisu je dále konstatován nezájem lidí o chod a správu JZD. SOKA Chrudim, Fond ONV Chrudim, Inv. č. 606.

¹¹³ K 1. 1. 1955 existovalo v Československu 6 745 jednotných zemědělských družstev, která vyvíjela činnost ve 47% obcí. K 1. 1. 1957 tento počet vzrostl na 8 172 družstev, což se rovnalo 57% obcí. Vedení Komunistické strany Československa na XI. sjezdu KSČ v roce 1958 konstatovalo, že socialistický sektor obhospodařuje již téměř 70% zemědělské půdy. 1. 3. 1959 pak Lubomír Štrougal oznámil, že JZD hospodařila na 73, 5% výměry zemědělské půdy. V roce 1960 pak vedení KSČ s uspokojením konstatovalo, „že již přes 80% zemědělské půdy je v socialistickém sektoru s výsledným výhledem dosažení 90%“. Nicméně radost nad výsledky, kterých „socialistická velkovýroba“ dosahovala, nebyla zcela na místě, protože tento rok musela strana vyřešit nelichotivou situaci v zásobování československé veřejnosti nákupem obilí v tzv. kapitalistických státech a kromě toho zvýšit dovoz pšenice a kukuřice z Číny. PERNES, Jiří. *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957–1960*. In: *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957–1960*. [Eds.] BŘEZINA, Vladimír. PERNES, Jiří. Brno: Stilus 2009, s. 10-45.

ohromných finančních výdajů¹¹⁴ a rozvrácením selského stavu prohlášena komunistickým vedením socializace vesnice za ukončenou.¹¹⁵

7. PERZEKUCE SEDLÁKŮ NA PŘÍKLADU REGIONU CHRUDIMSKA

7.1. Hlavní nepřítel socializace vesnice – „kulak“

V souvislosti s bukurešťským zasedáním a ukončením československé specifické cesty¹¹⁶ bylo na pořadu dne realizování sovětského přístupu k zemědělské otázce. Pro tuto myšlenku bylo potřeba získat co nejvíce zemědělců. Od samotného začátku procesu kolektivizace se ovšem tento záměr nesetkával u rolníků s velkým pochopením. Hospodářské výsledky země nebyly v poválečných, ale ani v následujících padesátých letech, nikterak povzbudivé. Hlavní příčiny tohoto stavu musíme hledat jednak v odmítnutí Marshallova plánu, v geopolitické situaci s ohledem na průběh studené války

---

¹¹⁴ V roce 1960 se politické byro rozhodlo pro další „mimořádnou“ podporu družstevního sektoru ve výši 190 000 000 Kčs. Jeden z kvalifikovaných odhadů uvádí, že mezi léty 1951 až 1965 činil objem investic do československého zemědělství 64, 5 miliardy Kčs. Tamtéž, s. 46, 51.

¹¹⁵ Stalo se tak například při referátu A. Novotného z 8. května 1960 při slavnostním zasedání ÚV KSČ, ÚV NF a vlády k 15. výročí osvobození ČSR sovětskou armádou. Zde Novotný označil společnost v ČSR za „společnost již socialistickou“. Mladá fronta, 9. 5. 1960. V červenci 1960 pak Antonín Novotný na zasedání KSČ prohlásil, že „po patnácti letech velkého úsilí a bojů socialismus v naší vlasti zvítězil“. Rudé právo, 10. 7. 1960.

¹¹⁶ Veškerá specifika československé cesty měla být odstraněna a pokud snad ještě někde zbyla, musela být, jak prohlásil vůdce KSČ Klement Gottwald, zlikvidována a „vymetena železným koštětem“. KURAL, Václav. *Historické zázemí československé reformy 1968*. In: Československo roku 1968. 1. díl. Obrodný proces. [Ed.] KURAL, Václav. Praha: Parta 1993, s. 9.

a s tím spojené stupňování požadavků Sovětského svazu v oblasti průmyslových dodávek, především pak v neúměrném vzestupu nákladů na zbrojení a konečně v neefektivitě zaváděného socialistického družstevnictví. Tyto kroky a z nich vyplývající špatná hospodářská situace byly učiněny pod nátlakem Moskvy, to ovšem nemohlo být veřejně připuštěno. Za této neuspokojivé situace a v kontrastu slibovaných „světlych zítřků“, které nepřicházely, bylo potřeba označit viníka tohoto stavu. Vedle řady mediálně známých procesů s členy jiných politických stran, církevních hodnostářů, československých sportovních reprezentantů, také „zaprodaných“ vysokých stranických komunistických představitelů zde probíhaly procesy se stovkami „bezejmenných“ selských rodin. Výsledkem těchto procesů s „vesnickými boháči“ mělo být přesvědčení veřejnosti, že za nedostatek potravin, zejména masa, jsou zodpovědní právě velcí sedláci – rozvraceči nového společenského pořádku.

Komunistická strana spustila celou řadu kampaní, jejichž cílem bylo vyvolat třídní boj na vesnici – postavit proti sobě drobné rolníky a velké sedláky. Bez *„isolace vesnického boháče... nebude u nás socialismu“*, v tomto duchu se odvíjela část projevu Klementa Gottwalda z května 1949.¹¹⁷ V jakém duchu a jakými prostředky chtěla KSČ postupovat v třídním boji na vesnici ilustruje zápis ze 14. října 1948 ze schůze širšího předsednictva ÚV KSČ zabývající se zemědělskou politikou KSČ po únoru 1948 s označením „důvěrné“. Přítomní si dali za cíl vyřešit tři úkoly, první se týkal omezování kapitalistických prvků na vesnici a podpory družstev. Ďuriš zde konstatuje, že by bylo třeba družstva podpořit v *„rychlejší vývoji, než by nás v tom mohl podporovat střední rolník“*. Dále ministr pokračuje: *„Jaké jsou formy boje proti kapitalistickým živlům, proti kulakům: je to otázka půdy. V ústavě máme zaručeno 50 ha. Říkáme, že v tomto případě nemusíme ústavu měnit, ale máme možnost, aby sami rolníci porušovali ústavu. Například neplní dodávky a my můžeme na něj uvalit sankce. Když neplní dodávky, můžeme zvýšit splátky, nebo odejmout příděl...“*

---

¹¹⁷ Referát na IX. sjezdu KSČ z 25. května 1949, GOTTWALD, Klement. *Spisy XV. 1948–1949*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury 1961, s. 242-243.

Dalším problémem je otázka strojního vybavení. Je několik forem, jak na to jít. Další věcí je finanční oslabení kulaků“.¹¹⁸

Pro naplnění těchto cílů vládnoucí moci posloužila celá řada zákonných opatření, která byla uvedena v kapitole „Zákonná záštita kolektivizace“. Spolehlivým a vysoce efektivním způsobem, jak zasáhnout jakékoliv zemědělské hospodářství, je narušit vlastnictví půdy. V otázce půdy, kterou zmiňuje Ďuriš ve svém projevu, se v boji proti soukromým zemědělcům uplatnil tzv. scelovací zákon. Ten „legitimizoval“ komasaci pozemků pro JZD vyšších typů, tj. se společnou rostlinnou výrobou. Zástupce generálního tajemníka ÚV KSČ Josef Frank navrhl 30. 5. 1950 na schůzi předsednictva ÚV KSČ v situaci, kdy pozemek „vesnického boháče“ leží v oblasti nutné k HTÚP, obvinil vlastníka z neplnění úkolů a na tento majetek uvalit nucený pacht ve prospěch místního JZD či alespoň sedláka „vytlačit na okraj honů,¹¹⁹ katastru či na nejhorší půdu“. K uvalení nuceného pachtu na pozemky, ale i příslušnou mechanizaci velkých hospodářů, kteří neplnili tzv. jednotný hospodářský plán, sloužila tzv. „pětapadesátka“ (zákon 55/1947 Sb.). Politika komunistické strany ovšem v jejich případě hovořila o tom, že „vesnický boháč“ neplní dodávkové úkoly záměrně, a navíc je ze své třídní podstaty přímo předurčen k provádění sabotáží nebo minimálně k nepřátelskému postoji k lidově demokratickému zřízení. Protože nároky kladené na velké hospodáře byly nastaveny úmyslně neúměrně jejich možnostem, nabízeli sedláci nezdědka své pozemky dobrovolně k dispozici. Aby však družstvům nevznikly velké náklady spojené s proplácením

---

¹¹⁸ Více: PŠENIČKOVÁ, Jana. JUNĚCOVÁ, Jiřina. *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Vznik JZD 1948–1949*. Praha: Státní ústřední archiv 1995, s. 31-49.

¹¹⁹ Jako tomu bylo v případě Miroslava Habětínka z Dvakačovic, na kterého bylo podáno trestní oznámení z podezření na ohrožení JHP tím, „že v říjnu 1953 úmyslně porušil HTÚP v Dvakačovicích a proti zákazu MNV Dvakačovice a ONV Chrudim obdělal a osel své bývalé pozemky v honu JZD. Obviněný nerespektoval rozhodnutí členské schůze JZD v Dvakačovicích o výměně pozemků soukromým zemědělcům, ze dne 21. 8. 1953. Svým jednáním úmyslně zdržoval úřední projednávání na MNV a ONV tím, že se nedostavil. V září 1953 stěžoval si již na postup výměny pozemků v Dvakačovicích u KNV v Pardubicích, kde nepořídil. Habětínek nedbal rozhodnutí orgánů, ani upozornění funkcionářů JZD, aby pole neoral, že má již vyměřen a vykolíkován pozemek na okraji honu a svoje býv. pozemky, které jsou pojmuty do honů JZD, obdělal a zasel“. SOkA Chrudim, Fond OP Chrudim, Inv. č. 16.

pachtovného, navrhl na této schůzi Frank v příslušné novelizaci zákona 126/1946 o pachtovním, což byla jediná náhrada původnímu majiteli za odebranou půdu, snížení z původních 3% na pouhé 1%, v některých případech i níže. Josef Frank již v tuto dobu, tzn. rok před spuštěním akce „K“, navrhoval vystěhovávání nepohodlných rodin z místa jejich bydliště. Myšlenka prozatím přijata nebyla, s výjimkou šlo-li o zjevné sabotéry či nepřátele, avšak předznamenala vystěhovávání „kulackých“ rodin na základě později přijaté směrnice tří ministrů.¹²⁰

O tom, kdo je sabotér, tzn. neplní dodávkové povinnosti vůči státu úmyslně, rozhodoval příslušný MNV. V tomto bodě pak mohl být soukromý zemědělec kriminalizován např. na základě dvou trestních zákoníků. „Kulakův“ majetek pak nejenže propadl státu, ale navíc byl jeho majitel potrestán odnětím svobody podle paragrafů 85, 134, 135 a 136 trestního zákona o sabotáži a neplnění hospodářského plánu.¹²¹ S velmi nejasně vymezenou definicí „kulaka“, kdy pro rozlišení přestala být směrodatná i výměra půdy, ale kupříkladu *„poměr k lidově demokratickému zřízení a stupeň vykořisťování cizích pracovních sil“*, mohl do této kategorie připadnout kdokoli ze soukromě hospodařících zemědělců.¹²² Neplnění dodávek bylo jednou z hlavních příčin kriminalizace nesocialistického sektoru zemědělství. Je třeba zdůraznit, proč bylo plnění dodávek dle vládního nařízení (7/1949 Sb., o výkupu a dodávce zemědělských výrobků) pro sedláky obtížné plnit. V první řadě byli zbaveni své mechanizace prostřednictvím již vícekrát vypsáno zákona č. 55/1947 Sb.

---

¹²⁰ ROKOSOVÁ, Šárka. *Administrativní opatření – jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem*. In: *Securitas Imperii* 10. [Ed.] TÁBORSKÝ, Jan. Praha 2003, s. 152-154.

¹²¹ Na základě § 85, mohl soud uložit trest od 5 až do 25 let, v praxi se spíše uplatňoval § 135 s nižší sazbou. Pro tento případ však prokuratura doporučovala uvažovat i o propadnutí majetku jako vedlejšího trestu, a to i u činů nedbalostních – *„Z účelu odnětí majetkové základny třídnímu nepříteli“*. Tamtéž, s. 161-162.

¹²² Z obojího byl obviněn například, již v souvislosti se zbavením se zodpovědnosti vstupem do JZD, výše jmenovaný Josef Jetmar z Tuněchod: *„Obviněný jako vesnický boháč nemá kladný poměr k režimu což projevil tím, že se od roku 1948 neúčastňuje veřejného života a stýká se jen s kulaky, kterým poťouchle radí. Hospodařil dobře, dokud měl stále pracovní síly, které pracovaly za něho“*. SOkA Chrudim, Fond OP Chrudim, Inv. č. 15.

o pomoci zemědělcům.¹²³ Vykoupené stroje připadly strojním a traktorovým stanicím, které měly poskytovat své služby všem zemědělcům, ovšem soukromníkům až naposledy a za vyšší ceny. Jak již bylo také řečeno, na základě stejného zákonného opatření přicházeli sedláci nejen o stroje, ale také o hospodářské, ba dokonce i o obytné budovy. Ruku v ruce s odnímáním polí, strojů a budov šlo i odčerpávání námezdních pracovních sil, které si „kapitalistický vykořisťovatel“ nemohl na sezónní práce najmout. Jiná omezení byla zaměřena na finanční restrikcii, kdy po roce 1950 navrhlo ministerstvo financí novou úpravu zemědělské daně, které podléhali pouze „vesničtí boháči“.¹²⁴ Od stejného roku pak bylo „kulakům“ zakázáno poskytování úvěrů a jak nás zpravil východočeský tisk výše, také neměly být rodinám sedláků vlastnících více jak 15 ha poskytovány ani šatenky,¹²⁵ lístky na cukr či na mýdlo. Výčet nerovností podmínek nebo lépe řečeno šikany ze strany státního aparátu není ještě úplný, nicméně pro ilustraci postavení, v jakém se soukromníci začátkem 50. let ocitli, snad postačující.

Komunistická strana ve snaze zničit „velké“ soukromé zemědělce a ostatní tímto tlakem přinutit ke vstupu do JZD či do vyššího typu družstva nařídila dodávkové povinnosti s ohledem na třídní profil obyvatel vesnice. V praxi to znamenalo, že „vesničtí boháči“ byli vystaveni kontrolám soustavně,¹²⁶ zatímco u malých a středních zemědělců měly být prováděny namátkově. Malým a středním rolníkům byly také často nedodávky odpouštěny.

---

¹²³ K 31. 12. 1950 si komunistická politika mohla tuto položku ze seznamu plánovaných opatření odškrtnout jako úspěšně splněnou. Soukromý sektor k tomuto datu přišel o 99 000 různých strojů (např. o 16 391 traktorů, 20 365 samovazů, 23 014 mlátiček, 12 391 pluhů apod.) ROKOSOVÁ, Šárka. *Administrativní opatření – jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem*. In: *Securitas Imperii* 10. [Ed.] TÁBORSKÝ, Jan. Praha 2003, s. 157.

¹²⁴ Míra zdanění zemědělce s výměrou nad 20 ha dosáhla takové výše, že zaplatil o 231% více oproti drobnějším hospodářstvím! Tamtéž, s. 158.

¹²⁵ Podle výkazů z počátku března 1949 neobdrželo v Pardubickém kraji šatenky 2 240 majitelů zemědělských usedlostí nad 15 ha a jejich 7 428 rodinných příslušníků. NĚMEČEK, Josef. *Osudy sedláků na Chrudimsku a Hlinceku po roce 1948*. Akce StB Kulak. Chrudim 2009, s. 8.

¹²⁶ „Hospodaření vesnického boháče je proto třeba sledovat po celý rok. A včas zakročit je-li patřno, že zanedbává zemědělskou výrobu“. *Rudé právo*, 5. 2. 1952.

Naproti tomu povinností kontrolních orgánů bylo proti „kulakům“ uplatňovat veškeré možné sankce, o jejichž výši měl rozhodovat ONV.

V chrudimském okrese nacházíme takovouto „přesvědčovací kampaň“ za urychlení socializace vesnice a eliminaci kulackého živlu v případě vesnice Tuněchody, která leží přibližně 5 km severovýchodně od města Chrudim, v úrodném kraji zlatého pruhu Polabské nížiny. V obci bylo pro svůj třídní původ vybráno několik zemědělců s větší výměrou půdy, kteří byli sice většinou v místním družstvu, ovšem podle trestního spisu vedeného proti nim, do JZD vstoupili „z vypočítavosti pro výhody a nemají naprosto žádný zájem o jeho budování“. Na počátku trestního řízení proti sedlákům z Tuněchod bylo zvednutí dodávek zeleniny a mléka. Trnem v oku státním orgánům bylo jednak členství „kulaků“ ve správě JZD, tak také působení jednoho z nich ve funkci předsedy MNV a zemědělského referenta na ONV. Jan Jelínek byl sice v KSČ, nicméně sám vlastnil 16, 84 ha půdy, tudíž dle funkcionářů zákonitě „šel na ruku větším zemědělcům“. Případem se začala zabývat STB a SNB Chrudim na přelomu let 1950–51. Výsledkem bylo trestní řízení s 16 místními „kulaky“. Důvěrnou cestou, tzn. že bezpečnost měla v obci informátora, bylo zjištěno, že sedláci spoléhali na předsedu MNV Jelínka, který jim měl opatřit „šablonovité potvrzení o neúrodě“. Státní bezpečnost dále zjistila, že čtyři z obžalovaných rolníků vlastní bez povolení zbraně, s kterými byli viděni. V šetření nedodávce zeleniny se angažovalo také Hospodářské družstvo skladištní a výrobní Chrudim, v jehož zprávě vyhotovené 2. 11. 1950 se praví, že: „*Obec Tuněchody je nejbohatší vesnicí v okrese. Jest nejlepší bonity půdy, kde se pěstují rané brambory a zelenina, což dokazuje luxusní vybavení a zařízení hospodářství. Všichni zemědělci se nevěnovali v tomto roce zelenině s takovou péčí, kterou vyžaduje. Přesto, že mají předpoklady pro dobré hospodaření. V obci bylo loňského roku založeno JZD, které bylo založeno jen pro výhody vesnických boháčů. Předsedou MNV je s. Jelínek Jan, který byl v delegaci zemědělců v Sovětském svazu a zároveň zemědělským referentem na ONV. Obhospodařuje 18 ha půdy. Sám nedodal 56 q cibule a zelí 21 q. V době, kdy bylo třeba včasné obdělání kultury, nedokázali funkcionáři zajistiti pracovní síly. Funkcionáři KSČ dosud neuměli odhaliti živly, které jsou překážkou socialisace vesnice. S. Jelínek, přestože nesplnil svoji dodávkovou povinnost cibule,*

nabízel ji předsedovi ONV. Doma má asi 260 kg cibule, kterou měl zatajenou a počítal s ní jako se sazečkou na příští rok. Všichni pěstitelé se vymlouvají na protokoly, které byly s nimi sepsány a potvrzeny předsedou MNV. To v domnění, že předseda je zem. ref. ONV a dá vše do pořádku“. Ze šetření stanice SNB v Hrochově Týnci bylo ve věci „nesplnění dodávkových povinností v zelenině“ vyšetřováním zjištěno, že „zelenina, která byla naplánovaná jako hlavní plodina a měla se tudíž sít a sázet v jarních měsících, byla setá a sázená až jako druhá plodina, většinou po sklizni raných brambor. Tímto opožděným setím a sázením zeleniny se stalo, že příhodná doba pro růst zeleniny byla ze špekulačních důvodů rolníků opomíjena a zelenina v nastalém suchu se špatně zakořenila a špatně rostla“. Ponechme stranou důvod údajné špatné úrody zeleniny, vedle sucha se rolníci hájili také špatným semenem mrkve, které nevzešlo. Důležité je, že toto posloužilo k vedení trestního řízení proti 16 větším rolníkům pro nedodržení osevních ploch a nesplnění dodávkových povinností, „čímž bylo odůvodněno použití zákona č. 88/1950 Sb.“ (tj. trestního zákona správního). Mimo těchto „kulaků“ nesplnilo dodávky zeleniny také 29 malozemědělců. Ovšem, jak se praví ve stejné zprávě vyhotovené velitelskou stanicí SNB v Hrochově Týnci: „Vzhledem k tomu, že se jedná vesměs o malé zemědělce a členy JZD a že by v případě podání trestního oznámení na tyto zemědělce byla socialisace vesnice, která již stojí v Tuněchodech na mrtvém bodu, ztížena, upouští se od podání trestního oznámení, ježto by se tento postup neseťkal se souhlasem KSČ, JZD, dělníků a maloroľníků v Tuněchodech“. 8. května 1951 pak byli „kulaci“ odvolací komisí jednomyslně shledáni vinni a odsouzeni k velkým pokutám, které většinou přesahovaly částku padesáti tisíc a ve třech případech se jednalo o pokutu sto tisíc korun. Seznam potrestaných zemědělců s výší jejich pokut je uveden v části příloh. Dále se ze zprávy dozvídáme důvod vysokého postihu: „Výše pokut se odůvodňuje jednak tím, že jde o značné nedodávky zeleniny, že jde o kolektiv vesnických boháčů, kteří v r. 1947 organisovali zemědělskou stávkou, při volbách org. akci „bílých lístků“ a nemají kladný poměr k dnešnímu lidově demokratickému zřízení a bud. úsilí prac. lidu. Pokud někteří vstoupili do JZD,

stali se členy jenom z vypočítavosti a nemají žádný zájem o jeho budování a vyšší typ. Naopak zřízení vyššího typu znemožnili.¹²⁷

Ze spisů o stíhání „kulaků“ z Tuněchod vyplývá pravý důvod jejich kriminalizace. Byl to jejich poměr k poúnorovému zřízení, pak také neochota k větší socializaci, tzn. v tomto případě k přechodu ke III. typu JZD se společnou živočišnou výrobou. Výše pokut pak byla v přímé úměrnosti k jejich majetkům a statutu „vykořisťovatelů“. V neposlední řadě měla tato kampaň sloužit jako výstraha pro ty, kdo budou brzdit socializaci vesnice. Ovšem ani tento postup nepřinesl požadované urychlení kolektivizace. Státní moc dospěla k názoru, že toto pomalé tempo je způsobeno vlivem „velkých“ sedláků v obcích, a překročila k jejich vysídlení na podkladě tajného dokumentu tzv. směrnice tří ministrů a prostřednictvím akce pojmenované příznačně „Akce Kulak“.

7.2. Vyústění třídního boje v procesech a akce „K“

Opatřením, které mělo přesvědčit veřejnost o tom, kdo rozvrací budování republiky a maří zásobování, byly veřejné procesy s „vesnickými boháči“. Účelem těchto veřejných procesů bylo *„působiti výchovně na ostatní členy společnosti... a dále, aby tito byli odvráćeni od napodobování trestné činnosti obviněných*“.¹²⁸ Generální prokuratura doporučovala využít tyto procesy za účasti velkého počtu lidí k propagandistickému účinku na obyvatelstvo. Výsledky se pak měly využít k masově politické práci v místním tisku, přednáškách apod. Jak je zřejmé, třídně nastavené dodávkové úkoly předepsané směrnicemi KSČ byly jednou z neúčinnějších forem likvidace selských hospodářství. Postihy za nedodávky se pak klasifikovaly jako sabotáž,

---

¹²⁷ SOKA Chrudim, Fond ONV Chrudim, Inv. č. 2129.

¹²⁸ SOKA Chrudim, Fond OP Chrudim, Inv. č. 7.

nebo porušení jednotného hospodářského plánu a měřítkem pro potrestání nebyla výše prohrěšku, ale rozsah majetku.

Vyvrcholením třídního boje na vesnici bylo vystěhování „vesnických boháčů“, neboť i po zbavení materiální základny „kulaků“, tito „v místě dosavadního bydliště ohrožují veřejný pořádek“¹²⁹ a svým působením zde pak bránili úspěšné socializaci vesnice. Za příklad zde můžeme uvést urychlené schválení vysídlení „vesnického boháče“ Lenocha z Dobrkova, který jak sděluje prokurátor ONV Chrudim Krajské prokuratuře v Pardubicích, „rozleptává morálku JZD a dokonce na jeho popud /pravděpodobně/ již jeden malý zemědělec vystoupil z JZD. Jest proto potřeba co nejdříve ho vystěhovat“.¹³⁰

Podnětem, či spíše záminkou k ostřejšímu kurzu, a tudíž ke spuštění akce „Kulak“ vedoucí k potlačení a decimaci selského stavu byl tzv. babický případ. Není náhodou, že kraj Vysočina, kam Babice správně náleží, je po středočeském regionu druhým krajem, odkud bylo deportováno nejvíce „kulackých“ rodin (třetím krajem v počtu vystěhovaných „rodinných celků“ je kraj Pardubický, viz níže). Obec Babice byla svým sociálním složením, tak jako i sousední vesnice, považována za „převážně lidoveckou“.¹³¹ 2. července 1951 zde došlo k zastřelení tří činovníků KSČ. Poúnorová moc tento případ široce propagandisticky využila mimo tehdejší tištěné sdělovací prostředky (např. Rudé právo, Tvorba) a režimní literatury¹³² také v pozdějším převyprávění události v jednom z dílů seriálu „Třicet případů majora Zemana“, konkrétně

---

¹²⁹ Čl. 8. Směrnice ministrů národní bezpečnosti, vnitra a spravedlnosti ze dne 22. října 1951 o úpravě poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů (dále již jenom „směrnice tří ministrů“, či prostě „směrnice“). SOBA Zámorsk, Fond KP Pardubice, Kart. 23, Inv. č. 220.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Tak o ni hovoří zpráva krajského tajemníka KSČ v Gottwaldově o „provokacích“ zemědělců na veřejných schůzích o JZD z 27. dubna, 1949. PŠENIČKOVÁ, Jana. JUNĚCOVÁ, Jiřina. *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Vznik JZD 1948–1949*. Praha: Státní ústřední archiv 1995, s. 115.

¹³² Srovnej: „Smrt babických hrdinů, kteří padli uprostřed obětavé práce pro rozkvět své obce a své vlasti, volá jako bitevní polnice všechny naše pracující a sjednocuje jejich vůli k ještě bdělejší pohotovosti vůči třídnímu nepříteli, který se ve své zavilé nenávisti nezastavuje ani před nejhroznějším zločinem“. OPAVSKÝ, Jaroslav. *Babice: Materiál o procesu se záškodníky v Babicích*. Praha: Svoboda 1951, s. 5.

v epizodě deset s názvem „Vrah se skrývá v poli“. Babická událost¹³³ zavdala komunistické moci příčinu tvrději se vypořádat se svými odpůrci. *Causa* skončila několika procesy, kde padly i hrdelní tresty a dala popud k organizovanému vystěhovávání „velkých“ hospodářů. Prostředkem, jímž bylo vysídlování prováděno, byla tzv. směrnice tří ministrů z 22. 10. 1951.

Vypracováním návrhu směrnice a postupu při akci „K“ byli pověřeni ministr národní bezpečnosti L. Kopřiva, ministr vnitra V. Nosek a spravedlnosti Š. Rais. Je zajímavé, že ač měl mít výnos přirozeně dopad v oblasti agrární, na směrnici se nepodílelo ministerstvo zemědělství. Směrnice měla vstoupit v platnost dnem 1. listopadu 1951.¹³⁴ Směrnice byla v krátké době doručena všem krajským prokurátorům, krajským velitelstvím NB a předsedům KNV. Výnos byl doplněn podrobným rozpisem pro jednotlivé složky účastníci se na vysídlení „kulackých rodin“. Postup při této akci byl přibližně následující: V každém okrese měl velitel NB určit několik vesnic, kde je nejvíce „vesnických boháčů“ (viz případ sedláků z Tuněchod). U nich měly být zjištěny jakékoliv náznaky neplnění dodávek a odhalení sabotéři měli být předáni prokuratuře. Následovalo uvalení vazby a usnesení o zajištění majetku. O tomto byla zpravena Krajská prokuratura a ONV byl požádán, aby zajištěný majetek zabezpečil. Krajské velitelství StB neprodleně zjistilo všechny osoby žijící pod jednou střechou s obviněným, údaje o rozsahu hospodářství i o veškerém majetku mu přináležejícím a tyto údaje oznámila předsedovi ONV. Následně měla vzniknout komise, která vyhotovila soupis osob určených k vysídlení. Po vynesení rozsudku ONV zajistil vystěhování „rodinného celku“¹³⁵ na jeho vlastní

---

¹³³ O babickém případě existuje již poměrně hojná polistopadová literatura. Z odborných publikací namátkou: RÁZEK, Adolf. *StB + justice: nástroje třídního boje v akci Babice*. Sešity č. 6. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2002. Blíže viz také: JANOUSŠEK, Pavel. *Případ Babice*. In: *Komunismus na Vysočině*. [Ed.] JAKUBÍČKOVÁ, Alena. Jihlava: Parolaart 2001, s. 99-115. V publicistické rovině pak například: NAVARA, Luděk. KASÁČEK, Miroslav. *Mlynáři od Babic*. Nová fakta o osudovém dramatu padesátých let. Brno: Host 2008.

¹³⁴ Směrnice tří ministrů, SOBa Zámorsk, Fond KP Pardubice, Kart. 23, Inv. č. 220.

¹³⁵ Pod tímto dobovým názvem se skrývalo označení rodiny „kulaka“ jak se dozvídáme v 2. článku tajného rozkazu ministra národní bezpečnosti. Termín označuje „všechny osoby, které jsou s vesnickým boháčem v příbuzenském nebo obdobném poměru a které s ním žily

náklady a ohlásil provedení KV StB.¹³⁶ Sankcionování přestupků proti zemědělské politice náleželo do kompetence národních výborů, které se dopouštěly mnoha přehmatů ohledně již vícekrát zmiňované nejasnosti pojmu „kulak“. Aby k takovýmto problémům v budoucnu již nedocházelo, měly všechny delikty proti zemědělské politice napříště projednávat okresní bezpečnostní trojky. Ty také rozhodovaly, bude-li trestný čin stíhán v rovině správní nebo soudní. Od přijetí správního zákona v srpnu 1950, jen za prvních osm měsíců jeho platnosti, bylo převážně za nedodávky potrestáno 8 704 sedláků. O rok později se počet stíhaných „kulaků“ zvýšil na 30 241.¹³⁷ Další byli na základě trestního zákona přikazováni do TNP. V polovině 60. let, kdy mohla KSČ již konstatovat, že se „kulaků“ zbavila a socializace venkova byla dobudována, se začaly zároveň objevovat i první stížnosti na nezákonný postup proti soukromě hospodařícím zemědělcům v 50. letech. Na skutečnou rehabilitaci si však odsouzení museli počkat až do roku 1989.¹³⁸

Zájmem nejen badatelů je zjistit, či se alespoň přiblížit počtu takto postižených rodin. Určit přesnou kvantitu je problematické z několika důvodů. „Vesničtí boháči“ byli vystěhováváni již před samotnou akcí „K“, tak i po ní.

---

v usedlosti jako členové domácnosti v době, kdy prokurátor nebo bezpečnostní orgány podnikly první opatření, směřující k jeho stíhání“. V praxi to znamenalo, že vedle majitele statku byla s ním vyobcována jeho manželka, děti, sourozenci hospodáře a například také staří rodiče, jednoduše všechny osoby, které se sedlákem v době zahájení trestního stíhání sdílely stejnou střechu nad hlavou. Tamtéž.

¹³⁶ „Průběh opatření a rozsah jednotlivých veřejných činitelů při provádění akce úpravy rodinných poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů“. SObA Zámorsk, Fond KP Pardubice, Kart. 23, Inv. č. 221. Postup při akci „Kulak“ rozvádí také např. ROKOSOVÁ, Šárka. *Administrativní opatření – jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem*. In: Securitas Imperii 10. [Ed.] TÁBORSKÝ, Jan. Praha 2003, s. 168.

¹³⁷ Tamtéž, s. 170. Srovnej: Prokuratura v Pardubicích v rozmezí ledna a března 1951 projednávala 87 trestných případů spojených se zemědělstvím. Z chrudimského okresu se během těchto 3 měsíců dostalo do spisů krajské prokuratury 7 případů. Ve zprávě se praví, že valná část těchto případů se týkala nedodávek a že z pohledu „*třídniho profilu je pachatelů z větší výměrou podstatně víc*“. SObA Zámorsk, Fond KP Pardubice, Kart. 70, Inv. č. 744.

¹³⁸ ROKOSOVÁ, Šárka. *Administrativní opatření – jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem*. In: Securitas Imperii 10. [Ed.] TÁBORSKÝ, Jan. Praha 2003, s. 163-171.

Centrální evidence byla poté s ukončením akce zastavena. Problémem přesného zaznamenávání údajů je i existence několika struktur, které se na vysídlování podílely. Vedle soudů to byly i komise při národních a okresních výborech, které mohly udělovat tresty odnětí svobody, peněžní pokuty i tresty zákazu pobytu v dosavadním bydlišti. Tyto komise jednaly nezdědka příliš horlivě a realizovaly odsun „kulaka“, aniž by proběhlo soudní líčení. Jestliže se tedy na nějakém aktu podílí více paralelních struktur, lze se domnívat, že to v důsledku povede ke ztížení centrální evidence. Koneckonců v prostudovaných archivních pramenech, zprávách podávaných na kraj a „výš“, jsou počty vysídlenců i několikrát opravovány. Z toho je zřejmé, že při vedení záznamů docházelo k značným nepřesnostem.

Podle historika Karla Jecha, který se dlouhodobě zabýval osudy zemědělců postižených akcí „Kulak“, bylo v jejím průběhu (od října 1951 – do léta 1953) určeno pro nucené vystěhování celkem 1 888 „rodinných celků“. Úhrnem se na základě jeho výpočtů jednalo o 8 246 osob. V souladu s řadou jiných archivních pramenů by se však akce „K“ dotkla 3 000 až 4 000 rodin. Tento počet je uveden ve zprávě pro ministra Rudolfa Baráka z poloviny roku 1956. Uvažovat o vyšším reálném čísle postižených rodin je třeba i z toho důvodu, že v roce 1953 byla zastavena centrální evidence, ačkoli na místní úrovni akce „K“ doznívala ještě několik let. Když přihlédneme k faktu, že vesnické rodiny byly často velmi početné a více generační, je možné počet všech postižených odhadnout na minimálně 16 000 osob. Z této skutečnosti je jasné, že se jednalo o masivní sociální pohyb a tisíce lidských tragédií.¹³⁹

Karel Jech se také zaměřil na vysídlování v rámci tehdejšího územně-správního rozdělení Československa. To mělo v 50. letech devatenáct krajů. Přičemž z tohoto ohledu nejpostiženější byl kraj Pražský s 219 odsunutými rodinami, poté Jihlavský (207) a na třetím místě této statistiky se umístil kraj Pardubický (168). Slovenský kraj s největším počtem vystěhovaných „rodinných celků“ byl s 92 rodinami kraj Bratislavský. Na posledním devatenáctém místě

---

¹³⁹ BLAŽEK, Petr. KUBÁLEK, Michal. *Úvodem*. In: Akce „K“. Vyhnaní sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty. [Eds.] BLAŽEK, Petr a kol. Praha: Pulchra 2010, s. 10.

byl zaznamenán Karlovarský kraj s 11 vystěhovanými rodinami. Časové rozmezí tohoto výzkumu bylo opět orámováno léty 1951–53.¹⁴⁰

Archivní prameny týkající se Chrudimska, pak dle jednoho záznamu uvádějí, že v roce 1951 bylo odsouzeno z chrudimského okresu 40 kulackých rodin, v roce 1952 22 a v roce 1953 20. Celkem tedy bylo za tyto tři roky odsouzeno 82 „rodinných celků“, z toho v 58 případech byla vyslovena a zároveň provedena konfiskace majetku, 23 rodin pak bylo z kraje vystěhováno a 26 „celků“ bylo přesunuto v rámci kraje. Je třeba poznamenat, že z 12 okresů Pardubického kraje jsou údaje z Chrudimska nejvyšší. Například v sousedním okrese vysokomýtském bylo za toto období (1951–1953) odsouzeno 46 „kulaků“ a v 34 případech vyslovena a provedena konfiskace majetku, jedná se tedy o čísla přibližně poloviční. Celkový počet odsouzených rodin v rámci celého Pardubického kraje pak v tomto období činil 440 rodin „vesnických boháčů“. Ze stejné složky pochází kopie totožného záznamu, ale s provedenými úpravami a dle ní se jednalo o 454 „rodinných celků“.¹⁴¹ Různé číselné hodnoty v porovnání s výzkumem Karla Jecha mohou být dány rozdílnými prameny, ale hlavně tím, že obě výsledné hodnoty pro Pardubický kraj vyjadřují jiné kategorie. Hodnota zjištěná mým výzkumem hovoří o počtu odsouzených „kulackých“ rodin, zatímco Karel Jech uvádí počet vysídlených „rodinných celků“. Musíme si uvědomit, že odsouzené rodiny nemusely vždy být z kraje, vesnice či statku vystěhovány. Na některé se kupříkladu mohla vztahovat amnestie prezidenta z května 1953, v jiných případech nebylo možno zajistit na konfiskovaném hospodářství dostatek pracovních sil a bývalý majitel s rodinou zde byl ustanoven jako pracovní síla, nebo se proti vyobcování svých sousedů mohla razantně postavit vesnice. Právě nedostatečné „pochopení“ ze strany veřejnosti bylo jedním z důvodů konečného zastavení akce „K“ v létě 1953.

---

¹⁴⁰ Celý seznam rodin vystěhovaných z jednotlivých krajů je možné nalézt ve sborníku: JECH, Karel. *Seznam č. 2. Seznam rodin vystěhovaných z jednotlivých krajů*. In: Akce „K“. Vyhnutí sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty. [Eds.] BLAŽEK, Petr a kol. Praha: Pulchra 2010, s. 499-500.

¹⁴¹ Záznamy se měly týkat časového rozmezí od 1. ledna 1951 do 31. 12. 1953. SOBA Zámorsk, Fond KP Pardubice, Kart. 23, Inv. č. 223.

7.3. Jiné formy perzekuce selského stavu

Vedle odebrání materiální základny a posléze i přímou kriminalizací sedláků a jejich rodin završenou vysídlením z místa bydliště byly v potlačení práv třídního nepřítele využity i další formy útlaku. Rozhodnutím soudu či oblastní komise¹⁴² byly odsunuté rodiny povětšinou přidělovány na Československé státní statky (ČSSS), odkud na ně bylo podáváno hlášení o jejich pracovní morálce. Ovšem s vysídlovacím rozkazem byl také spojen zákaz byť i jenom návštěvy své rodné vesnice, stejně tak mělo být postihováno dlouhodobé opuštění příkázaného místa pobytu. V tomto se systém přiblížil středověku a postižené rodinné příslušníky stavěl na roveň nevolníků.¹⁴³

Příkladem uplatnění těchto instrukcí může být korespondence mezi okresními národními výbory ohledně věci „šetření kulačky Šotolové Věry“. Rodina Šotolových z Rosic čp. 138. okres Chrudim byla z usnesení komise odsunuta, „*neb brzdí vývoj rozvíjejícího se JZD v Rosicích*“.¹⁴⁴ Rodina byla přesídlena v roce 1952 na ČSSS Chcebuz do okresu Roudnice nad Labem. Předseda zdejšího okresního výboru v dopisu sděluje svému chrudimskému protějšku, že se jmenovaná obrátila na místní ONV s žádostí o rozvázání pracovního poměru na ČSSS s úmyslem přestěhovat se do svého rodiště v Rosicích. Tento požadavek zdůvodňuje Věra Šotolová provdáním se v místě svého minulého bydliště za p. Malínského. Provdaná Malínská si zde chce zařídit samostatnou domácnost, nenese již také jméno Šotolových a tím pádem již nemá nic společného s rodinným přesídleným celkem. Předseda ONV v Roudnici se v této věci obrací na chrudimský orgán s dotazem „*zda zmíněná Šotolová Věra byla zařazena do rodinného celku ku stěhování a zda se na ní*

¹⁴² Komise byly ustaveny u každého ONV jako orgán předsedy ONV v obsazení: zástupce OV KSČ, zemědělský referent, zástupce NB a okresní prokurátor. Komise v tomto složení měla rozhodovat o závažných opatřeních podle směrnice tří ministrů. SObA Zámorsk, Fond KP Pardubice, Kart. 23. Inv. č. 221.

¹⁴³ BLAŽEK, Petr. KUBÁLEK, Michal. Akce „Kulak“. Přijetí, uplatňování a zrušení směrnice tří ministrů. In: Akce „K“. Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty. [Eds.] BLAŽEK, Petr a kol. Praha: Pulchra 2010, s. 83.

¹⁴⁴ SOkA Chrudim, Fond ONV Chrudim, Inv. č. 2195.

vztahuje zákaz pobytu v obci Rosice v okrese Chrudim jako na její rodiče“. Dále příslušný orgán sděluje, že rozené Šotolové není „o zákazu pobytu nic známo, a proto také podle jejího přiznání již 3× navštívila svoji rodnou obec“. V listu je také požadavek o informace na p. Malínského, jeho původ a celkové posouzení případu z „hlediska třídního boje a z hlediska založení nové rodiny novomanželů Malínských“. V odpovědi ze 17. června 1953 je uvedeno, že „ONV Chrudim vystěhoval rodinu Šotolovu do vašeho okresu jako rodinný celek a do tohoto celku patřila také Věra Šotolová, jejich vlastní dcera, která též měla zákaz pobytu v obci Rosice a okresu Chrudim na trvalo. Provdáním nepominul tento zákaz pobytu a nemůžeme připustiti, aby se Věra Šotolová, provdaná Malínská, nastěhovala do našeho okresu Chrudim bez našeho povolení a je třeba toto jí připomenouti, že porušila zákaz pobytu, daný výměrem ONV Chrudim“. Ve věci p. Malínského a jeho třídního původu je ONV v Roudnici sděleno, že jmenovaný je „t.č. v presenční vojenské službě. Je to syn bývalého obchodníka, pracoval u svého otce, vlastní osobní auto, kterého používá k přepravě své manželky z okresu Roudnice do okresu Chrudim“. V posledním odstavci pak prošetřující orgán ONV Chrudim žádá úřadujícího předsedu ONV v Roudnici, „aby o zákazu pobytu znovu upozornil celou rodinu Šotolovu, i jejich provdanou dceru, a že překročením tohoto zákazu dopouští se trestního činu“.¹⁴⁵ Porušením těchto příkazů pak mohlo být sankcionováno pokutou 50 až 100 tisíc korun nebo odnětím svobody do 2, ev. 3 měsíců.¹⁴⁶

Vysídlení celého „rodinného celku“ z místa bydliště bylo dle řídicích orgánů nutné, jak se dozvídáme ze zprávy ministerstva spravedlnosti určené všem krajským prokuraturám. Neboť „rodinní příslušníci, kteří po rozsudku a po konfiskaci majetku zůstávají na vesnici, využívají všech možností k tomu, aby vzbuzovali falešný soucit a vytváří úmyslně na vesnici náladu jako by jim bylo ukřivděno. Tak šíří u neuvědomělých malých a středních rolníků s nimiž jsou spjati dosavadním životem na vesnici, nedůvěru k opatřením učiněným lidově-demokratickými státními orgány. Vytváří úmyslně střediska, o která se venkovská reakce ve svém boji proti socialistické přestavbě vesnice opírá

¹⁴⁵ SOKA Chrudim, Fond ONV Chrudim, Inv. č. 2128.

¹⁴⁶ JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001, s. 79.

*a brzdí přechod vesnice k vyšším výrobním formám. V důsledku toho je nutno jak z hospodářských, tak i z bezpečnostních důvodů zbavit vesnici těchto reakčních živlů“.*¹⁴⁷

Rodinní příslušníci „kulaků“ byli, vedle již zmíněných „opatření“, většinou také propouštěni z doposud vykonávané práce, jak nás o tom informují záznamy deponované v okresním archivu města Chrudim. Ve složce, pod hlavičkou „tajné“, je poukázáno na dodatky ke směrnici ministrů národní bezpečnosti, vnitra a spravedlnosti o úpravě poměrů rodinných příslušníků odsouzených „vesnických boháčů“. Podle těchto dodatků je žádán předseda Jednotného národního výboru (JNV) v Pardubicích, aby byl jmenovitě synům výše zmíněné rodiny Šotolovy: p. Miroslavu a Vlastimilovi okamžitě rozvázn pracovní poměr u firmy Kovošrot Praha pobočkou v Pardubicích. *„Jmenovaní jsou syny vesnického boháče Josefa Šotoly, kterému byl zakázán pobyt ve zdejší okrese. Zakaz pobytu byl vysloven i u všech jeho rodinných příslušníků, kteří budou přestěhováni do místa pobytu, ve kterém jim bude určen pracovní poměr“.* Deset dní po této žádosti na „kraj“ je ONV Chrudim sděleno, že Miroslav a Vlastimil Šotolovi byli dnem 9. 4. 1952 propuštěni ze závodu Kovošrot, n. p. Pardubice. Ve stejném znění je i žádost na ONV ve Vysokém Mýtě ve věci rozvázní pracovního poměru s p. Evou Lenochovou z Dobrkova čp. 1.¹⁴⁸ okr. Chrudim, zaměstnanou v Kovomatu v Luži atd.¹⁴⁹

Rodinní příslušníci měli být po vystěhování a propuštění z dosavadního pracovního poměru zaměstnání na Státních statcích k tomuto účelu zvláště určených. Jejich výběr měl být proveden v součinnosti s ministerstvem národní bezpečnosti tak, aby vyhovoval též po stránce státně-bezpečnostní. Centralizace na ČSSS měla umožnit, *„aby přesídleným osobám byla věnována všemi orgány soustavná péče, aby bylo působeno na jejich převýchovu tak, aby zejména z mladých rodinných příslušníků odsouzeného vesnického boháče mohli být vychováni řádní občané lidově-demokratické republiky... Tento nový pracovní poměr na ČSSS jim nebude umožněno svévolně rozváznat“.* Došlo-li

---

¹⁴⁷ SOBa Zámorsk, Fond KP Pardubice, Kart. 23, Inv. č. 220.

¹⁴⁸ Dle čísla popisného lze nepřímou usuzovat na dlouhou kontinuitu rodiny v místě bydliště a její násilné přerušování dané vystěhovacím dekretem.

¹⁴⁹ SOkA Chrudim, Fond ONV Chrudim, Inv. č. 2278.

k odsouzení obou rodičů, měl se stát postarat o umístění nezletilých dětí ve vhodných ústavech. Výměnkáři práce neschopní pak měli s ostatními rodinnými příslušníky bydlet v nově určeném místě pobytu, dohodnou-li se s nimi o tom. Jinak měli směřovat do příslušných sociálních zařízení.¹⁵⁰

Vedle již zaměstnaných synů a dcer soukromých zemědělců, kterým byl ukončen pracovní poměr, byly jejich ještě studující děti odvolávány ze studií, nebo na ně nemohly ani nastoupit. Jestliže byl výše použit průměr k nevolnictví, i zde se nabízí srovnání s dobou o 400 let starší, kdy sedláci mohli dávat děti na studia jen se svolením vrchnosti. Nejednou se stávalo, že synové poddaných, studující na pražské universitě bez takového dovolení, bývali od svých vrchností ze studií odvoláváni.¹⁵¹ V 50. letech pak komunisté určovali, kdo bude studovat a kdo nikoliv, ačkoli to bylo přímo v rozporu s Ústavou z 9. května 1948. V ní se § 11 uvádí: *„Mládeži zaručuje stát všechny možnosti plného tělesného i duševního rozvoje“* a v § 12 pak: *„Všichni občané mají právo na vzdělání“* a *„Stát pečuje o to, aby se každému dostalo vzdělání a výcviku podle jeho schopností a se zřetelem k potřebám celku“*.¹⁵² K roku 1953 bylo ze studia vyloučeno 505 „kulackých“ dětí. Jednalo se o děti, jejichž rodiče vlastnili více než 15 ha zemědělské půdy. Jako důvod k vyloučení se zpravidla používala formulace: *„Student nevyhovuje podmínkám kladeným na dnešní studenty vysokých škol“*.¹⁵³ Stranickým klíčem k vyloučení nepohodlných dětí třídního nepřítele se staly zásady schválené politickým sekretariátem ÚV KSČ dne 13. srpna 1952. V tomto textu se praví: *„Studenti z rodin vesnických boháčů a městské buržoasie se vlivem svého původu v zostřujícím třídním boji nejen nestávají oporou socialistického budování vesnice, ale naopak, často kolísají a dostávají se snadno pod vliv třídního nepřítele a někdy se z nich stávají přímo škůdci. Proto je potřeba vyloučiti takové studenty z dalšího studia na vysokých školách zemědělských a veterinárních v ČSR“*. Očistná akce proběhla o prázdninách, aby *„bylo zamezeno zbytečnému rozruchu mezi studenty“*

¹⁵⁰ SObA Zámorsk, Fond KP Pardubice, Kart. 23, Inv. č. 220.

¹⁵¹ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad 2008, s. 12-13.

¹⁵² *Ústava 9. května*. Praha: Orbis 1950, s. 27-28.

¹⁵³ JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001, s. 94, 97, 217.

a rektor, popřípadě děkan vysoké školy, oznámil a politicky zdůvodnil vyloučení studentů z rodin „vesnických boháčů“ ve svém zahajovacím projevu na obvyklém shromáždění studentů při zahájení školního roku 1952/1953.¹⁵⁴

Bránění ve svobodné volbě studijního oboru potomkům „kulaků“ se netýkalo pouze vysokoškolských studentů, nýbrž také středoškolských a i dětí, které se po vychození základní školní docházky rozhodly pro učiliště nabízející agrární obory, jako například chov koní v Kladrubech. I z těchto institucí byly děti „velkorolníků“ vykazovány (viz následující kapitola).

Komunistický režim tak pole své represe rozšířil i na všechny nejbližší rodinné příslušníky soukromého zemědělce. Nebral v úvahu jejich věk, ani to, že hlavně v případě potomků nemohli za „kulactví“ sedláka. Vezmeme-li v potaz již jednou zmíněnou poznámku, že rodiny žijící na gruntech byly početné a mnoha generační, pak se určitá forma útisku dotkla velkého počtu lidí.

7.4. Případová studie rodiny Vyskočilových ze Stičan

Případovou studii rodiny Vyskočilových mně bylo v této práci umožněno předložit díky svědectví pana Jaromíra Vyskočila, syna sedláka Josefa Vyskočila. Chtěl bych mu zde tímto poděkovat za čas, který mi poskytl, ale i za možnost nahlédnout do rodinného archivu i alba. Pan Vyskočil mi také umožnil svým podpisem stvrzeným souhlasem prostudovat archivní materiály vedené na jeho rodinu. Ke koncepci následující kapitoly je třeba uvést, že přímo necitovaný text pochází z archivu rodiny a z osobního sdělení. Rozhovor s Jaromírem Vyskočilem je přepsán a nalézá se v části příloh.

Josef Vyskočil se narodil 15. března 1899 ve Stičanech¹⁵⁵ čp. 2. do evangelické zemědělské rodiny, kde se grunt dědil z generace na generaci.

---

¹⁵⁴ Celý text „Zásady k provedení očisty vysokých škol zemědělských a veterinárních od dětí vesnických boháčů a městské buržoazie schválené politickým sekretariátem ÚV KSČ dne 13. srpna 1952“ [online]. Cit 2013-5-02. < <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/citanka-kolektivizace/ocista-vs.pdf> >.

Jeho rodná obec leží v těsné blízkosti Hrochova Týnce, 8 kilometrů východně od okresního města Chrudim.

V roce 1934 se pětatřicetiletý Josef Vyskočil oženil a převzal s manželkou rodinný statek, jehož pozemkový výměr čítal 26 hektarů. Do roku 1939 „*byl organizován ve straně republikánské*“, jak nás informuje později na jeho osobu vedený vězeňský spis uložený v Národním archivu v Praze.¹⁵⁶ Stal se otcem tří dětí, kdy nejmladší syn přišel na svět do počínajícího druhého roku protektorátního zřízení. Za okupace byl zapojen do odboje, konkrétně dostal za úkol nalézt umístění pro radiostanici. Vysílání z této stanice bylo poté zahájeno z Psotnova, půdních prostor stavení, které patřilo příbuzenstvu rodiny. On sám působil také jako spojka, zásobitel a poskytovatel ubytování paravýsadku Calcium z Anglie. Za účast v protinacistickém odboji obdržel posléze 8. října 1946 od prezidenta republiky „vojenskou medaili za zásluhy 1. stupně“ za „vynikající vojenské činy mimo boj“. Po válce byl členem MNV Stičany a v místě bydliště byl lidmi oblíbený, viz opět vězeňská složka.

Ve spisových materiálech chrudimského archivu se se jménem Josefa Vyskočila můžeme setkat v kontextu žádosti jmenovaného o navrácení pozemku, který na něm byl v době okupace vynucen. Pan Vyskočil se dne 6. září 1945 odvolal na § 1 odst. 1. dekretu prezidenta z 19. 5. 1945 a žádal navrácení svých pozemků.¹⁵⁷ O vrácené polnosti ovšem po únoru 1948, tak jako o celé hospodářství, přichází opět. Ještě v roce 1949 jsou Josef Vyskočil a jeho synové v Rudém právu v článku „*Rolník Vyskočil má šikovné syny*“ chválení jako příkladní hospodáři, kteří budou v budoucích letech „*dobře sklízet další úrody příštích pětiletok*“.¹⁵⁸ Po neúspěšném přesvědčování o dobrovolném

---

¹⁵⁵ Miloslav Růžička uvádí ve své, jinak výtečné knize *Vyhnanci*, ve které představuje osudy rodin postižených násilnou kolektivizací, chybně název obce jako Štíčany. RŮŽIČKA, Miloslav. *Vyhnanci: Akce „Kulak“*. Zločin proti lidskosti. Havlíčkův Brod 2008, s. 202. Příběh Josefa Vyskočila je také vylíčen, ovšem bez podložení archivního materiálu, tzn. pouze v podání orální historie, v publikaci: PTÁČEK, Josef. *Perzekuce občanů okresu Chrudim v letech 1948–1989*. Političtí vězni – hrdinové III. odboje. Dobruška: Expedice F. L. Věka 2006, s. 245-248.

¹⁵⁶ NA Praha, Fond Správy sboru nápravné výchovy (SSNV), Osobní vězeňský spis Josefa Vyskočila, nezpracovaný fond.

¹⁵⁷ SOKA Chrudim, Fond ONV Chrudim, Inv. č. 1525.

¹⁵⁸ Rudé právo, 30. 7. 1949.

vstupu do zemědělského družstva dochází ke změně postupu k soukromému hospodáři. Na jaře 1950 je mu odebrána mechanizace – traktor zn. Lanz Bulldog s náradím, vlečný vůz, mlátička, samovazač, vázací lis a elektromotor. Stroje byly oceněny na 24 tisíc korun, ovšem náhrada za ně nebyla poskytnuta žádná. Traktor si vzalo do užívání JZD v Úhřeticích, šestistopý samovazač byl dán do Skalice, kde se tato mechanizace shromažďovala a další strojní vybavení skončilo neznámo kde. Se strategií třídního boje na vesnici byly na „kulaka“ ze Stíčan uvaleny neúměrně vysoké dodávky, které bylo bez patřičné mechanizace obtížné splnit. Josef Vyskočil si navíc „přitížil“ svou účastí v odboji, tentokrát v protikomunistickém. Od roku 1950 poskytoval s přestávkami po dobu necelého roku ubytování dvěma tzv. agentům chodcům¹⁵⁹ – Jaroslavu Marcalovi a Bohumilu Eliášovi z Českých Heřmanic. Jejich činnost byla však prozrazena, oba muži byli zatčeni 31. 3. 1951 a následné zatýkání dalších osob (17 dalších obviněných) pokračovalo až do podzimu 1951. Pro sedláka ze Stíčan si bezpečnost přišla v noci z 19. na 20. dubna 1951. V tu samou noc byl odvezen do vyšetřovací vazby do Pardubic, kde mu bylo až několik dní poté sděleno, z čeho je obviněn. V „péči“ vyšetřovatelů zde během dvou měsíců přišel o přední zuby, zhubl o 28 kg, byla u něho zjištěna akutní TBC a prodělal mozkový záchvat. Josef Vyskočil se k trestné činnosti doznal a uvedl, že *„tyto trestné činy páchal proto, že mu bylo znemožněno hospodaření výkupem strojů, nedostatkem pracovních sil, stálým zvyšováním kontingentů a také proto, že jeho manželce byl odňat statek“*.¹⁶⁰ Proces, s již připraveným scénářem, se konal v sokolovně v Jičíně dne 24. – 26. ledna 1952 před veřejností, *„jejíž organizace byla v rukou oddílu StB a okresního sekretariátu KSČ v Jičíně“*. Zinscenované soudní líčení bylo velmi dobře připraveno, *„zájem byl tak veliký, že během druhého dne procesu byl sál sokolovny přeplněn. Druhý den procesu tísnilo se 1 300 osob v sále. Proto byla v třetí den procesu prováděna přísná kontrola a jen ty osoby připuštěny do sálu,*

---

¹⁵⁹ Více o tzv. agentech chodcích, kteří přecházeli v době studené války státní hranice Československa za účelem boje proti režimu nastoleném po únoru 1948: PEJČOCH, Ivo. TOMEK, Prokop. *Agenti - chodci na popravišti*. Kurýři západních zpravodajských služeb, popraveni v letech 1949–1958. Cheb: Svět křídél 2010.

¹⁶⁰ NA Praha, Fond Státní soud Praha, Inv. č. 3TS I. 70/51.

které měly vstupenku na tento den. Proto došlo před budovou sokolovny v tento poslední den k návalům a po celý den byla ulice před sokolovnou naplněná lidmi čekajícími na výsledek procesu... V souzeném procesu ukázala se i dobrá práce KVStB v Pardubicích a Hradci Královém. Všichni obvinění doznali se po stránce skutkové... Někteří z vesnických boháčů snažili se vytáčkami oslabit svou trestnou činnost a zapůsobiti na soud výsledky dobrého hospodaření. V tomto směru podařilo se prokurátorovi pomocí dat opatřených mu místními orgány StB odhaliti tyto nepřátele socialisace vesnice“. K politicko-třídnímu profilu obviněných se ve zprávě o průběhu líčení praví, že oba agenti pochází z rodin živnostníků, další z obviněných byl organizátorem nár. soc. mládeže, byl zde i funkcionář strany lidové a funkcionářka strany soc. demokratické. Dále je zde psáno: „Většina dalších obviněných jsou typičtí vesničtí boháči, kteří před válkou byli členy strany republikánské a po válce strany národně socialistické. Mimo skutečnost, že jsou vlastníky půdy o značné výměře, projevíli se jako kulaci i jinak, jako černými porážkami, neplněním kontingentů, vykořisťováním námezdních dělníků atd.“¹⁶¹

„Skupina Bohumil Eliáš a spol.“, jak zněl název protistátní skupiny třídních nepřátel, byla obviněna z nepřátelského postoje vůči tehdejšímu státnímu zřízení a ze snahy o zvrát a obnovení kapitalistické hospodářské soustavy. „Obviněný Bohumil Eliáš a Jaroslav Marcal zapojili se přímo do služeb cizí zpravodajské služby a ostatní obvinění jim tuto jejich velezrádnou činnost umožňovali tím způsobem, že je u sebe ukrývali nebo jim jinak pomáhali, případně jejich činnost kryli. Obviněný Josef Vyskočil, který je venkovským boháčem, byl v květnu 1950 požádán obv. Hynkem Zrzavým, aby u sebe ukryl nepřátelské agenty. Obviněný tak skutečně učinil a oba jmenované u sebe po dobu asi jednoho měsíce přechovával, přesto že věděl, že jde o nepřátelské agenty, kteří se po splnění špionážních protistátních úkolů mají vrátiti do ciziny. Obviněný Josef Vyskočil také převzal od obv. Zdeňka Duška zprávu obsahující seznam agilních funkcionářů KSČ a lidosprávy a tuto předal Eliášovi k dodání do ciziny. Obviněný rovněž poskytl oběma agentům, na podporu jejich protistátní činnosti – 15.000 Kčs, zprostředkoval oběma agentům na svém statku schůzky s dalšími osobami protistátně činnými, Marcalovi

¹⁶¹ NA Praha, Fond SSNV, Osobní vězeňský spis Josefa Vyskočila, nezpracovaný fond.

daroval pistoli zn. PARABELLUM. Obviněný přechovával dvě pušky a dvě pistole s příslušnými náboji, aniž by měl k tomu povolení příslušných úřadů“. Ve věci stíhání „skupiny“ sděluje státní prokurátor, že „pokud jde o obviněného Josefa Vyskočila stíhám tohoto pro trestný čin velezrady, vyzvědačství a nedovoleného ozbrojování“.¹⁶² Za tyto protistátní akty si posléze Vyskočil z hlavního líčení odnesl trest 18 roků nepodmíněně, peněžitý trest 50 000 korun, propadnutí celého jmění a ztrátu čestných práv občanských. Vězněn byl v Pardubicích, Chrudimi, na Pankráci, na Borech a ve Valdicích. O procesu referovalo například periodikum Lidová demokracie, kde se praví, že Josef Vyskočil a další obvinění z řad „kulaků“ „byli bohatými rolníky, kteří z nenávisti proti jednotným zemědělským družstvům a proti lidově demokratickému zřízení aktivně podporovali agenty Eliáše a Marcala, o nichž věděli, že přišli do Československé republiky, aby zde splnili zločinecké úkoly, které jim byly uloženy americkými profesionálními špiony“.¹⁶³ Dále pak noviny Práce¹⁶⁴ a Rudé právo.¹⁶⁵ Protože se procesu dostalo veřejné publicity, máme v obsáhlé složce doložen „Protest proti rozsudku“, ve kterém se zaměstnanci, konkrétně aktiv funkcionářů ROH, národního podniku Lenka, tkalcovny Inu v Mladých Bukách u Trutnova, dovolávají „pro tlupu agentů CIC, kteří ve službách amerických imperialistů prováděli na našem území špionáž a zločiny ve prospěch americké výzvědné služby CIC zvýšení trestů“. Pro oba agenty pak trest nejvyšší.¹⁶⁶

---

¹⁶² Ještě před započítím procesu v komunikaci mezi jednotlivými prokuraturami nacházíme vyjádření státního prokurátora: „Pokud jde o obviněného Josefa Vyskočila stíhám tohoto pro trestný čin velezrady, vyzvědačství a nedovoleného ozbrojování. Skutečnost, že u obviněného byly nalezeny dvě pistole a dvě pušky stíhám toliko jako trestný čin nedovoleného ozbrojování a nikoliv jako kvalifikovanou velezradu, neboť podle obsahu spisu není prokázáno, že by obviněný tyto zbraně sbíral za účelem přivodění zvratu lidově demokratického zřízení“. Tamtéž. V tomto kontextu je třeba zopakovat fakt, že Vyskočil se podílel na protinacistickém odboji a zbraně, jednalo se např. o rakouskou pistoli z I. sv. války, vlastnil již před rokem 1948, přesto mu nakonec paragraf za vlastizradu byl přiřknut.

¹⁶³ Článek: „Jičínský proces se špiony CIC pokračuje“. Lidová demokracie, 27. 1. 1952.

¹⁶⁴ Článek: „Špioni CIC a jejich přísluhovači před státním soudem v Jičíně“. Práce, 27. 1. 1952.

¹⁶⁵ Článek: „Spravedlivý rozsudek nad špiony CIC a jejich přísluhovači“. Rudé právo, 27. 1. 1952.

¹⁶⁶ NA Praha, Fond Státní soud Praha, Inv. č. 3TS I. 70/51.

Represi komunistických orgánů pocítili také ostatní členové rodiny sedláka ze Stíčan. Synům Josefa Vyskočila nebylo dovoleno pracovat v oborech dle jejich svobodné volby. Nejstarší z nich si musel zaměstnání najít v cihelně v Rosicích, prostřední syn Jaromír měl po měšťanské škole jít do Kladruhu na učňovskou školu zaměřenou na chov koní, kam také 1. září 1951 skutečně nastoupil. Nicméně jeho docházka skončila po šesti dnech, kdy byl povolán k řediteli a bylo mu sděleno, že zvolený obor nemůže dále navštěvovat, protože školské zařízení obdrželo dopis z okresu. Ještě téhož měsíce odešel do dílen Státního statku v Březovicích, kde opravoval zemědělské stroje a kam posléze nastoupil také nejmladší ze synů.¹⁶⁷ Jako „kulacká“ rodina byla v červnu 1952, za nepřítomnosti hospodáře, vystěhována v rámci okresu ze Stíčan do Přestavlk. Ubytování jim bylo umožněno v soukromé chalupě, která patřila Josefu Kubátovi, kterému platili určitou částku nájmu a pomáhali mu na poli.

Vyskočilovi pak v rámci vystěhovávání třídně nespolehlivých rodin nedopadli ještě nejhůře v porovnání s jinými takto postiženými. Byli umístěni v rámci okresu do obce, kde je podle slov tehdy třináctiletého Jaromíra Vyskočila přijali dobře. Mohli své stěhování také provést během čtyř dnů, kdy každý den naložili za pomoci sousedů jeden koňský potah. To jiná „kulacká“ rodina Netolických, z obce Lozice patřící tehdy do okresu Vysoké Mýto, mohla své, ze soupisu uvolněné věci, naložit původně pouze na jedno auto a až po „revoltě“, kdy se proti postupu stěhování postavili sousedé, bylo příslušníkem SNB přivoláno druhé auto. Tento „rodinný celek“ čekal poté 250ti kilometrový přesun na Státní statek do okresu Strakonice.¹⁶⁸

Státu propadlý majetek hospodářství Josefa Vyskočila, jednalo se o zemědělský nemovitý majetek včetně živého a mrtvého inventáře,¹⁶⁹ byl

---

¹⁶⁷ O postihování „kulackých“ synů a dcer formou zákazu studia zemědělských oborů na středních a vysokých školách píše například: JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001, s. 77.

¹⁶⁸ RŮŽIČKA, Miloslav. *Vyhnaní II: Akce „Kulak“*. Zločin proti lidskosti. Havlíčkův Brod 2011, s. 358-361.

¹⁶⁹ Vyhotovení soupisu majetku trvalo tři dny. Jeden list ze soupisu „živého a mrtvého inventáře a zásob“ je doložen v obrazové části práce. Paní Marie Vyskočilová (manželka) zde musela dát čestné prohlášení, že soupis majetku je úplný, že „ničeho z jeho majetku nezatajila a béře na

převeden na Místní národní výbor ve Stíčanech a poté výměrem ze dne 25. března 1952 byla zemědělská usedlost přikázána do povinného nájmu Státnímu statku v Chrudimi. Pro ilustraci toho, co se dělo se zajištěným majetkem Josefa Vyskočila, zde bude citována zpráva finančního referátu ONV v Chrudimi určená Okresnímu akčnímu výboru NF: *„Ze zajištěného majetku Josefa Vyskočila ze Stíčan nabízíme ke koupi buď Vám, případně některé složce – spolku, organizaci – 1 osobní auto, úředně odhadnuté na 35.500.-Kčs“*. Zde zmiňovaný automobil značky Aero 30, pro který si přišli příslušníci StB v noci, měl poté ve výpůjčce ředitel Státního statku Chrudim s. Miroslav Cyrus a následně bylo radou ONV Chrudim jednomyslně schváleno jeho odprodání jmenovanému.¹⁷⁰ Celkově byl majetek odsouzeného „kulaka“ a „vlastizrádce“ oceněn na 1 ¾ milionu tehdejších korun československých.¹⁷¹

Výkon vazby po předběžném zadržení nastoupil Josef Vyskočil 20. 4. 1951. Rodina Vyskočilova žádala pro odsouzeného několikrát o milost či zmírnění trestu. Poukazovala zejména na zhoršení zdravotního stavu vlivem zhoubné plicní choroby. Po vyhlášení prezidentské amnestie 4. května 1953 mu byl krajským soudem v Praze vyměřen trest nový a to v délce 17 roků za neamnestovaný trestný čin a 1 rok, jako přiměřená náhrada za čin, na který se vztahovala amnestie. K následující amnestii z roku 1955 se k posudku na Josefa Vyskočila záporně vyjádřila okresní prokuratura v Jičíně a také správa věznic na Borech, kdy *„dle zdejšího názoru se jedná o třídního nepřítele a dosavadní výkon trestu není dostačující k jeho nápravě“*.¹⁷²

Ve valdickém nápravně pracovním táboře, kam byl z plzeňské věznic na Borech přemístěn 27. března 1958, pracoval Josef Vyskočil nejdříve na *„neproduktivní práci, kde byla jeho pracovní morálka dobrá. V pozdější době byl přemístěn do truhlárny jako pomocná síla, kde stanovené normy taktéž plnil. Chování ve výkonu trestu měl celkem dobré. Jmenovaný přes to všechno plnil*

---

vědomí, že nepravdivé údaje jsou trestné“. Dále, že *„bře na vědomí, že se zajištěnými svršky, které jí jsou ponechány v úschově nesmí volně disponovati, t.j. nesmí je půjčovati ani zcizovati“*.
SOkA Chrudim, Fond ONV Chrudim, Inv. č. 4290.

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ NA Praha, Fond SSNV, Osobní vězeňský spis Josefa Vyskočila, nezpracovaný fond.

¹⁷² Tamtéž.

jen základní povinnosti odsouzených, neboť žádným jiným způsobem se nijak neprojevil a z toho důvodu lze říci, že trest splnil jen výchovný účel po stránce pracovní a v chování“. Závěrem propouštěcího posudku vyhotoveného k rozhodnutí prezidenta republiky o amnestii ze dne 9. května 1960 na Josefa Vyskočila byla připojena věta: *„Nedoporučuji zařadit do klíčového průmyslu“.* Jinými slovy nám je zde sděleno, že jmenovaný po celou dobu odnětí svobody nezměnil svůj vztah k tehdejšímu státnímu zřízení.¹⁷³ 11. května 1960 byl Josef Vyskočil na základě vyhlášené amnestie propuštěn z výkonu trestu. Ještě než opustil brány valdického kriminálu, musel podepsat prohlášení, že *„po svém propuštění z výkonu trestu zachová naprostou mlčenlivost o všem, co se během výkonu svého trestu dozvěděl“.*¹⁷⁴ Mohl se tak navrátit k rodině, která v tuto dobu pobývala v Přestavlkách. V roce 1965 bylo „rodinnému celku“ dovoleno odkoupit si svoji půlku výměnku a nastěhovat se do původního hospodářství ve Stičanech. Josef Vyskočil se tak vrátil na „svůj“ statek, kde 7. prosince 1979 ve věku 80 let zemřel. Rehabilitován byl 6. září v roce 1990.¹⁷⁵ Roku 1992 byl v restitučním řízení celý statek navrácen rodině a od té doby do současnosti zde hospodaří jeho prostřední syn – pan Jaromír Vyskočil.

8. ZÁVĚR

Komunistický režim, který se ujal vlády po únorovém převratu umožněném rostoucím vlivem imperiálních snah Moskvy, vedl k monopolnímu dohledu nad všemi lidskými činnostmi, zemědělství nevyjímaje.

Českoslovenští komunističtí vůdci zneužili myšlenku družstevnictví, aby pod její rouškou násilně prosadili uzákonění a vznik velkovýrobních organizací sovětského typu, jejichž pravou podstatu však dlouho nechtěli otevřeně přiznat. Tento proces vedl k likvidaci vyspělé zemědělské malovýroby a tím pádem

---

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ NA Praha, Fond Státní soud Praha, Inv. č. 3TS I. 70/51.

k dlouhodobému snížení zemědělské produkce. Do československých poměrů byl v podstatě násilně naroubován systém vybudovaný v Sovětském svazu začátkem 30. let 20. století, který v tomto mocenském útvaru vedl k jednomu z největších hladomorů. Nositel Nobelovy ceny za mír Michail Gorbačov tedy ve své knize neříká pravdu, když uvádí, že bratrské socialistické země nevzaly v potaz své historické zvláštnosti a dobrovolně a šablonovitě přijaly sovětský vzor.¹⁷⁶ Tato jeho teze nekoresponduje s v práci několikrát zdůrazněnou událostí – přijetí rezoluce Informačního byra týkající se z velké části zemědělství, která byla závazná pro všechny země východního bloku. Přibližně od této chvíle se odvíjí již zcela nepokrytě násilná kolektivizace československého venkova se všemi jejími důsledky. Chrudimsko bylo samozřejmě nedílnou součástí tohoto procesu měnícího po staletí zažitý způsob obdělávání půdy. Obtížné zavádění velkovýrobního principu měla za cíl prosadit široká agitační fronta používající přesvědčovacích i zastrašovacích metod. Politické agitaci byla přisuzována značná důležitost a obyvatelstvo jí bylo zasaženo doslova „na každém kroku“. Tato dlouhodobá kampaň jednak neobjektivně informovala o „úspěších“ sovětského zemědělství, rovněž tak v nejhorším světle vyobrazovala ty, kteří se stavěli proti. Chrudimský region v tomto ohledu patřil v rámci Pardubického kraje k nejméně poddajným okresům, což je vidět na číslech odsouzených či také vystěhovaných rodin „kulaků“. Tuto specifikou Chrudimska si vysvětlují jednak velkým vlivem nekomunistických politických stran zosobněných například působností místního rodáka Bohumila Laušmana, tak po staletí zakořeněnou křesťanskou vírou, kdy se faráři v menších vesnických komunitách těšili přirozené vážnosti a autoritě a jejich slovo či názor byl pro obec určující. Tyto vlivy měly dopad na sociální život vesnice a komunistické represivní orgány je proto musely potlačit ať již tažením proti jiným politickým stranám, výrazným osobnostem, církvi, tak proti sedlákům, další sociální skupině, která měla na vsi úctu díky znalostem získaným dlouholetou zemědělskou zkušeností a touto nespornou autoritou měla působit na své okolí. Proto bylo třeba „velké sedláky“ odstranit z vesnice, aby nebránili, a to už jenom svou přítomností, její socializaci. K tomuto účelu

---

¹⁷⁶ GORBAČOV, Michail, S. *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět*. Praha: Svoboda 1987, s. 144.

přijaly státní orgány represivní opatření spočívající v odebrání materiální základny soukromého zemědělce, v záměrném navýšení kontingentů, které vedlo k jejich neplnění a umožňovalo poté „provinilce“ kriminalizovat. Konečným důsledkem pak bylo vykořenění selského stavu z vesnice. Ve veřejných procesech byli „kulaci“ označeni za nepřátele rozvíjejícího se lidově demokratického zřízení a bylo „posvěceno“ jejich násilné vystěhování z místa jejich bydlišť. Zatímco sedlák nastoupil do výkonu trestu, byla jeho vícegenerační rodina vystěhována na státem určené místo s omezením svobodného pohybu. Komunistická strana rozšířila svůj třídně vedený boj na všechny členy rodiny postiženého zemědělce, po odejmutí materiálního zajištění a následném vytrhnutí z rodného gruntu jim dále znemožnila volbu výběru povolání nebo studijního oboru. Dopady tohoto jednání jsou i v současnosti patrné v myslích lidí zasažených kolektivizací a dále se pak odrážejí v politické preferenci venkova, kdy z něho byly odstraněny tradiční konzervativní vrstvy. Tento trend se projevil i v nedávné historicky první přímé volbě prezidenta republiky. Český a moravský venkov tak narozdíl od většiny evropských států inklinuje na levou stranu politického spektra. Kolektivizace zanechala stopy i v krajině v podobě zchátralých zemědělských usedlostí. Z hlediska ekonomického byla celková cena za „nejdůležitější experiment ke štěstí lidské rasy“¹⁷⁷ pro československé hospodářství ohromná.

---

¹⁷⁷ Tak označil plán na změnu přístupu k výrobě a životu v rovnostářských komunitách myslitel, sociální reformátor a „otec družstevního hnutí“ Robert Owen při svých utopistických snahách zavést hospodářství na kolektivní bázi v 19. st. v USA. MURAVCHIK, Joshua. *Nebe na zemi. Vzestup a pád komunismu*. Praha: BB art 2003, s. 40.

9. SEZNAM ZKRATEK A AKRONYM

- AV ČR Akademie věd České republiky
CIC Counterintelligence Corps/ Kontrašpionážní sbor
COOP Cooperatives/Spolupráce
ČNS Československá strana národně socialistická
ČSL Československá strana lidová
ČSR Československá republika
ČSSS Československé státní statky
HTÚP Hospodářsko-technická úprava půdy
INFORMBYRO/ KOMINFORMA Informační byro komunistických a dělnických stran
JHP Jednotný hospodářský plán
JNV Jednotný národní výbor
JRD Jednotné rolnické družstvo
JSČZ Jednotný svaz československých zemědělců
JZD Jednotné zemědělské družstvo
Kč Koruna československá
KNV Krajský národní výbor
KOLCHOZ Kolektivnoje chozjajstvo/Kolektivní hospodářství
KP Krajská prokuratura
KS Komunistická strana
KSČ Komunistická strana Československa
KSSS Komunistická strana Sovětského svazu
KV StB Krajské velitelství Státní bezpečnosti
MNV Místní národní výbor
NA Národní archiv
NB Národní bezpečnost
ONV Okresní národní výbor
OP Okresní prokuratura
OV KSČ Okresní výbor KSČ

PV JZD Přípravný výbor JZD
SNB Sbor národní bezpečnosti
SNR Slovenská národní rada
SOBA Státní oblastní archiv
SOKA Státní okresní archiv
SOVCHOZ Sovetskoje chozjajstvo/ Sovětské hospodářství
SSNV Státní sbor nápravné výchovy
SSSR Svaz sovětských socialistických republik
StB Státní bezpečnost
STS Strojní traktorová stanice
TBC Tuberkulóza
THÚP Technicko-hospodářské úpravy pozemků
TNP Tábory nucené práce
ÚAV NF Ústřední akční výbor Národní fronty
ÚMEZ Ústředí pro mechanizaci zemědělství
ÚRD Ústřední rada družstev
ÚV KSČ Ústřední výbor komunistické strany Československa
VKS(b) Všesvazová komunistická strana (bolševiků)

10. SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ

I. *Primární prameny*

Archivní prameny:

- Národní archiv,
- Fond Správy sboru nápravné výchovy.
  - Fond Státní soud Praha.
  - Fond Ústředí pro mechanizaci zemědělství.

Státní oblastní archiv v Zámrsku,

- Fond Krajské prokuratury Pardubice (1948) 1949–1960.

Státní okresní archiv v Chrudimi,

- Fond Okresního národního výboru Chrudim.

- Fond Okresní prokuratury Chrudim.

Vydané prameny:

GOTTWALD, Klement. *Spisy XV. 1948–1949*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury 1961.

PŠENIČKOVÁ, Jana. JUNĚCOVÁ, Jiřina. *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Vznik JZD 1948–1949*. Praha: Státní ústřední archiv 1995.

PŠENIČKOVÁ, Jana. *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Podmínky pro vznik JZD 1945*. Praha: Státní ústřední archiv 2003.

PŠENIČKOVÁ, Jana. *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Podmínky pro vznik JZD 1946*. Praha: Státní ústřední archiv 2004.

PŠENIČKOVÁ, Jana. *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Podmínky pro vznik JZD 1947*. Praha: Státní ústřední archiv 2005.

Ústava 9. května. Praha: Orbis 1950.

Zákonná opatření a vládní nařízení:

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé. Zákon č. 15/1947 Sb. o stíhání černého obchodu a podobných pletich. Částka 9. Ročník 1947.

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé. Zákon č. 55/1947 Sb. o pomoci zemědělcům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu. Částka 29. Ročník 1947.

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé. Zákon č. 46/1948 Sb. o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě)

a Zákon č. 47/1948 Sb. o některých technicko-hospodářských úpravách pozemků (scelovací zákon). Částka 21. Ročník 1948.

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé. Zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky. Částka 85. Ročník 1948.

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé. Vládní nařízení č. 7/1949 Sb. o výkupu a dodávce zemědělských výrobků podle smlouvy. Částka 4. Ročník 1949.

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé. Zákon č. 69/1949 Sb. o jednotných zemědělských družstvech. Částka 22. Ročník 1949.

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé. Zákon č. 86/1950 Sb. Trestní zákon. Částka 39. Ročník 1950.

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé. Zákon č. 88/1950 Sb. Trestní zákon správní. Částka 40. Ročník 1950.

Periodika:

Lidová demokracie,
- ročník 1952.

Mladá fronta,
- ročník 1960.

Pochodeň,
- ročník 1979.

Práce,
- ročník 1952.

Rudé právo,
- ročníky 1948, 1949, 1952, 1953, 1960.

Východočeská zář,
- ročníky 1949, 1950.

Zemědělské noviny,
- ročník 1948.

Vzpomínky pamětníka a rodinný archiv:

- rozhovor s Jaromírem Vyskočilem (bytem Stíčany) z 10. 1. 2013.

II. Sekundární zdroje:

Použitá literatura:

BOLCHOVITINOV, Viktor a kol. *Vyprávění o ruských vynálezcích a objevitelích*. Praha: Svět sovětů 1954.

FEIERABEND, Ladislav. *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Volary: Stehlík 2007.

GEBHART, Jan. KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek XV. B. 1938–1945. Praha: Paseka 2007.

GORBAČOV, Michail, S. *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět*. Praha: Svoboda 1987.

HORÁK, Pavel. *Bohumil Laušman. Politický životopis. Riskantní hry sociálnědemokratického vůdce*. Praha: Mladá Fronta 2012.

JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001.

JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad 2008.

KALINOVÁ, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu*. K sociálním dějinám v letech 1945–1969. Praha: Academia 2007.

KMONÍČEK, Josef a kol. *Když mizely meze*. Kapitoly z kolektivizace východočeského zemědělství v letech 1949–1960. Hradec Králové: Kruh 1987.

KOBETIČ, Pavel. *Chrudimský kaleidoskop XX. století*. Okresní muzeum Chrudim 2001.

- KOBETIČ, Pavel. *Osobnosti Chrudimska*. Okresní muzeum Chrudim 2002.
- KUKLÍK, Jan a kol. *Vývoj česko-slovenského práva 1945–1989*. Praha: Linde 2009.
- KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945–1989*. Praha: Auditorium 2011.
- MURAVCHIK, Joshua. *Nebe na zemi*. Vzestup a pád komunismu. Praha: BB art 2003.
- NAVARA, Luděk. KASÁČEK, Miroslav. *Mlynáři od Babic*. Nová fakta o osudovém dramatu padesátých let. Brno: Host 2008.
- Naučný slovník zemědělský*. Sv. 10. [Ed.] STEHLÍK, Václav a kol. Praha: Státní zemědělské nakladatelství 1984.
- NĚMCOVÁ, Lidmila a kol. *Vybrané kapitoly z českého družstevnictví*. Praha: Družstevní asociace ČR 2001.
- NĚMEČEK, Josef. *Osudy sedláků na Chrudimsku a Hlinecku po roce 1948*. Akce StB Kulak. Chrudim 2009.
- OPAVSKÝ, Jaroslav. *Babice: Materiál o procesu se záškodníky v Babicích*. Praha: Svoboda 1951.
- PEJČOCH, Ivo. TOMEK, Prokop. *Agenti - chodci na popravišti*. Kurýři západních zpravodajských služeb, popraveni v letech 1949–1958. Cheb: Svět křídél 2010.
- PRŮCHA, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*. 2. díl. Období 1945–1992. Brno: Doplněk 2009.
- Příruční slovník naučný*. II. díl. [Ed.] PROCHÁZKA, Vladimír. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1963.
- PTÁČEK, Josef. *Perzekuce občanů okresu Chrudim v letech 1948–1989*. Politických vězňů – hrdinové III. odboje. Dobruška: Expedice F. L. Věka 2006.
- RAYMOND, Aron. *Historie XX. Století*. Praha: Academia 1999.
- RÁZEK, Adolf. *StB + justice: nástroje třídního boje v akci Babice*. Sešity č. 6. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2002.
- RŮŽIČKA, Miloslav. *Vyhnaní: Akce „Kulak“*. Zločin proti lidskosti. Havlíčkův Brod 2008.
- RŮŽIČKA, Miloslav. *Vyhnaní II: Akce „Kulak“*. Zločin proti lidskosti. Havlíčkův Brod 2011.

- SOMMER, Jiří. *Východočeský kraj – Chrudimsko*. Hradec Králové: Kruh 1989.
- URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knutou*. Okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu. Praha: Vyšehrad 2010.
- VÁCLAVŮ, Antonín. *Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v Československu*. Studie z hospodářských dějin č. 10. Praha 1999.

Studie ve sbornících/Články v odborných časopisech:

- BÁRTA, Miloš. *Pokus o záchranu reformního programu*. In: Československo roku 1968. 2. díl. [Ed.] MENCL, Vojtěch a kol. Praha: Parta 1993.
- BLAŽEK, Petr. KUBÁLEK, Michal. *Úvodem*. In: Akce „K“. Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty. [Eds.] BLAŽEK, Petr a kol. Praha: Pulchra 2010.
- BLAŽEK, Petr. KUBÁLEK, Michal. *Akce „Kulak“. Přijetí, uplatňování a zrušení směrnice tří ministrů*. In: Akce „K“. Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty. [Eds.] BLAŽEK, Petr a kol. Praha: Pulchra 2010.
- BUREŠOVÁ, Jana. *Zemědělství v českých zemích a na Slovensku v podmínkách „kolektivizace“ 1949–1960*. Poznámky k převratu v životě a práci zemědělců. In: Česko-slovenská historická ročenka. [Ed.] GONĚC, Vladimír. Brno: Masarykova universita 1998.
- BUREŠOVÁ, Jana. *Politický a institucionální rámec kolektivizace zemědělství v Československu se zaměřením na historická východiska*. In: Akce „K“. Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty. [Eds.] BLAŽEK, Petr a kol. Praha: Pulchra 2010.
- JANÁČEK, František. MORAVEC, Jan. *Leden 1968 a spor o jeho smysl*. In: Československo roku 1968. 1. díl. Obrodný proces. [Ed.] KURAL, Václav. Praha: Parta 1993.
- JANOŮŠEK, Pavel. *Případ Babice*. In: Komunismus na Vysočině. [Ed.] JAKUBÍČKOVÁ, Alena. Jihlava: Parolaart 2001.
- JECH, Karel. *Seznam č. 2. Seznam rodin vystěhovaných z jednotlivých krajů*. In: Akce „K“. Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty. [Eds.] BLAŽEK, Petr a kol. Praha: Pulchra 2010.

JOUZA, Ladislav. JOUZOVÁ, Miroslava. *Wiesnerové a cukrovarnictví ve středních a východních Čechách*. In: Listy cukrovarnické a řepařské 126, 2010 (9/10).

KLUKANOVÁ, Ludmila. *Likvidace selského stavu*. In: Komunismus na Vysočině. Stalo se v době nesvobody a třídní nenávisti III. [Ed.] JAKUBÍČKOVÁ, Alena. Jihlava: Parolaart 2001.

KURAL, Václav. *Historické zázemí československé reformy 1968*. In: Československo roku 1968. 1. díl. Obrodný proces. [Ed.] KURAL, Václav. Praha: Parta 1993.

PERNES, Jiří. *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957–1960*. In: Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957–1960. [Eds.] BŘEZINA, Vladimír. PERNES, Jiří. Brno: Stilus 2009.

ROKOSOVÁ, Šárka. *Administrativní opatření – jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem*. In: Securitas Imperii 10. [Ed.] TÁBORSKÝ, Jan. Praha 2003.

SLEZÁK, Lubomír. *Úspěchy a prohry zemědělského družstevnictví*. In: Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 15.–16. května 2002 věnovaný Lubomíru Slezáčkovi k 70. narozeninám. Studie Slováckého muzea č. 7. [Ed.] RAŠTICOVÁ, Blanka. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum 2002.

SVOBODA, Libor. *Perzekuce vesnického obyvatelstva v procesu kolektivizace na Jindřichohradecku*. In: Akce „K“. Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty. [Eds.] BLAŽEK, Petr a kol. Praha: Pulchra 2010.

Elektronické zdroje:

Definice spořitelního družstva dle celosvětového sdružení družstevních záložen *World Council of Credits Unions* [online]. Cit 2012-21-07. <<http://www.woccu.org>>.

Historie firmy Polický v Chrudimi [online]. Cit 2013-22-03.
<<http://evona.cz/historie-spolecnosti-evona>>.

Historie spotřebních družstev do roku 1945 [online]. Cit 2012-21-07.
<<http://www.skupina.coop/cz/O-skupine/Clanek/204-Historie-spotrebnich-druzstev-do-r-1945>>.

Nejvyšší průměrná denní dojivost v České republice [online]. Cit 2012-14-05.
<http://www.agroweb.cz/Nejvyssi-dojivost-je-na-Moravskoslezsku__s43x28881.html>.

„Zásady k provedení očisty vysokých škol zemědělských a veterinárních od dětí vesnických boháčů“ [online]. Cit 2013-5-02. <<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/citanka-kolektivizace/ocista-vs.pdf> >.

11. RESUMÉ

This thesis is called „The forced collectivization in the region of Chrudimsko“ and it focuses on the situation in the Czechoslovakia's agriculture after communist's putsch in 1948. After this year the radical changes came in all of the society's domains. Naturally in the agriculture as well. This revolutionary changes in the Czechoslovakia's agriculture is called collectivization and it was settled between the years 1949–1960. The Collectivization was essentially completed by the year 1960.

The thesis itself is divided into three main parts. The first part of the thesis describes history of the Czechoslovakian's cooperative system to communists's putsch precisely to 1949 when communists's government have accepted the law about the collective farms (JZD). The Communist Party of the Czechoslovakia (KSČ) initiated a policy of the collectivization. JZD was specific agricultural organization which was institutionalized and directly controlled by the state. In this first part is described the difference in between the right cooperative and JZD which was cooperative only by the appellation. The JZD did not have the basic principles rights to cooperate like for example voluntary membership, ownership share and responsibility of every member for all cooperative. For that reason was JZD marked by an International Co-operative Alliance for the false cooperative.

The second part of the thesis concentrates on the institutional aspects of the JZD for example the region of Chrudimsko which is the part of Pardubice shire in the east part of Bohemia. This section of the thesis is focusing on the years 1949–1953. Finally, as the whole thesis. In this period which is called the first phase of the collectivization was the most radical in the Czechoslovakia's agriculture. The main point of this part is the change from the individual farm to the collective farm control by the state. The prototype for the JZD were soviet collective farms (kolkhoz). The important was the method of the political agitation in this period of the process collectivization which is emphasized in the second part.

The third part of the thesis is focused on the persecution of the farmers from the region of Chrudimsko which refused to enter the JZD. These farmers were discriminated by the state's authorities. The Private farmers were judged in the judicial proceeding according the special laws and by the according principle of the Marx's doctrine of the class struggle. Private farmers were arrested and their families were moved out from their farms. The children of the private farmers could not study.

The goal of this thesis was to describe the process of the collectivization in the Czechoslovakia's agriculture by the example of the region of Chrudimsko for application of archival sources, period paper, literature and the method of the oral history.

12. PŘÍLOHY

Pardubický kraj

Dostupné [online]. Cit 2013-21-03.

<http://wiki.rvp.cz/Kabinet/Mapy/Mapa_%C4%8CR/Mapy_kraj%C5%AF_%C4%8CR/Pardubick%C3%BD_kraj>.

Region Chrudimsko

Dostupné [online]. Cit 2013-21-03.

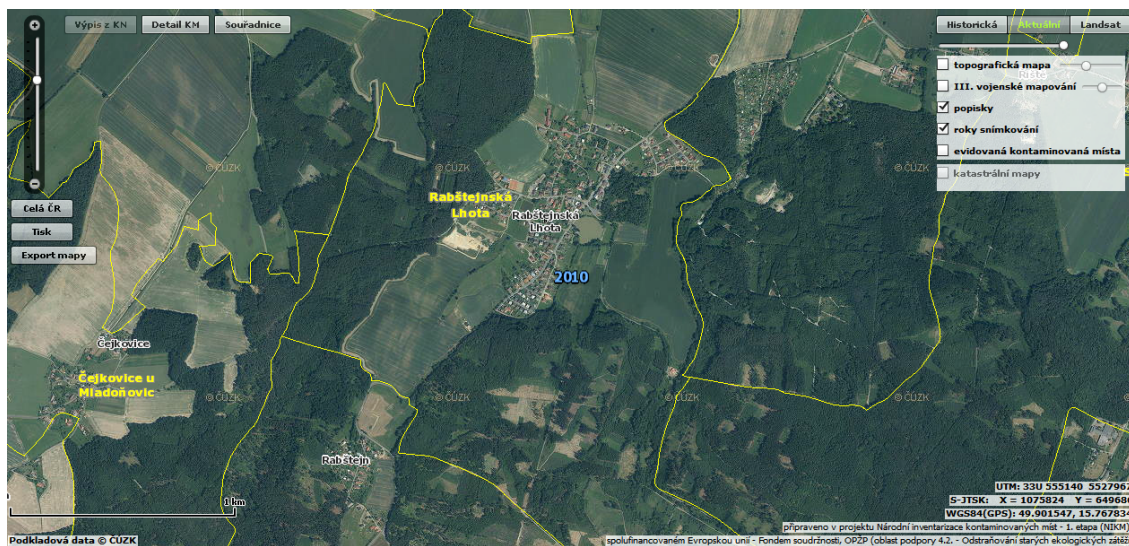
<[https://www.czso.cz/x/redakce.nsf/i/administrativni_mapa_okresu_chrudim/\\$File/Chrudim.gif](https://www.czso.cz/x/redakce.nsf/i/administrativni_mapa_okresu_chrudim/$File/Chrudim.gif)>.

Jednotlivá pole u Rabštejské Lhoty

Příklad nescelených polí. Uprostřed je vesnice Rabštejská Lhota, která se nalézá asi 4 km jihozápadně od města Chrudim. Nalevo se nacházejí Čejkovice u Mladoňovic. Horní snímek je pořízen v roce 1954, dolní se scelenými lány pochází z roku 2010. Dostupné [online]. Cit 2013-21-03. <<http://kontaminace.cenia.cz/>>.

Scelené lány tamtéž

Kampaň za JZD na Chrudimsku

Všem drobným a středním rolníkům
v okrese Chrudim.

Vítězi zemědělci!

Celostátní konference zemědělců-družstevníků, která se konala ve dnech 14. a 15. února t. r. v Praze, vyzvala ve svém usnesení všechny drobné a střední rolníky ke vstupu a zakládání nových JZD.

Považují za svou povinnost upozornit Vás na toto usnesení a obracím se na Vás všechny, abyste tuto výzvu projednali ve svých rodinách a obcích s tím vědomím, že jedině budováním zemědělské velkovýroby můžeme zajistit blahobyt lidu, rozkvět naší vlasti a přispět k udržení světového míru. Věřím, že ať budete pozváni do schůze, nebo navštíveni ve Vašem bytě, odpovíte na otázku -- ano, vstupuji do velké rodiny družstevníků proto, že chci jít po vzoru sovětských kolchozníků k lepšmu zítřku.

Čestující místopředseda ONV:

Dostál v. r.

VČT 8/51 - 1949

Příklad agitace ve prospěch JZD zachované ve složkách Státního okresního archivu Chrudim. SOKA. Fond ONV Chrudim, Inv. č. 2128.

V neděli 16. září 1951 se ve Svratouchu sešlo údajně 1 500 lidí z celého okolí, aby „společně s místními družstevníky oslavili zakončení žní a radovali se z jejich vstupu do společného hospodaření – z rozorání mezí“. Dosavadních 189 jednotlivých kusů polí se scelilo na 7 velkých honů.

KOBETIČ, Pavel. *Chrudimský kaleidoskop XX. století*. Okresní muzeum Chrudim 2001. s. 247.

Perzekuce sedláků a jejich rodin v chrudimském okrese

Seznam potrestaných
zemědělců v obci Tuněchody pro nedodávku zeleniny:

Jméno a příjmení, bydliště p.	uložená pokuta ONV	rozhodnutí KNV.
389/50 Pithart Josef Tuněchody 15	30.000.-	30.000.-
39/51 Pithart Josef „ 19	45.000.-	60.000.-
21/51 Jelínek Jan Tuněchody 13	100.000.-	
32/51 Pithart Fra, „ 5	90.000.-	90.000.-
33/51 Prorok Jan „ 31	25.000.-	25.000.-
24/51 Kuro Jan „ 16	10.000.-	10.000.-
35/51 Smetánka Čeněk „ 9	80.000.-	100.000.-
26/51 Klaus Josef „ 7	100.000.-	150.000.-
27/51 Šanha Jiří „ 41	100.000.-	150.000.-
28/51 Kořínek Jan „ 8	80.000.-	100.000.-
29/51 Horký Ladislav „ 34	80.000.-	80.000.-
30/51 Horák František „ 40	35.000.-	35.000.-
31/51 Šaravec Jan „ 24	70.000.-	70.000.-
42/51 Žemlička Jiří „ 54	70.000.-	70.000.-
43/51 Jetmar Josef „ 46	50.000.-	30.000.-

Seznam potrestaných „kulaků“ z Tuněchod za nedodávky zeleniny. Výše pokut byla přímo úměrná jejich statutu „vykořisťovatelů“ (viz kap. 7. 1.). SOKA Chrudim, Fond ONV Chrudim, Inv. č. 2129.

Láňá

9/53

24 .III.1953.

Seznam

vesnických boháčů, kteří byli vystěhováni od r. 1952 mimo okres Chrudim.

ref. číslo	jméno příjmení	bydliště	vystěhován dne	do obce	poznámka
1	Sedláč Jindřich	Lány	29.III.52	okr. Roudnice n.L.	
2	H r ú š a Ant.	Vlčnov	1.4.52	okr. Roudnice n.L.	
3	Lenoch Bohumil	Dobrkov	3.4.52	okr. Roudnice n.L.	
4	Hájek Josef	Nebočany	3.4.52	okr. Roudnice n.L.	
5	Kocok Jindřich	Načešice	9.4.52	okr. Roudnice n.L.	
6	K o s e c k ý Václ.	Lány	12.4.52	okr. Roudnice n.L.	
7	Šotola Josef	Rosice	13.4.52	okr. Roudnice n.L.	
8	D a b r u s k ý Rud.	Bylsky	15.4.52	okr. Roudnice n.L.	
9	Hronková Emilie	Lány	28.10.52	okr. Roudnice n.L.	
10	Štěpánková Anežka	Rozhovice	20.12.52	Erádek n.N. okr. Liberec	
11	Škaryd Václav	Uhersice	20.12.52	~~Uhersice okr. Pardubice~~ tam dle	
12	Šípová Anežka	Bylsky	21.12.52	Velké Losiny okr. Žamberk	
13	Vápeník Josef	Rozhovice	22.12.52	Český Brod ČSSR	
14	Štejnhalová Marie	Del. Rozhovice	22.12.52	Debržovice okr. Český Brod	
15	Pekařová Emilie	Oral /Rozhovice/	12.I.53	Močanice okr. Nový Bor	
16	Kudrnková Vladislava	Rozhovice	3.II.53	Bakytovce 35 okr. Mladá Boleslav	
17	Kaplický Jindřich	Bobětuchy	13.4.52	Jesbořice okr. Pardubice	

Přednostka ref. III ONV :

Kovářová

Seznam „vesnických boháčů“, kteří byli vystěhováni od r. 1952 mimo okres Chrudim.

SOA Chrudim, Fond ONV Chrudim, Inv. č. 2128.

Nacházíme zde např. jméno B. Lenocha z Dobrkova, který „rozleptával morálku JZD a bylo proto třeba co nejdříve ho vystěhovat“, jak jsme se dozvěděli z textu (viz kap. 7. 2.). Zde citovaný seznam dokládá, že se jeho vysídlení uskutečnilo a byl i se svojí rodinou vystěhován do okresu Roudnice nad Labem stejně jako další „rodinný celek“ Šotolových z Rosic (viz kap. 7. 3.).

Příloha č. 1.

Seznam vesnických boháčů,

přestěhovaných v rámci okresu od 1. I. 1952 do 10. V. 1953.

Jméno *	přestěhovaní:		počet rod. přísluš.	Datum přest.:
	odkud:	kam:		
Bekařová Emilie	Orel	Rozhovice	2	9.10.52
Kubelka František	Orel	Rozhovice	3	9.10.52
Zítka Karel	Vlčnov	Lány	4	28.11.52
Novotný Josef	Hřtovaný	Honbice	3	28.11.52
Kariik Frant.	Hobětuchy	Nabočany	2	28.11.52
Panek Mirosl.	Lukavice	Bylany	6	2.12.52
Vlejnec Jan	Česice	Vestec	3	14.1.53
Vdženilek Josef	Blato	Nasavrky	3	18.3.53
Beloušek Frant.	Blato	Uhřetice	4	18.3.53
Košina Vindf.	Kostelec	Skála-Podskala	-	18.4.53.
Sedlák Frant.	Liboměřice	Vestec	1	28.4.53.
Brych Jan	Orel	Honbice	3	20.4.53.
Sedláková Fr.	Bladoňovice	Vestec	2	28.4.53
Hlins Josef	Kostelec	Kočí	3	5.5.53

Seznam „vesnických boháčů“ přestěhovaných v rámci chrudimského okresu od 1. 1. 1952 do 10. 5. 1953. Ovšem rodinu sedláka Josefa Vyskočila, která byla přemístěna v rámci okresu ze Stíčan do Přestavlk v červnu 1952, zde nenajdeme. Z toho vyplývá, že určit přesný počet vystěhovaných je značně obtížné vzhledem k administrativním chybám. SOKA Chrudim, Fond ONV Chrudim, Inv. č. 2128.

Čj: 162/Haj/1953

OKRESNÍ NÁRODNÍ VÝBOR V ROUDNICI NAD LABEM

TELEFON 10, 137, 263

Zn.: předseda/53 - 172 - 05.

ROUDNICE n. L., dne 13. června 1953,

Věc: šetření kulačky Šatalové Věry,

Soudužský

Okresní národní výbor
k rukám předsedy ONV

Tajné

Ch r u d i m
=====

Vážený souduhu předsede!

Zjistil jsem, že v našem okrese pracuje vysídlená rodina Šatalová a to na hospedářství Českosleveských státních statků Chcebuz. Jejich dcera Věra, nar. 12. června 1934 se v posledních dnech provdala za pana Malínského, pocházejícího z Rosic, okres Chrudim.

Vysídlená rodina Šatalová dle osobního sdělení Věry Šatalové pochází rovněž z Rosic a obhospodařovali 19 ha polí.

Jelikož se Věra Šatalová provdala, obrátila se na okresní národní výbor v Roudnici nad Labem o rozvázání pracovního poměru na ČSSS s úmyslem přestěhovat se do svého rodiště, Rosice, okres Chrudim. K tomuto názoru přišla za ekelností, které prý pominuly, neboť nenese jméno Šatalových, ~~ani vztahuje se k tomu, že~~ chce zařídit samostatnou domácnost, nebude mít nic společného s rodinným přesídleným celkem.

Obracím se proto souduhu předsede na Tebe o informaci, zda zmíněná Šatalová Věra byla zařazena do rodinného celku ku stěhování a zda se na ní vztahuje zákaz pobytu v obci Rosice a v okrese Chrudim jako na její rodiče.

Dle jejího osobního sdělení jí o zákazu pobytu není nic známo a proto také podle jejího přiznání již po 3x navštívila svoji rodnou obec Rosice, okres Chrudim.

Dále žádám o informaci na pana Malínského, který je t.č. na vojně, u velmi důležité složky, jeho původu, a jak se na celý případ díváš Ty z hlediska třídního boje a z hlediska založení nové rodiny mužů a žen Malínských.

Děkuji předem za podané zprávy a jsem se soudužským pozdraven

Č e s t p r á c í !

Předseda ONV:

[Handwritten signature]

Outbr 16. 6. 1953

Žádost směřující na ONV Chrudim ve věci „šetření kulačky Věry Šotalové“, která byla se svoji původní rodinou vystěhována z Rosic do okresu Roudnice nad Labem. SOKA Chrudim, Fond ONV Chrudim, Inv. č. 2128.

162/daj/13

17. června 1953

Za.: předseda/53-162-taj.

K za.: předseda/53-172-OS ze dne 13.VI.1953.

Vážený souduzruhu předsedo !

Předkládáme Ti pravdivou informaci a přehledně, týkající se Věry Šotolové-provdané Malinské, která prostřednictvím vašeho ONV v Roudnici žádá o rozvázní pracovního poměru u ČSS Chocobuz a žádá též povolání k návratu do rodné obce Ronice, v okrese Chrudim.

- 1./ ONV Chrudim vyntěhoval rodinu Šotolovu do vašeho okresu jako rodinný celek a do tohoto celku patřila také Věra Šotolová, jejich vlastní dcera, která též měla nákaz pobytu v obci Ronice a okresu Chrudim na trvalo. Provdáním nepoznal tento nákaz pobytu a nezároveň připustiti, aby se Věra Šotolová, provdaná Malinská nastěhovala do našeho okresu a dokonce do své rodné obce. Kdyby nám známo, že dojíždí od rána do okresu Chrudim bez našeho povolení a je třeba toto jí připravit, že porušila nákaz pobytu, šasný výměrem ONV Chrudim.
- 2./ Věra Šotolová provdala se za pana Malinského, který je t.č. v pracovní vojenské službě. Je to syn bývalého obchodníka, pracoval u svého otce, vlastní suchní země, kterého posílá k přepravě své manželky z okresu Roudnice do okresu Chrudim. Je třeba této u vás předstíti, poněvadž dobře jsou si vědomi, že rodina Šotolova má nákaz pobytu v okrese Chrudim.

Žádám tě, souduzruhu předsedo, ahy s nákazem pobytu znovu upozornil celou rodinu Šotolovu, i jejich provdanou dceru, a že překročením tohoto zákazu dopouští se trestného činu.

Úřadující místopředseda ONV :

Odpověď ONV Chrudim týkající se případu Věry Šotolové, která se opuštěním přikázaného nového pobytu v Roudnici nad Labem dopouští trestného činu. SOKA Chrudim, Fond ONV Chrudim, Inv. č. 2128.

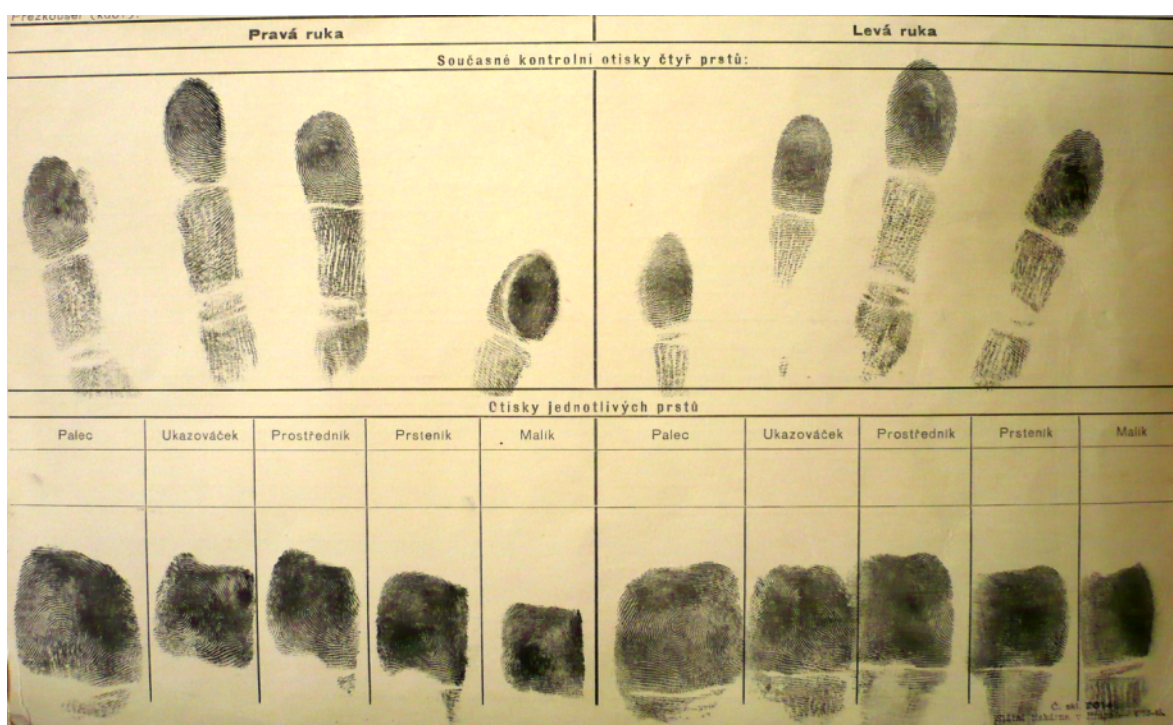
Případová studie „kulaka“ Josefa Vyskočila ze Stíčan

Sedlák Josef Vyskočil (vlevo nahoře) s rodinou. Archiv rodiny.

Rodinný statek Josefa Vyskočila ve Stíčaněch. Archiv rodiny.

„Kulak“ a účastník protikomunistického odboje Josef Vyskočil.

NA Praha, Fond SSNV, Osobní vězeňský spis Josefa Vyskočila, nezpracovaný fond.

S o u p i s

16

živého a mrtvého inventáře a zásob, provedený dne 26. III. 1952

u Josefa Vyskočila ve Stičanech čp. 2, jehož majetek jest zajištěn státní prokuraturoou v Praze.

Zajištění a soupis provedli zaměstnanci ONV v Chrudimi: Barva a Chmelík Václav. Přední odhadce: zeměd. referent Čeněk Urban.

		Stáj		Kčs	
1	valach hnědák	15 let			4.000.-
1	"	8 "			8.000.-
1	"	7 "			9.000.-
1 černá polotěžká kobyła nalézající se ve stáji jest majetek paní Hyvlové ze Skalice, Blanska-					
1	prasnica	65 kg		Kčs	1.495.-
3	kompletní kon. postroje			"	1.600.-
1	sud od melasy			"	80.-
1	velký koš			"	60.-
4	vidle			"	20.-
1	kbelík starý			"	5.-
2	staré štandlíky a 1 starý stůl v komůrce u stáje			"	30.-
1	pilká oblouková			"	10.-
1	skříň stará šedá			"	10.-
Ve skříni:					
1	ruční brčka			"	30.-
15	kusů drobného nářadí v komůrce vedl stáje			"	75.-
	pytel potrhaných opratí				15.-
1	branka ke stáji				5.-
1	lopata				5.-
12	q uhlí				600.-

Chlív i-

12	krav o prům. váze	4.5 q = 54 q		59.000.-
1	malovice	4.3 q		5.590.-
1	"	3.8 q		4.940.-
1	"	2.7 q		3.510.-
1	"	2.2 q		2.860.-
2	odstavčata	po 80 kg = 1.6 q		1.760.-
2	"	po 60 kg = 1.2 q		1.320.-
1	koza a 1 kozel			350.-
3	vidle a 3 řetězy			30.-

Ř e z á r n a-

5	býčci po 2.5 q = 5 q		7.500.-
	ovce		1.200.-
	jehňata - 1 menší a 1 větší		400.-
	staré koš a 1 vidle		25.-
	roubačka na řepu motor.		160.-

Příklad jednoho z více jak dvaceti listů seznamu zajištěného majetku Josefa Vyskočila.

SOKA Chrudim, Fond ONV Chrudim, Inv. č. 4290.

Přepsaný rozhovor s p. Jaromírem Vyskočilem, narozeným 28. 2. 1939, bytem ve Stičanech čp. 2., synem sedláka Josefa Vyskočila, z 10. 1. 2013.

Tazatel: Michal Bihary

M.B.: Dovolte, abych se vás nejprve zeptal, kdy váš otec začal hospodařit?

J.V.: Můj otec si v pětatřiceti vzal moji maminku a převzal grunt s celým hospodářstvím, což tehdy bylo asi 26 hektarů. Svatbu měli v roce 1934.

M.B.: V knize „Perzekuce občanů okresu Chrudim“¹⁷⁸ jsem se o vašem otci dočetl, že byl účastníkem protinacistického odboje. Jaká přesně byla jeho činnost?

J.V.: Otec dostal za úkol najít místo pro vysílačku, nakonec ji umístili na půdě v Psotnově, to je u Bližnovic. Bydlelo tam naše příbuzenstvo, nějaká vzdálená větev rodiny. Víím, že o tom nevěděly ani ženské a štěstí bylo, že tam vedlo nějaké vysoké napjetí – transformátor, to bylo prý dobré, že ji Němci nemohli zaměřit, ale přesně to neřeknu. Také vozil různé vzkazy, zásoboval a ubytoval parašutisty z výsadku Calcium z Anglie. Dostal za to v roce 1946 ocenění od prezidenta.¹⁷⁹ Po válce byl pak otec členem místního výboru.

M.B.: Teď bych se vás rád zeptal na odboj, pro změnu na ten protikomunistický?

J.V.: Začalo to, když nám sebrali na jaře 1950 mechanizaci, potom co otec odmítl vstoupit do JZD. Jednalo se o traktor značky Lanz Bulldog s nářadím, vlečný vůz, mlátičku, šestistopý samovazač, ten byl od firmy Knotek Jičín, také vázací lis a elektromotor. Stroje ocenili na 24 tisíc, ovšem nedali za to nic. Traktor si vzalo JZD do Uhřetic, samovazač byl dán do Skalice, kam se tato mechanizace svážela. Když nám sebrali stroje, dali nám plnit vysoké dodávky.

---

¹⁷⁸ PTÁČEK, Josef. *Perzekuce občanů okresu Chrudim v letech 1948–1989*. Politických vězňů – hrdinové III. odboje. Dobruška: Expedice F. L. Věka 2006. s. 246.

¹⁷⁹ 8. října 1946 obdržel od prezidenta republiky „vojenskou medaili za zásluhy 1. stupně“ za „vynikající vojenské činy mimo boj“. Archiv rodiny.

M.B.: Jakou měl váš otec roli ve třetím odboji?

J.V.: Otec poskytl ubytování agentům Jaroslavu Marcalovi a Bohumilu Eliášovi, přišli tajně z Německa. Byli tady skoro rok, ale nebydleli jenom u nás. Přišli, zdrželi se na několik dní a zase odešli. Dal jim peníze, asi 15 000 korun, taky si půjčili pistoli, že ji prý vrátí, až si seženou jinou, ale už ji nevrátili. Chtěli tady lepit protikomunistický letáky, také se zajímali o letiště u Chocně a nějaké fabriky. Než ale k něčemu došlo, tak je sebrali. To bylo 31. 3. 1951. Celkem pozatýkali asi 17 lidí. Pro otce si přišli v noci z 19. na 20. dubna. Odvezli ho do Pardubic, kde ho drželi dva měsíce. Přišel tam o přední zuby a zhubl asi o 28 kilogramů, také dostal tuberkulózu a prodělal mozkový záchvat.

M.B.: Kdy a kde byl souzen?

J.V.: To bylo v Jičíně v lednu 1952, psali o tom v novinách. Otec dostal 18 let, 50 000 korun pokutu a sebrali nám statek. Vězněn byl v Chrudimi, v Pardubicích, na Pankráci, na Borech a nakonec ho převezli do Valdic.

M.B.: Jak probíhalo zabránění statku?

J.V.: Soupis majetku dělali tři dny. Pro auto si přišli "estébáci" v noci, asi se styděli přijít ve dne. Celkově to ocenili na 1 $\frac{3}{4}$ milionu, ale to bylo asi bez pozemků. Hodinky tehdy (1952) stály například 5 000 korun, jsou konfirmační, mám je do teď. Vystěhovali nás do Přestavlk,¹⁸⁰ do soukromého baráku. Byla to chalupa Josefa Kubáta, tomu jsme platili nájem a pomáhali mu na poli. Po nás se sem měl nastěhovat nějaký kočí z Hrochova Týnce – pan Fořt, co se mu hodilo, to pobral. Odváželi jsme to koňmi, jedna fůra za den, byl to takový menší valník, tzv. „karboňák“. Stěhovali jsme se čtyři dny. Dobytek se asi odvedl.

M.B.: Kolik vám bylo let, když jste se museli vystěhovat?

J.V.: 13 let a v Přestavlkách jsme byli 13 let, ale chovali se tam k nám dobře.

M.B.: Po těch 13 letech jste šli kam?

J.V.: Dovolili nám vrátit se domů do našeho výměnku, zaplatili jsme obci 17 000 korun, ale už nevím za co.

---

¹⁸⁰ Vyskočilovi byli vystěhováni v rámci okresu Chrudim do Přestavlk, které jsou od Stíčan vzdáleny 4.3 km.

M.B.: Jak se toto konkrétně dotklo vás a vašich dvou bratrů, samozřejmě kromě toho, že vám sebrali statek a zavřeli otce?

J.V.: Nejstarší bratr (Josef) musel nastoupit do cihelny do Rosic, na vojnu šel až v roce 1954...

M.B.: Nastoupil k „pétépákům“?¹⁸¹

J.V.: Ne, na normální vojnu. Potom odešel do cukrovaru v Hrochově Týnci, posléze dělal řidiče u silnic, převážel zeminu, toto bylo asi už před vojnu. Já jsem měl po měšťanské škole nastoupit do Kladrub na učňovskou školu pro chov koní. Nastoupil jsem 1. září a při nástupu se ozvalo: „Vyskočil k řediteli“ Ředitel mi sdělil, že zde nemůžu být, dostali dopis z okresu. Moje docházka netrvala ani týden. Po šesti dnech jsem skončil. Šel jsem ke Státnímu statku do dílen do Březovic. Tady jsem byl deset let, mezitím taky na vojně. Chtěl jsem si udělat alespoň výuční list, ale bylo mi sděleno, že přednost ve vyučení mají dělnické děti. Asi v roce 1963 jsem dělal ve Chvaleticích učňovskou školu, obor mechanizační. Jezdil jsem tam vlakem jenom na zkoušky, mezitím jsem stále dělal u Státního statku do roku 1992. Celkem tedy asi 32 let. Nejmladší bratr nastoupil také ke Státnímu statku do dílen (2-3 roky) poté přešel k melioračnímu podniku, jako buldozerista.

M.B.: Kdy byl váš otec propuštěn?

J.V.: Otce pustili na amnestii v roce 1960. Pět let s námi žil v Přestavlkách a od roku 1965 jsme se vrátili na výměnek, kde bydlíme do teď. Otec zemřel 7. prosince 1979 ve věku 80 let a rehabilitován byl v roce 1990.

M.B.: Jakou práci jste dělal po revoluci v roce 1989?

J.V.: Do roku 1992 jsem stále pracoval ve Státním statku. V tomto roce nám byl v restituci vrácen statek a od té doby zde hospodařím.

M.B.: Děkuji za rozhovor.

---

¹⁸¹ Pomocné technické prapory.